

iktisat dergisi®

sayı: 520

6 TL

türkiye değişiyor

Kasım Akbaş • Pınar Feyzioğlu Akkoyunlu
Ahmet Alış • Arif Arslan • Hakan Güneş
İrfan Kaygısız • İlker Kılıç • Taylan Koç
Neşe Özgen • Hatice Özkan • Özgür Öztürk
Barış Terkoğlu • Betül Urhan

1943

Türkiye Üretir, Biz Kağıda Dökeriz

PRO **MAT**

PROMAT
MATBAACILIK

7RENK
DİJİTAL

ERATO
DEFTER KOLEKSİYONU

RUNWAY
İSTANBUL

PROMAT
MATBAA MÜZESİ

iktisat dergisi

Sayı: 520 Ocak - Mart 2012

Fiyatı: 6 TL.

ISSN 1302 5335

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin
hakemli yayın organıdır

Aylık Dergi

Kurucuları

Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Adına

Yönetim Kurulu Başkanı

Vahap Adıyaman

Genel Yayın Yönetmeni

Serhat Aliğil

Yayın Kurulu

Özgün Akduran, Hikmet Akçiçek (Yazı İşleri Müdürü)

Aylin Aktükün, İlker Aktükün,

Serhat Aliğil, Aysel Arıkoğlu,

Gülnur Elçik, Başak Ergüder,

Nuray Ergüneş, Özge İzdeş,

Derya Kömürcü, Küvvet Lordoğlu,

Yasemin Öztürk, Metin Sarfatı, Sermin Sarıca,

Mehmet Türkay, Berna Uymaz,

İşaya Uşur, Sinan Yıldırım

Editör Kurulu

Öztiñ Akgüç, Erdoğan Alkin, Mehmet Altan,

Kaya Ardic, Cengiz Arın, Taner Berksoy,

Fuat Ercan, Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İşgüden,

İzzettin Önder, Murat Özyüksel,

Nail Satlıgan, Ümit Şenesen, Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri

Emrah Cengiz

Yönetim Yeri

Galipdede Cad. Birlik Apt. No:24/1 Tünel

34420 Beyoğlu / İSTANBUL

Tel: +90 (202) 252 61 30 - 292 60 64

Fax: +90 (212) 292 60 85

E-Posta

dergi@ifmc.org.tr

iktisatdergisi@gmail.com

Web

http://iktisatdergisi.ifmc.org.tr

Dizgi ve Mizanpaj

Halim Mert İnan - mertinan@otonomiyayincilik.com

Baskı

Kayhan Matbaacılık

Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. No:244

Topkapı / İSTANBUL

0212 576 01 36

Dağıtım

Detay Dağıtım 0212 216 01 86

iktisat dergisi

tarafından taranmaktadır

Abone Koşulları

Yıllık 60 TL

Üyer, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:

Yıllık 50 TL

Yurt dışı: 90\$

Abone Hesap No:

Garanti Bankası Harbiye Şubesi: 6299680

Akbank Taksim Şubesi: 41007

İş Bankası: 709365

Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz;

gözümler yazarlara aittir.

Yayın Türü: Yerel Sürekli Yayındır.

* Hakemli dergi kuralları 2. sayfadadır.

Son Baskı Tarihi:

30 Ağustos 2012

İçindekiler

editörden 4

Hatice Özkan ,Taylan Koç 38

sosyal adalet öldü, size yönetim
verelim!

Hakan Güneş 5

eksen ve mezhep tartışmaları
arasında türk dış politikasında
yeni eğilimler

İrfan Kaygısız 48

emek denetiminde ve güvencesi-
zlikte köklü değişiklikler

Görüş: İlker Kılıç 16

kanun hükmünde kararnameleler
ve kapitalizmin ruhu

Görüş: Betül Urhan 59

kıdem tazminatı üzerine

Görüş: Kasım Akbaş 19

profesyonel mesleklerde ve piyasa

Görüş: Özgür Öztürk 61

2000'lerde Kriz ve Sınıf Mücadelesi

Görüş: Neşe Özgen 20

kâr için sosyoloji

Pınar Akkoyunlu 63

ekonomik gelişmişlik ve bölgesel
eğitim farklılıkları

Görüş: Barış Terkoğlu 24

türk basınının dönüşümü

Ahmet Alış 27

yoğuş yol'da kürtler ve akp

Kitap Tanıtımı: Arif Aslan 76

cenderekteki medya tenceredeki gazeteci

Metalaşma ve
İktidarın Baskısındaki Üniversite

iktisat

dergisi

editörden

Sayı: 520 Ocak - Mart 2012

Fiyatı: 6 TL.

ISSN 1302 5335

HAKEMLİ DERGİ KURALLARI

Yayın Kuralları:

- Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- Dergide yayınlanmak üzere gönderilen her türlü yazı, yayın kurulu tarafından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde hakem tespiti yapılacak ve ilgili hakemlere gönderilecektir.
- Makale konuları başta iktisat olmak üzere sosyal bilim alanıyla sınırlıdır.
- Davet edilmiş olanların dışındaki yazılar hakem denetiminden geçer.

Teknik Özellikler:

- Makale Microsoft word programıyla yazılmalıdır. Dört adet A4 boyutunda çıktıyla, 200 kelimelik bir özet ve en fazla 8 anahtar kelime ile teslim edilmelidir.
- Makaleyle birlikte yazarın (yazarların) adını, ünvanını, çalıştığı kurumunu, açık adresini, kolay ulaşabilecek iş ve cep telefonlarını, email adreslerini belirten bir kapak yazısı yollanmalıdır.
- Makale sonlarında yazar soyadlarına göre sıralanmış bir kaynak yer almalıdır

Bu sayıda son dönemde Türkiye’de yaşanan dönüşümün izleri sürülmeye çalışılmaktadır. Guy Debord’un, ‘Her şeyin altüst olduğu bir toplumda ‘doğru’ bir yanlışlık anıdır’ tespitinden hareketle düşünüldüğünde doğal olarak Türkiye’de yaşanan son süreçleri bir yanlışlık olarak görmeyi temenni etmek isterdik ancak bu yaşadığımız tarihsellikte ‘doğru’, tartışmaya açık olmakla birlikte, bir gerçekliği önümüze koymaktadır. Yaşanılan an itibari ile Türkiye’de yaşayan herkesi doğrudan etkileyen önemli bir dönüşüm yaşanmaktadır ve yaşananlar birçok kanaldan yanlış ve taraflı aktarılmaktadır. Hayatın her alanında karşılaştığımız dönüşümün izlerini sürmeye çalışsan, İFMC’ nin uzun soluklu bir yayını olarak mevcut gerçekliğe, elbette tartışılır olmakla birlikte farklı açılardan bakan yazıların ve görüşlerin oluşturduğu bir sayıyı sizlerle paylaşıyoruz. Yaşanan dönüşümün yönünü ve niteliğini belirleyen, kapitalizmin yapısal olarak yaşadığı dönüşümü Türkiye kapitalizminin kendi toplumsallığı ve tarihselliğinde yaşama biçimidir.

Liberalizm ve muhafazakârlığın yaşanan dönüşümün bütün alanlarının referansı olduğu gerçeği göz önüne alındığında böyle bir dönüşümün, bu yönde yapılan müdahalelerle kalıcılığa yada en azından geri döndürülmesi gittikçe güçleşen bir gerçekliğe tekabül ettiğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede öne çıkan esas dönüşüm hukuk alanında yaşananlardır. Hayatın bütün alanlarını etkileyecek bir kurumsallığın kısa bir zamanda ve oldukça köklü bir biçimde dönüştürülmesinin izleri bu sayıda Kanun Hükmünde Karamamelerden Kürt sorununa, Çalışma Hayatı, Sosyal Güvenlik’ ten Uluslararası İlişkilere kadar makale ve görüşler aracılığı ile ele alınmaya çalışıldı. Elbette eksiklikler vardır ancak, Türkiye’nin bugün karşı karşıya kaldığı sorunların tarihsel bir perspektiften değerlendirilmesi gerekliliğini göz önüne alarak hazırlanmaya çalışılan bu sayı umarız ki amacına hizmet eder bir niteliğe sahip olacaktır okuyucu nezninde.

Selamlarımızla,
Gülner Elçik, Mehmet Türkay

eksen ve mezhep tartışmaları arasında türk dış politikasında yeni eğilimler

Özet

AKP ile 2000'ler boyunca yaşanan değişim 2010'lara gelindiğinde Türk Dış politikasının geleneksel eğilimlerinden önemli ölçüde farklılaşmış bir tablo ortaya çıkardı. Kuruluştan yakın tarihe kadar Türk dış politikasının temel amacı Lozan Antlaşması ile oluşan statükonun korunması olmuştur. Geleneksel Türk Dış politikası denince üzerinde yaygın bir mutabakat olan ikinci prensip olarak ise "Batıcılık" sayılmaktadır. Çalışmada AKP ile Türk dış politikasına bazı yeni kavrayış ve prensiplerin girdiği ya da genişlediği ileri sürülüyor. Yeni olarak giren nosyonlar ılımlı İslamcılık ve mezhep eksenli siyaset olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye'nin 2000'lerin sonunda Mezhebe dayalı siyaset izlenmesi önce Irak içi gelişmelerde ardından Suriye konusunda gündeme gelmiş ve giderek Ortadoğu'daki diğer konulara doğru yayılma eğilimi göstermeye başlamıştır. Çalışma içerisinde AKP'nin yeni-Osmanlıcılık çerçevesinde araçsallaştırdığı "komşularla sıfır sorun" politikasını neden terk ederek, Suriye krizi ile birlikte mezhep temelli bir ittifaka liderlik etmeye çalıştığı açıklanmaya çalışılmaktadır.

Hakan Güneş *

Anahtar sözcükler: Türkiye, Ortadoğu, AKP, Dış Politika, İslam

Abstract

Turkey has experienced important changes under the Justice and Development Party (AKP) during 2000s and by 2010s Turkish foreign policy evolved into a point that differs from its traditional tendencies. From the very early years of the republic's foundation till 2000's, the main aim of the Turkey's foreign policy was to secure the status quo agreed in Lausanne Peace Treaty. And second important aspect of traditional Turkish foreign policy was the Western oriented policies. In this article it is argued that the AKP period brought out some new tendencies to Turkish foreign policy: Moderate Islamism and sect (Sunni) based foreign policy orientations are among the most salient new tendencies that AKP has brought to the scene. Sect based orientation became clear first in relations with Iraq's central government in late 2000's and then went forward at the Syria crisis. The reasons behind leaving the short lived foreign policy concept of "zero problem with the neighbors" and replacing it with an aggressive foreign policy with motives of neo-Ottomanism are evaluated and tried to be explicated.

Keywords: Turkey, Middle East, AKP, Foreign Policy, Islam

giriş

2011'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının ikinci dönemini geride bırakıp üçüncü dönemine başladı. Aynı yıl Arap Baharı olarak anılan ve tüm Ortadoğu'da dengelerin yeniden kurulduğu geniş siyasal çalkantının sürdüğü ve ilk sonuçlarını elde ettiği yıl olarak tarihte yerini aldı. Bu yıl AKP lideri ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın "ustalık dönemi" olarak adlan-

dırdığı yeni politik yaklaşımların da cisimleşeceği bir yıl olarak tarihe geçti. Türkiye-ABD, Türkiye ABD ve Türkiye-Komşu ülkeler arası ilişkilerde yeni olacağı söylenen dönemin önemli emareleri ortaya çıktı ya da belirginleşti. 2000'ler boyunca geleneksel Türk dış siyaseti paradigmasının sınırlarında dolaşan Türkiye, belki temel bir eksen değişikliğine gitmedi, ancak burada detaylandırılacağı üzere, temel dış politika

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, SBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Kuruluştan yakın tarihe kadar Türk dış politikasının temel amacı Lozan Antlaşması ile oluşan statüko'nun korunması olmuştur.

prensipleri bakımından önemli farklılaşmanın zeminini kurdu.

Türkiye'nin geleneksel dış politika parametreleri ile uyumlu bir başlangıca sahip AKP dış politika açılımları özellikle ilk döneminde İsmail Cem döneminde etkili bir biçimde hissedilen "Avrupalılaştırmış" karakterinden çeşitli nedenler sonucunda 2007 sonrasında uzaklaşma sinyalleri görülmeye başlandı. Ziya Öniş ve Şuhnaz Yılmaz (2009; 8-9) bu tarihi biraz daha geriye götürerek 2005'den itibaren Türkiye'nin dış politika'da kuvvetli bir Avrupalılaştırmış çizgiden, gevşek bir Avrupalılığa ve ardından paralel bir Avro-Asyacılığa yöneldiğini tespit ederler. Dış politikada Avrupalılaştırmadan ayrılmanın kuvvetli ve ya da gevşek evreleri arasındaki ayrımı bir kenarda tutarsak Hamas'la ilişkilerin önemli bir dönüm noktası oluşturduğunu söyleyebiliriz: Filistin'de Mahmut Abbas yönetimi ile Hamas arasında ayrılıkların baş gösterdiği bir evrede Hamas'a yakın adımların atılmasını Türkiye'nin geleneksel partneri olarak görülen İsrail ile sertleşmesi ve özellikle Mavi Marmara filosu olayı sonrasında tarihindeki en gergin-soğuk noktaya erişmesi Türk dış politikasında AKP ile yeni bir vizyon çizilmeye başlandığının işaretleridir.

Bu çalışmada "dış politikada görece özerkliği çok-boyutlulukla genişletme" fikri ve ticari diplomasi öncelikli yumuşak güç enstrümanlarıyla iktisadi nüfuz sağlama fikrinin AKP'nin ilk iki döneminde güçlü bir biçimde öne çıkan yaklaşımlar olarak değerlendirmeyi doğru buluyor ancak bunu AKP ile sınırlamak yerine 12 Eylül ve özellikle soğuk savaş sonrası Türk dış politikası genel eğilimi olarak tespit etmenin daha isabetli olduğunu ileri sürmekteyiz. Öte yandan, üzerinde ağırlıklı bir biçimde duracağımız üzere, AKP ile Türk dış politikasına bazı yeni kavrayış ve prensiplerin girdiğini ya da genişlediğini söyleyebiliriz. Yeni olarak giren nosyonlar

ılımlı İslamcılık ve mezhep eksenli siyaset olarak sayılabilir.

geleneksel türk dış politikası dinamikleri ve akp

Kuruluştan yakın tarihe kadar Türk dış politikasının temel amacı Lozan Antlaşması ile oluşan statüko'nun korunması olmuştur. Türkiye'nin Balkanlar ve Ortadoğu'daki komşu ülkelerle bu dönemde yürüttüğü diplomasi esas olarak statükonun kabulünü ve sürdürülmesini amaç edinmişti. (Koçak, 1990:154) Faruk Sönmezoğlu (2004:1046), Lozan statüsüne bağlılığı Cumhuriyet boyunca dış politikanın en az değişen unsuru olarak değerlendirir. Baskın Oran (2004) statükoculuğun aynı zamanda "dengeci statükoculuk" olduğunu da belirtir. Buna göre "stratejik orta boy devlet olarak" Türkiye geleneksel dış politikasında bölgesinde dengeleri bozacak gelişmeleri yakından izler ve "kendi bölgesinde hiçbir ülkenin tekel sahibi olacak biçimde hegemon olmasını istemez."

Geleneksel Türk Dış politikası denince üzerinde yaygın bir mutabakat olan ikinci prensip olarak ise "Batıcılık" sayılmaktadır (Sönmezoğlu, 2006:761). Batıcılık ile kast edilen Türkiye'nin, hep Batı'ya ve özellikle de Batı Avrupa'ya yakın politika izlemesi olarak tanımlanmaktadır. Baskın Oran (2001:21) Batı'nın kabul etmemesi ve halk ile elitler arasında önemli bir farklılaşma bulunmasına karşın bütün yönetici elitlerin batılılaşmış olması nedeniyle dış politikada batıcılığın orta ve uzun vadede ağırlık sahibi olmasını doğal bir sonuç olarak değerlendirmekte idi. İç politikadaki Batı medeniyeti ile bütünleşme, Batı değerlerine yönelme dış politikada özellikle II. Dünya Savaşı sonrası SSCB tehdidi karşısında Batı ittifakı içinde yer alma anlayışıyla birleştiğinde "batıcılığın" Türk dış politikasında önemli bir temel unsur olduğunu teslim edebiliriz.

Ancak geleneksel Türk dış politikasını kesin çizgilerle resmetmenin yine önemli güçlükleri mevcuttur. Türkiye'nin Osmanlı'nın son döneminde sürekli toprak kaybetmesi ve "Osmanlıcı" üst kimlik etrafında bir devlet ideolojisi oluşturma çabalarındaki başarısızlık, Cumhuriyet döneminde ciddi bir temkinli yaklaşımı gündeme getirmiştir. Bu noktada imparatorluk mirasçısı pek çok ülkede sıkça görülen irridentist eğilimlerin Türkiye'de egemen dış politika haline hiç gelmediğini belirtebiliriz. Yine de ülke gelişip uluslararası konjonktür elverdiği ölçüde irridentizm denmese bile, statükoculuğun sınırlarının zorlandığı önemli adımlar atıldığı da kaydedilmeli. Özellikle Hatay'ın Türkiye'ye katılması ve Montreux Boğazlar sözleşmesi bu noktada önemli örnekler olarak değerlendirilebilirler. Keza 1959 la birlikte izlenen Kıbrıs siyaseti ve özellikle 1974 Kıbrıs Harekâtı ise konu hakkında en azından önemli bir atipik durum olarak değerlendirilebilir. Nitekim "yeni-Osmanlıcılık" kavramının ilk olarak Kıbrıs Harekâtı sonrasında gündeme gelmesi (Karpaz, 2004:641) tesadüfi sayılmamalıdır. Yine de tüm bu adımlar, günümüzde gündeme gelen Suriye gibi alanlarla kıyaslandığında, en geniş manada Misak-ı Milli sınırları ve egemenlik hakları ile sınırlı kalmıştır denilebilir.

Soğuk Savaş sona ererken dışa açılan Türkiye ekonomisi dış politikasını da daha aktif bir düzeye getirmiş özellikle Özal'ın son yıllarında hem Körfez Savaşında aktif bir rol oynanmaya çalışılmış hem de bir yandan Kürt sorununda bölgesel hamilik diğer yandan ise yeni bağımsızlaşan Türk dilli cumhuriyetlere ağabeylik rolleri gündeme gelmiştir. Yine de 1990'lar boyunca Türk dış politikasında Osmanlı'nın son yıllarında tartışılan bütün eğilimler sırayla ve birbirinin içine girerek belirli bir ölçüde boy göstermişlerdir. 1990'ları Ahmet Davutoğlu'nun resmettiği biçimde değerlendirmek hiç de yanlış olmayacaktır:

"Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında devreye giren Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük hareketleri doksanlı yıllarda yeniden gündeme gelmiştir. Özal'ın dillendirmeye çalıştığı yeni-Osmanlıcı çizgi, Refah Partisi ile siyasal platforma taşınan İslami söylem, 28 Şubat Süreci ile radikal bir programa dönüşen Batıcılık ve PKK terörüne yönelik tepkilerle ivme kazanan ve bu ivmeyi 18 Nisan 1999 seçim sonuçlarına da yansıtan Türkçülük akımları yakın tarihimizin ana akımlarının çizgilerini bünyelerinde barındırmaktadır." (Davutoğlu, 2001:84)

Soğuk savaş sonrası Türk dış politikasının 2000'lerin başına kadarki seyrini yukarıda anılan çeşitli eğilimlerin birbiri ardına belli izler bırakarak, ama süreklilik ve stratejik bir akılla terkip edilmeksinin uygulandığını ileri süren Davutoğlu kısa bir süre sonra AKP dış politikasının bir numaralı ismi haline geldiğinde artık Türkiye'yi tarihsel ve stratejik derinliğine taşıyacak politikaları inşa etmeye başlayabiliyordu. Ancak bu çalışmada görüleceği üzere AKP dış politikasında cumhuriyet tarihindeki dış politika prensiplerinden bazılarının geri plana düşüp başka prensiplerin devreye gireceği, ama süreklilik ve derinlik kazanmaktan uzak, zigzaglar içeren, stratejik olmaktan çok taktik önceliklerle yürüyen bir politik pragmatizmin devrede olduğu görülecektir.

AKP dış politika çevrelerinin iddia ettiği gibi kamu diplomasisi, sıfır sorun, Kıbrıs açılımı, yumuşak güç unsurlarını kullanma ya da ticari diplomasiye öncelik verme gibi gelişmeler 2002 tarihinde başlayan adımlardan ziyade partilerden ve hükümetlerden önemli ölçüde bağımsız, ülke düzeyinde ortaya çıkan gelişmelerin sonuçları olarak görülmelidir. Nitekim Yunanistan'la (hatta Ermenistanla diyalog) yakınlaşma en azından İsmail Cem döneminde başlamıştır. Ticari diplomasi ve yumuşak güç enstrümanları Özal ve Demirel dönemlerinde şekillenmiştir. Kıbrıs konusundaki yumuşama sinyaller de 28 Şubat süre-

1990'lar boyunca Türk dış politikasında Osmanlı'nın son yıllarında tartışılan bütün eğilimler sırayla ve birbirinin içine girerek belirli bir ölçüde boy göstermişlerdir.

2009 sonlarından itibaren Türkiye'nin transatlantik sistemden uzaklaşmaya başladığı giderek kendi güneyi ve doğusuna doğru bir dış politika arayışına girdiği yorumları yaygınlaşmaya başladı.

cinde ve özellikle 1999 Helsinki Zirvesi arifesinde MGK kararları çerçevesinde gündeme gelmiştir. Çalışmamız bu konuların tek tek açılması olmadığından burada bu düzeyde anacak ve AKP'nin yaratmaya çalıştığı *Ancien Régime* imgesinin gerçek durumu çok da isabetli yansıtmadığının altını çizmekle yetineceğiz.

AKP dış politikasının özellikle ikinci dönem sonu ve üçüncü dönem başında belirginleşen eğilimlerine baktığımızda ise eksen kayması tartışması, sıfır sorun politikası ve son olarak Suriye gelişmeleri çerçevesinde hem bir mezhep eksenli politika hem de yumuşak güç ve ticari diplomasi araçlarından sert güç unsurlarına hızla geçme eğilimi etrafında dönen tartışmalara açıklık getirilmeli. Böylelikle değişen ve değişmeyen unsurları öne çıkan temel tartışma başlıkların işaret ettiği olgular eşliğinde değerlendirme olanağı elde etmiş olabiliriz.

eksen ve yeni-osmanlılık tartışmaları

2009 sonlarından itibaren Türkiye'nin transatlantik sistemden uzaklaşmaya başladığı giderek kendi güneyi ve doğusuna doğru ve daha İslami motivasyonlara sahip bir dış politika arayışına girdiği yorumları yaygınlaşmaya başladı. Türkiye'de hükümet sözcüleri ısrarla mevcut pozisyonun devam ettiğinin altını çizdiler ama tartışmanın hızı kesilmedi.

Batı coğrafyasında yayınlanan dergi ve gazete makalelerinin, düşünce kuruluşu raporlarının başlıklarında birbirine benzer ve birbirini tamamlar nitelikte vurgular öne çıkmaya başladı (Çandar, 2010:4) : "Batı Türkiye'yi nasıl kaybetti?", "Türkiye Batı'yı terk ederse neler olur?", "Türkiye: Artık bir müttefik değil", "Türklerin Doğu'ya dönüşü", "Türkiye'nin İran ve İsrail'e kaygı verici yaklaşımı", "Yeni Türk lügati", "Türkiye'siz bir NATO", "Türkiye İran'ın dostu mu?", "Doğu'ya doğru bir İslami merkez", "Avrupa'da hayal kı-

rıklığı: Türkiye Doğu'ya bakıyor", "Türkiye ve Orta Doğu: Doğu'ya ve Güney'e bakmak." Cengiz Çandar'ın (2004:5) özeti ile ifade edecek olursak tüm bu başlıklar "Cumhuriyet Türkiye'sinin bazı ana prensiplerinin "Neo-Osmanlılık" ile değiştirildiği yönündeki bir algıdan kaynaklanmaktadır.

Peki AKP veya Davutoğlu'nun izlediği dış politika gerçekten yeni Osmanlılık olarak değerlendirilebilir mi? İkincisi, eğer değerlendirilebilir ise yeni-Osmanlılık politika neden ve nasıl bir eksen kayması olarak değerlendirilebilir?

Davutoğlu çok sayıda dile çevrilen ve ülke dışında da ilgi ile izlenen "Stratejik Derinlik" çalışmasında yeni-Osmanlılık politikasını Özal'ın söylemleri ile ilişkilendirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ortaya çıkan ve daha ziyade çok-ethnikli imparatorluğun milliyetçilik çağında bir refleks olarak iç ve dış politikada geliştirmeye çalıştığı bir yaklaşım olarak ele almıştır. Çalışmasında ve sonrasında yaptığı açıklamalarda da kendi yaklaşımını ne İslamcılık ne de yeni-Osmanlılık ile ilişkilendirmeyi doğru bulmamıştır. Halbuki çalışması baştan sona Türkiye'nin eski Osmanlı Balkan Ortadoğu ve Kafkas havzalarındaki tarihsel ve "stratejik derinliğini" geri kazanma formülasyonudur. Elbette 2000'lerin başında yazılmış bu çalışmada irridentizm öneriyor da değildir. Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik'te çizdiği vizyon yeni-Osmanlılığın sınırlarında durmayan, daha geniş bir açılım alanına ve bölgesellikten öte bir dünya gücü olma vizyonuna sahiptir. Ancak yeni-Osmanlılık yaklaşım bu dünya vizyonunun ana halkası ve pratik birinci ayağı olarak gündeme gelmektedir. Aslında Osmanlıcılığı kendi verdiği karşılaştırmalı tariftten hareketle tanımladığımızda bugün Dışişleri bakanının izlemeyi önerdiği yolun yeni Osmanlılık karakteri kolayca reddedilemez.

Davutoğlu Osmanlılık ile Özal'ın yeni

Osmanlıcılığının ortak özelliklerini formüle ederken şu noktaların altını çizmektedir: Davutoğlu'na göre Tanzimat Osmanlıcılığı da Özal yaklaşımı da:

- 1.Devletin uluslararası konjonktür uyarınca yeniden yapılanmasını öngörmektedir.
2. Her iki dönemde de yükselen milliyetçi akımların tesirini gözetken bir yeni kimlik ve siyaset inşası amaçlanmıştır.
3. Bu çerçevede batılı değerler ve geleneksel değerler arasında eklektik bir uyum yaratma tavrı mevcuttur.
- 4.Tanzimat döneminde 1825 sonrası Viyana Kongresi sistemine, Soğuk Savaş sonrasında da AB sürecine entegre olma çabası vardır.
5. Viyana Kongresi sonrası yükselen güç olan İngiltere ile uyumlu olma çabasındaki Osmanlıcılık gibi Özal yeni Osmanlıcılığı da soğuk savaş sonrasında hegemon gücü ABD ile uyumlu olma çabasıdır (Davutoğlu, 2001:85)

Şimdi bu 5 maddeden hangisi AKP dış politikasında mevcut değildir diye sordüğümüzde eksikliği yok fazlası var dememek için kendimizi epeyce zorlamamız gerekir. Bu bakımdan Davutoğlu'nun kendi kriterleri açısından yeni-Osmanlıcı bir siyaset izlediğini iddia etmek hiçbir abartı ve spekülasyon bir boyut barındırmayacaktır.

Buradan bakıldığında eksen sorusuna da önemli bir yanıt kendiliğinden verilmiş olunacaktır. Yeni-Osmanlıcılık ABD ile uyumlu "stratejik arayışlar içinde" şekillenmektedir.

Yine de konuyu burada kapatmak fazla yalın ve çeşitli başka boyutları göz ardı eden bir yaklaşıma yol açabilir. AKP döneminde ABD'den kopulmamış olmasını ortaya koymak eksen tartışmasının dış sınırlarını çizse dahi değişen, gelişmekte olan eğilimleri görmemiz için AKP yeni-Osmanlıcılığı'nın Özal'ın yaklaşımından farklılaşan, değişen yanlarına bakmalıyız. Bu aynı zamanda onun İslami referanslara dayalı dış politika

tahayüpleri ile günümüzde vardığı nokta arasındaki farklılığın da ortaya konmasını gerektirecektir.

Farklılıklar konusunda hem ABD hem de AKP çevrelerine çok yakın bir uzman olan Ömer Taşpınar (2008:14), Davutoğlu'nun "yeni-Osmanlıcı" vizyonunun örneğin Necmettin Erbakan'inkinden oldukça farklı olduğunu ileri sürmektedir. Taşpınar'a göre Erbakan'ın çeşitli Müslüman ülkeler ile kurmak istediği ittifak batı ile olan ilişkilerin yerine ikame edilmek istenen bir eksen ifade ederken, AKP dış politikasında doğu ile kurulan ilişkiler batı ile olan ilişkileri bütünlüyci birer boyut olarak değerlendirilmektedir. Doğru, ancak bu Özal döneminde daha çok söylem ya da girişim düzeyinde kalan yeni-Osmanlıcılıktan farklılığını görmek için yeterli değildir.

AKP dönemi yeni-Osmanlıcılığı'nı Özal dönemi Osmanlıcılığından ayıran önemli iki boyut olduğunu ileri süreceğiz. Bunlardan birincisi nicel bir farklılık olarak adlandırılabilir. Türkiye'nin bölge açılımları yapabilmesi için sahip olduğu kapasite AKP döneminde sahip olduğundan çok daha zayıf idi. AKP genişleyen ve dışa açılma sürecinde epeyce yol almış ve deneyim sahibi olmuş bir iş dünyası ile yola devam etmiş iken, Özal Eximbank ve ihracat ve müteahhatlik hizmetlerinin görece daha zayıf deneyimlerinin birikimine yaslanıyordu. AKP döneminde bu süreç çok daha ilerlemiş durumda idi. Keza üst üste üç dönem boyunca güçlü bir oy desteği ile koalisyonuz hükümet etme şansı AKP'ye süreklilik sağlama şansı sağlıyor. İkinci önemli farklılık ise ABD'nin ve genel olarak Batı'nın desteklediği Türkiye modeli seküler, serbest piyasa, batılı karakterde bir Türkiye iken AKP döneminde sekülerite yerine ılımlı İslamcılık, batılılık yerine medeniyetler ittifakında partner doğulu Türkiye unsurları öne çıkmaya başladı. Bu bakımdan tam da Davutoğlu'nun Özal yeni-Osmanlıcılığı için kullandığı sıfatta olduğu gibi Özal'ın bir "söylemdir. AKP

Yeni-Osmanlıcılık ABD ile uyumlu "stratejik arayışlar içinde" şekillenmektedir.

Türkiye 2000'lere eksenini kaymaktan çok etkili bir alt- eksen ülke olarak girmiş, AKP döneminde ise bu alt-eksen ülke konumu ekonomik geri planla destekleyerek görece özerkliği genişlemiş bir bölgesel hegemon olma iddiasına vardırılmıştır.

ise özellikle ikinci dönem sonundan itibaren bir (hedef ve ilkler kümesi olarak) dış politika programı haline getirmiştir.

Batı'nın, özel olarak ABD'nin, farklı varyantları ile de olsa gerek Bush gerek ise Obama dönemlerinde desteklediği bu yeni vizyon Türkiye'nin giderek genişleyen ekonomik nüfuz bölgeleri üzerinde siyasi ağırlık kurma isteğiyle birleştiğinde Özal dönemi ile kıyaslanamayacak ölçekte etkili bir politik aktörün ortaya çıkmaya başladığını teslim etmeliyiz.

Türkiye, özellikle AKP dönemi Türkiye'si yönetici eliti açısından sadece bir partner olarak kalmak yeterli görülmemiştir. Stratejik partner ile uyumdan fazlaca taviz vermeden, ülkenin görece özerkliği artırılmaya çalışılmıştır. Yine açıklamak gerekirse esas olarak bir devlette ekonomik düzey ile siyasal/ideolojik düzeyin birbirinden özerkliğinin altını çizen Nicos Poulantzas'a ait "görece özerklik" kavramını Baskın Oran dış politika, özellikle de orta büyüklükteki devlet örneği olarak Türk dış politikasındaki davranış eğilimlerini açıklamakta yararlı bir kavram haline getirmiştir (2001:40). Türkiye'nin Johnson mektubu sonrası SSCB ile dengeleyici yaklaşması, 1990 ikinci yarısında Rusya Federasyonu ile ilişkilerine özel bir ağırlık vermesi, 2000'lerde İran ile kurulan özel ilişkiler, ülkenin içinde yer aldığı ittifak (eksen) içindeki dış görece özerkliğini artırma ve ekonomi ve dış siyasette denge arayışlarının yansımaları olarak okunmalıdır.

Buraya kadar özetlediğimiz tablodan Türkiye'nin 1945'den günümüze içinde yer aldığı Transatlantik ekseninden uzaklaştığına dair bir görünümde ziyade, söz konusu eksen içinde ağırlık ve prensip değişiklikleri görünmektedir. Türkiye 2000'lere eksenini kaymaktan çok etkili bir alt- eksen ülke olarak girmiş, AKP döneminde ise bu alt-eksen ülke konumu ekonomik geri planla destekleyerek görece özerkliği genişlemiş bir bölgesel hegemon olma iddiasına vardırılmıştır.

Burada alt-eksen ülke derken Oran'ın kullandığı anlamda "Eksen Ülke"yi, yani küresel hegemon güç açısından bölgesel partneri kastettiğimizi belirtelim. Eksen ülke'yi Hegemon Devlet açısından belli niteliklere sahip bir devlet olarak tanımlayan Oran (2001:32), bu ülkelerin "yükselelen büyük pazarlar" olarak ifade edilmeye başladığını ve ABD açısından Meksika, Brezilya G. Afrika ve Türkiye'nin eksen ülke olarak sayılabileceğini ifade etmektedir. Eksen ülke'yi hegemon güç açısından bölgesel istikrar ve güç düzenlemesinde rol oynayabilecek büyüklükte, daha doğrusu "orta büyüklükte devlet" olarak tanımlamaktadır.

Türkiye'nin içinde yer aldığı geniş ittifak kümesi (transatlantik eksen) içinde kalmaya devam ettiğini ancak bu eksen içinde görece özerkliğini geliştirerek kendi etrafında bir yeni-alt-eksen oluşturmaya çalıştığını ortaya koymaya çalıştık. Burada bir adım daha atarak yeni alt eksenin hangi dış politika öncelikleri ve enstrümanları ile gündeme getirildiğini görmeye çalışalım. Bölgesel hegemon olmak için öncelikle yumuşak güç enstrümanları ile din ve mezhebe dayalı süreçlerin etkili olduğu Ortadoğu'da bu çerçevede yeni politik öncelikler ortaya koymaya çalışan Türkiye'nin kısa süren "sıfır sorun" politikasını ele almak son derece açıklayıcı olacaktır. Sıfır sorun hem yumuşak araçlarla yeni bölge vizyonu ortaya koymak bakımından hem de kısa sürede son verilerek klasik güç enstrümanlarına yönelmenin adeta simgesel alanıdır.

sıfır sorun politikasından çatışmacı yaklaşımlara

2000'lerin ilk on yılı sonlanırken yerli ve yabancı analistler bir yandan eksen kaygılarıyla Türk dış politikasını mercek altına alırken diğer yandan da Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun altını çizerek takdim ettiği "komşularla sıfır sorun politikası"nın yaygın bir biçimde ele aldılar. İlk izlenimler

Türkiye'nin büyüyen ekonomisi için yakın çevresindeki bariyerleri kaldırma girişimi olarak ifade ediliyordu. Dışişleri resmi söyleminde (TC Dışişleri Bakanlığı, 2012a) sıfır sorun politikası bir ideal, bir hedef olarak tanımlanırken, "son yıllarda yakın coğrafyamızdaki ülkelerle ilişkilerimizi, "herkes için güvenlik", "siyasi diyalog", "ekonomik karşılıklı bağımlılık", "kültürel ahenk" ve "karşılıklı saygı" ilkeleri temelinde şekillendirme olarak daha somut bir politika formülasyonuna kavuşturuldu.

Bir logo ile de takdim edilen "komşularla sıfır sorun politikası" amacının özellikle "sınırdışı olduğumuz ülkelerle ilişkilerimizde beklentilerimizi özetleyen bir slogan" olarak ülkenin "yakın çevresinden başlayarak bir barış ve istikrar kuşağı yaratmak suretiyle aralarındaki entegrasyon düzeyini en ileri seviyeye taşımaları" olarak özetleniyor (TC Dışişleri Bakanlığı (2012b).

Somut olarak Yunanistan'la 1999'da başlayan diyalogun ileri taşınması, Bulgaristan ve Romanya ile ilişkilerin çok ileri bir seviyeye çıkartılması, Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu girişimi, bu noktada bir zayıf halka gibi görüldüğü tespitiyle birlikte yine de Ermenistan'la ilişkilerin geliştirilmesi, İran'la karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi ve uluslararası sorunlara barışçıl bir diyalog zemini sağlanması çabaları, Irak'ın ulusal birliğinin korunmasına destek vermek ve bu ülkeyle Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi ile işbirliğini derinleştirme, Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi ve vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması, Kıbrıs konusunda sorunun çözümü yönünde yapıcı bir tutum benimsenmesi gibi unsurlar sayılmaktadır (TC Dışişleri Bakanlığı, 2012b).

Bu başlıkları tek tek anmaktaki amacımız sıfır sorun politikası konusunda ortaya konan somut yaklaşımın çok kısa bir süre sonra anılan başlıklarda nasıl derinleşen sorunlu, çatışmacı bir zemine doğru evrilmediğini tespit edebilmektedir.

Türkiye'nin Suriye konusunda askeri yaklaşımlar benimseyebileceğinin konuşulmasıyla birlikte, yani 2011 yılının ikinci yarısına girilirken, sıfır sorun politikasının sonunun geldiği de ifade edilmeye başlandı. Helen Pidd, The Guardian'da (2011) "Ahmet Davutoğlu: Bölgesinde siyasi bir ağırlık mı, yoksa diktatörlerin şansız arabulucusu mu?" başlıklı bir yazı kaleme aldı. İngiliz Economist dergisi (2011), Türkiye'nin "komşularla sıfır sorun" politikasının çöktüğü yorumlarına yer verdi. Sadece dışarıda değil Türkiye'de çok sayıda yazar sıfır sorun konusundaki çelişkili tutumu tespit etmeye başladı: Cüneyt Ülsever (2011) Hürriyet'teki köşesinden "Bugün Türk dış politikasına baktığımızda ne "komşularla sıfır sorun", ne de "çok merkezli dış politika" gözlemliyoruz" derken Yalçın Doğan (2011) sıfır sorun politikası için "sizlere ömür" başlığını kullanacaktı. Ankara'da merkez siyasetin çeşitli kanatları da durumu eleştirmekten uzak kalmadı: CHP Genel Başkan'ı Kemal Kılıçdaroğlu (CHP, 2011): "AKP'nin komşularla sıfır sorun politikası, çok kısa bir süre içinde elde var sıfır politikasına dönüşmüştür" derken, MHP Genel Sekreteri ve Bursa Milletvekili İsmet Büyükataman, kavramı tersine çevirerek "Komşularla Sıfır Sorun" sürecinden "Komşularla Sıfır Sorun" sürecine nasıl geldiğini soruyordu (Milliyet, 2011).

Mehmet Altan (2011) kanımca tüm bu tartışmaların en manidar özetini satırlarına taşıdı: " önce 'komşularla sıfır sorun' politikası uyguluyoruz, çöker çökmez de hemen ardından gene çok hızlıca 'merkezle sıfır sorun politikası'na dönüyoruz..." Merkezden kastedilen Davutoğlu'nun Osmanlıcılığın ve yeni-Osmanlıcılığın ortak karakteri olarak tanımladığı "uluslararası sistemin hegemon unsuru ile uyumlu olma çabası" olsa gerektir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kısa süren, ve aslında bu kısa sürede son derece başarılı ilerleyen, sıfır sorun politikasını terk

Türkiye'nin Suriye konusunda askeri yaklaşımlar benimseyebileceğinin konuşulmasıyla birlikte sıfır sorun politikasının sonunun geldiği de ifade edilmeye başlandı.

2000'lerin ikinci on yılına girerken Türkiye sadece yeni-Osmanlılık peşinde ılımlı İslamcı siyaset modeli olarak değil aynı zamanda Sünni eksen oyuncularına katılan bir mezhep politikası takipçisi olarak da anılmaya başlanmıştır.

etmesi ile yeni döneminde iki unsurun öne çıktığını tespit edebiliyoruz. Bunlardan birincisi yumuşak güç enstrümanları yerine açıkça askeri gücün devreye sokulabileceği dış politika yöntemlerini gündeme alınmış olmasıdır. Suriye konusunda resmi kaynakların yaptığı açıklamalar gerek bölge ülkeleri ve aktörleri gerekse uluslararası aktörler tarafından dikkatle izlenmektedir.

İkinci olarak Türkiye ılımlı İslamcılık olarak adlandırılabilir bir siyasal modelin tüm İslam alemine sunulan başlıca örneği olma rolünün de ötesinde bölgesel sorunlarda mezhep eksenli politikalar geliştirmeye başlamıştır. Türk dış politikasında Özal ve Demirel döneminde de Diyanet Vakfı vasıtasıyla İran ve Suudi etkilerine karşın Hanefi "seküler" Türk din yaklaşımı geliştirilmeye çalışılmıştı. Ancak ilk kez bu kadar açık bir biçimde Ortadoğu'da Sünni-Şii geriliminde Sünni eksen olarak adlandırılan Batı yanlısı bir Ortadoğu koalisyonu içinde anılmaya başlanmıştır.

sünni eksen tartışmaları

Türk dış politikası genel eğilimlerine baktığımızda esas olarak Ortadoğu'ya fazlaca ilgi göstermediği, ABD ile ilişkilerin sorgulandığı Johnson mektubu sonrası dönemde belli bir dengelemeye gidilerek Arap dünyasına bir adım yaklaşıldığı ama ilgi gösterdiği zamanda da Arap ülkeleri arası ihtilaflarda taraf olmama prensibi ile hareket edildiği tespit edilebilir (Sönmezoğlu, 2006:362-63). Keza din ya da mezhep eksenli taraflaşmalarda günümüze dek Türkiye'nin belirgin bir tarafgirliğini iddia eden yazar olmamıştır. Ancak 2000'lerin ikinci on yılına girerken Türkiye sadece yeni-Osmanlılık peşinde ılımlı İslamcı siyaset modeli olarak değil aynı zamanda Sünni eksen oyuncularına katılan bir mezhep politikası takipçisi olarak da anılmaya başlanmıştır. Bu Cumhuriyet

tarihi açısından, ansiklopedik detaylar bir tarafa bırakılır ise, bir ilktir. Mezhebe dayalı siyaset izlenmesi önce Irak içi gelişmelerde ardından Suriye konusunda gündeme gelmiş ve giderek Ortadoğu'daki diğer konulara doğru yayılma eğilimi göstermeye başlamıştır.

Kadim Sünni-Şii gerilimi ABD'nin Irak'ı işgali ile Irak'ta temel bir parametre olarak şekillenirken, Arap baharının ortaya çıkardığı yeni Sünni-Şii gerilim alanları (Bahreyn, Suudi Arabistan, Irak, Lübnan, Suriye) bölgenin yeniden şekillenmesinde Ortadoğu güç merkezleri arasında karmaşık bir denklemin ön sıralarına çıkardı. Arap Baharı Ortadoğu'yu yeniden yapılandırırken bölgedeki gelişmelere giderek daha içerden katılmaya başlayan Türkiye'nin konumu Ortadoğu Şii-Sünni eksenleri rekabetinde tarafların Suudi Arabistan ve İran ile sınırlı olmadığını ortaya koydu. Türkiye tarihinde ilk kez açık ve yaygın bir biçimde Sünni eksen'in önemli bir kutbu olarak anılmaya başlandı.

Tartışmaların keskinleştiği en önemli alan şüphesiz Irak olmuştur. Türkiye'nin Irak seçimleri sırasında Irakiye Listesi'ni desteklemesinin ardından, NATO Füze Kalkanı Savunma sistemine katılımı ve 2011 Mayısından itibaren de Suriye'deki muhalif Sünni gruplara destek vermesi Şii toplum liderleri tarafından ilk kez doğrudan Türkiye'nin eleştirilmesine yol açmıştır (Ayhan 2012). Keza Aralık 2011'den itibaren de Iraklı Şii siyasetçilerin Türkiye'yi bölgede istikrarsızlık yaratmakla suçlamaya başlamışlar ve Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi'nin tutuklanması ve yargılanması istemiyle başlayan olayların ardından Maliki yaptığı bir açıklamada "Türkiye bölgeye felaket getirmek istiyor" iddiasında bulunmuştu. Yine Maliki'nin açıklamalarına paralel olarak Lübnanlı Şii liderlerin de benzer açıklamalar yapması dikkat çekicidir. ORSAM raporunda özetle "Türkiye'nin 2011 yılında Kuzey Afrika'da

yaşanan halk hareketlerinin sonucunda söz konusu bölgedeki etkisini genişletmesine karşın yanı başındaki komşu ülkeler üzerinde ciddi bir etki kaybı yaşamaya başladığı” tespit edilmekte ve açıkça adı konmasa da Irak ve Suriye’de mezhepçi bir politika izliyor oluşunun sonucunda bu gelişmelerle yüz yüze kaldığı dile getirilmektedir (Ayhan, 2012).

Bölge üzerine çalışanlar (Al-Tamimi, 2011) Arap Baharı olayları ile birlikte bir Türkiye-Katar ittifakının Libya’dan Suriye’ye çeşitli sıcak noktalarda kendini göstermeye başladığını ve bu “Sünni İttifakı”nın özellikle Hamas’ın Suriye’deki üssünden ayrılarak başka bir noktaya taşınması kararında önemli bir belirleyiciliğe sahip olduğu yorumları yapılmaya başlanmıştır.

Hürriyet’in *The Wall Street Journal*’dan aktardığı habere göre (Hürriyet, 2011), Hamas’ın bir üst düzey yetkilisi, Türkiye ve Katar’ın Meşal’e “Utanmıyor musun, Şam’dan çık” dediği ifade edilmiş, Hamas karargâhının Mısır ya da Katar’a taşınacağı dile getirilmişti. Nitekim 2012 Şubat ortalarında Türkiye medyası da doğrudan kaynaklara dayanarak Hamas’ın siyasi büro üyelerinin teker teker Şam’ı terk ettiğini duyurdu.(Gazete Vatan, 2012) Bu gelişme George Mason Üniversitesinden Nuh Yılmaz tarafından haklı olarak direniş hattının mezhep hattı olmaya başladığı biçiminde yorumlandı. Yılmaz “Alevi Esad, Şii Nasrallah ve Sünni Meşal’i bir araya getiren, bu aktörleri Türkiye ve İran’a yakınlaştıran İsrail’e karşı direniş cephesi olmaları” olgusunun artık geçerli olmaktan çıktığının altını çiziyordu (2012). Reuters haber ajansı Hamas’ın İran’dan ve Suriye’den aldığı 250-300 milyon doları bundan sonra Türkiye’nin ödeyeceğini bile iddia etmişti.

Elbette bu haberlere şüpheyile yaklaşanlar hatta haberlerin tarafı olduğunu iddia edenler de oldu. Örneğin Sedat Laçiner (2012), İran’ın yerini Türkiye’nin alıyor ol-

duğu ve Ortadoğu’da Türkiye’nin kutup başı haline geliyor olduğu biçimindeki yorumların İsrail mahreçli olduğu ve geçiği yansıtmadığı iddiasında bulundu. Ancak durum İsrail’in istekleri ile Türkiye’ninkilerin uyuşup uyuşmadığının ötesinde somut bir süreç olarak ilerliyor ve Türkiye’nin Hamas’la ilişkileri ne yeni ne de şaşırtıcı bir gelişmedir. Nitekim Hamas çoktan Şam’dan yüz çevirmiş, İran ile ilişkilerinde de yeni bir denge getirme çabasıdadır(Murphy ve Laub, 2012).

Türkiye’yi de yakından bilen bir yazar olan Barry Rubin (2012) bu durumu Hamas açısından bir tür olağanlaşma, normalleşme olarak değerlendiriyor. Çünkü aslında Mısır’daki Müslüman kardeşlerin Filistin şubesi olarak kurulan Hamas’ın Sünni karakterine karşın İran’la kurduğu ittifakin gerisinde “mahalledeki tek İslamcı seçenek olması” durumuyla açıklanabileceğini, nihayet Türkiye’nin yakın zamanda soyunduğu yeni Sünni hamilik rolüyle bu durumdan çıkma olanağı yarattığını ifade etmektedir. Rubin buna karşılık Türkiye’yi Hamas’ın kararında tek unsur olarak değerlendirmez. Arap Baharı’yla oluşan İslamcı Sünni kuşak Türkiye’ye de ihtiyacı gereksiz kılacaktır düşüncesindedir. Bu öngörü ne ölçüde ya da ne kadar hızlı gerçekleşir bilinemez ama muhtemel bir Sünni eksenin kendi iç gerilimleri olduğu/olacağı konusunda en ufak bir şüphe olamaz. Bunlardan birincisi ortak bir dış politika şemsiyesi altında ve aynı cephede görünmelerine rağmen Suudi Arabistan ile Türkiye’nin blok içi denebilecek iç gerilimleri küçümsenemez. İslam coğrafyası ve Müslüman toplulukların hatırı sayılır ölçüde yaşadığı Rusya, Bulgaristan gibi bölgelerde Suudi selefizm ve Türk nurluluğu ve diğer Hanefi/Maturidi Türk-İslamcılıkları rekabet içindedir. Keza Suudi yönetiminin Osmanlı mirası ve Osmanlılık konusunda Arap dünyasının en sert karşı tutumu ifade ettiği unutulmamalıdır. Rubin’in sö-

Ortak bir dış politika şemsiyesi altında ve aynı cephede görünmelerine rağmen Suudi Arabistan ile Türkiye’nin blok içi denebilecek iç gerilimleri küçümsenemez.

AKP 12 Eylül'den itibaren oluşan yeni kapital birikimi rejimiyle ortaya çıkan dışa açılmış Türkiye sermayesinin bölgesel isteklerine de yanıt verebilecek bir siyasi irade olduğunu içeriye ve dışarıya duyurmuş durumda.

zünü ettiği yeni İslamcı kuşak'taki Mısır ve Suriye ile hem Suudilerin hem de Türkiye'nin kurabileceği eksenin de önemli iç sorunlarla karşı karşıya olduğunu unutmamak gerekir. Mısır İhvanı'nın "Büyük Mısır" düşü Türkiye'nin yeni-Osmanlı hayalinden daha zayıf ihtiraslarla besleniyor değil.

Sünni eksen olarak adlandırılan anti-İran, anti-Suriye ve dolayısıyla kısmen anti-Rusya görünümü cephenin oluşumunun ne kadar kalıcı ya da konjonktürel olduğu aynı zamanda bu oluşumunun ne kadar iç dinamiklere yaslandığı sorunu ile ilgilidir. Beril Dedeoğlu (2012) Türkiye'nin Sünni eksen liderliğine yönelmesi/yönlendirilmesinde özellikle İngiltere açısından Rusya'nın hamlelerini dengeleme yaklaşımının yattığını ileri sürmektedir. Dış politika analisti ve AKP'nin Suriye politikasına sürekli desteğini belirten Aslı Aydıntaşbaş (2012) ise Suriye konusunda Türkiye'nin Batı'dan, özel olarak belirtmek gerekirse Obama yönetiminden daha istekli durumda olduğunu ileri sürmektedir. 2012 Şubat'ı ortasında ABD dışişleri sekreteri Hillary Clinton'u Suriye konusunda ziyaret eden Davutoğlu'nun ziyareti üzerine yazan Aydıntaşbaş'a göre Suriye konusunda ikna etmeye çalışan taraf ABD değil Türkiye'dir. Bize göre bu iki yorum da birbirini tamamlar niteliktedir. Sadece odaklanılan veçhe farklıdır. Demek ki iç ve dış dinamikler (Batı ve Batı'nın Sünni eksenindeki Arap ve Türk dostları) en azından konjonktürel düzeyde Ortadoğu'da anti-İran Sünni bir cephe konusunda ısrarlılar.

sonuç:

Eksen tartışmalarında sonunda Türkiye'deki pek çok yorumcu ve analistin belirttiği gibi eksen değiştirilmiş olunmadığı Batı da giderek kabul görmeye başlamış söz konusu tartışma daha ileri taşınmış değildir. Bu bakımdan batı cephesinde değişen bir şey yoktur. Ancak batı cephesinde 60 yıldır cephe hattında yer alan

Türkiye, tabiri caiz ise, hem üniformasının renginde hem de rütbesinde kendi değişikliğini çoktan yapmış durumda. Türkiye genişlettiği görelî özerkliği, Soğuk Savaş sonrası ortamın ona sunduğu olanakları kullanma kabiliyeti ile artık sadece bir karnat ülke değil, bir bölgesel hegemon olma iddiası ile hareket eden orta boy stratejik devlet tanımının üst basamaklarında yer alan bir ülkedir.

AKP üç dönem üst üste koalisyonuzuz hükümetle ülke idare ederken sadece politikalarını sistematik olarak uygulama şansı bulmuş değil, aynı zamanda 12 Eylül'den itibaren oluşan yeni kapital birikimi rejimiyle ortaya çıkan dışa açılmış Türkiye sermayesinin bölgesel isteklerine de yanıt verebilecek bir siyasi irade olduğunu içeriye ve dışarıya duyurmuş durumda.

Ancak Türkiye'nin AKP döneminde elde ettiği güçlü Türkiye imajı, AKP'nin iddia ettiği gibi kendisi ile başlayan bir sürecin değil, Özal, Demirel, Yılmaz ve Ecevit Hükümetleri döneminden devralınan, 12 Eylül sonrası Türk dış politikası eğilimlerinin bir devamıdır.

Yeni olan AKP'nin Türk dış politikasına prensipler bakımından İslamcılığı (ılımlı versiyonunu) kuvvetli bir biçimde dâhil edilmiş olmasıdır. Bunun bölgesel görünümü yeni-Osmanlıcılıktır. İkinci önemli yenilik ise ilk döneminde Türk dış politikasının Avrupalılaşması eğilimini sürdürdüğü izlenimine rağmen ikinci ve üçüncü dönemlerinde yumuşak güç enstrümanlarından sert güç kullanımı kapısına dayanmış bir yaklaşımın ortaya çıkmasıdır. Sıfır sorun politikasının çarpıcı ama kısa süren ömrü bunun en açık delilidir.

Türkiye içinde Türk unsurların bulunmadığı ya da çok çok az olduğu bir coğrafyaya (Misakı milli sınırlarına girdiği düşünülmecek bir coğrafyaya) yönelik olarak ve kendi savunması ile ilgili olmayacak bir konuda ilk kez askeri güç kullanma eşğinde durmaktadır. Üstelik yine bu nok-

tada Cumhuriyet tarihinde ilk kez seküler bir Müslüman ülke kimliği aşularak İslamcı dünya içinde bir ileri rol temsiline, hatta daha da ileri, gidilerek İslamcı dünya içinde mezhepsel bir kanadın eksen oluşumu sürecine dâhil olunmuş görünmektedir. Bu süreçler bitmiş ve geri dönülmez değildir ancak yeni bir eşikte olunduğuna en ufak bir şüphe yok.

Kaynakça:

- Al-Tamimi, A.J. (2011) Sunni Realignments, December 9, 2011, <http://spectator.org/people/aymenn-jawad-al-tamimi/all> İndirilme tarihi: 2 Şubat 2012.
- Altan, M. (2011) "Merkezle sıfır sorun politikası", Star Politika, 3 Aralık 2011.
- Aydıntaşbaş, A. (2012) "Davutoğlu'ndan ABD'ye: Humus Sarajevo olmasın", Milliyet, 13 Şubat 2012.
- Ayhan, V. (2012) "Ortadoğu'daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye", ORSAM Dış Politika Analizleri, 14 Ocak 2012, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3076> İndirilme tarihi:14 Şubat 2012.
- CHP (2011) Kılıçdaroğlu: "AKP'nin komşularla sıfır sorun politikası, çok kısa bir süre içinde elde var sıfır politikasına dönüşmüştür", 07 Eylül 2011, <http://www.chp.org.tr/?p=38918> İndirilme tarihi:13 Şubat 2012.
- Çandar, C. (2010) Türk Dış Politikasında "Eksen" Tartışmaları: Çok Kutuplu Dünya İçin Yeni Bir Vizyon, SETA Analiz, Sayı: 16.
- Davutoğlu, A. (2001) Stratejik Derinlik, Türkiye'nin uluslararası konumu, İstanbul: Küre Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2012) Turkey's Two vital Problems, Today's Zaman, 10 January 2012.
- Doğan, Y. (2011) 'Komşularla sıfır sorun' sizlere ömür, Hürriyet, 7 Eylül 2011.
- Gazete Vatan (2012), Hamas Suriye'den fiilen ayrıldı, <http://haber.gazetevatan.com/hamas-suriyeden-fiilen-ayrildi/430208/1/Gundem> İndirilme tarihi:10 Şubat 2012.
- Guardian: 'Davutoğlu'nun komşularla sıfır sorun politikası hem takdir, hem alay konusu', 09.06.2011 <http://www.euractiv.com.tr/politika-000110/article/guardian-davutoglundun-komsularla-sifir-sorun-politikasi-hem-takdir-hem-alay-konusu-018868>, İndirilme tarihi: 8 Şubat 2012.
- Hürriyet (2011) "Utanmıyor musunuz Şam'dan çıkın dediler", 8 Aralık 2011, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19416381.asp>) İndirilme tarihi:10 Şubat 2012.
- Karpat, K.H. (2004) Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays, Leiden: Brill.
- Koçak, C. (1990) "Siyasal Tarih, 1923-1950", Türkiye Tarihi Cilt 4, Mete Tunçay vd. (ed) içinde İstanbul: Cem Yayınları.
- Laçiner, S. (2012) Hamas ve Suriye, Star Gazetesi, 2 Şubat 2012.
- Milliyet (2011) Sıfır sorun sıfır soruna nasıl geldi?, Milliyet, 23 Kasım 2011.
- Murphy B. and Karin Laub, Hamas drifting away from longtime patron Iran, Associated Press, Gaza City, Gaza Strip February 9, 2012, <http://abcnews.go.com/International/wireStory/hamas-drifting-longtime-patron-iran-15549363>, İndirilme tarihi:13 Şubat 2012.
- Oran, B. (2004) Türkiye Kabuk Değiştirirken AKP'nin Dış Politikası, Birikim, No:184-185:
- Oran, B. (der.) (2001) Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Günümüze Olgular, Belgeler, Yorumlar, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt-1.
- Öniş Z. & Şuhnaz Yılmaz, (2009) "Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism During the AKP Era", Turkish Studies, vol.10, no.1.: 7-24.
- Rubin, B. (2012) "Sunni Versus Shia: The Middle East's New Strategic Conflict", January 3, 2012, <http://rubinreports.blogspot.com/2011/12/sunni-versus-shia-middle-east-new.html>
- Sönmezoğlu, F. (2004) "Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim",; F. Sönmezoğlu (der) , Türk Dış Politikasının Analizi içinde, İstanbul:Der Yayınları, 1045-51.
- Sönmezoğlu, F. (2006) II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları.
- Taşpınar, Ö. (2008) Turkey's Middle East Policies, Between Neo-Ottomanism and Kemalism, Carnegie Endowment.
- TC Dışişleri Bakanlığı (2012a) Sorularla Dış Politika, <http://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa>, İndirilme tarihi:10 Şubat 2012.
- TC Dışişleri Bakanlığı (2012b) Komşularla Sıfır Sorun Politikamız, <http://www.mfa.gov.tr/komsularla-sifir-sorun-politikamiz.tr.mfa> İndirilme tarihi:10 Şubat 2012.
- The Economist (2011), "Komşularla sıfır sorun politikası çöktü", 4 Kasım 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/11/111104_economist.shtml İndirilme tarihi:11 Şubat 2012.
- Ülsever, C. (2011) Komşularla Sıfır Sorun Yandı Bitti Kül Oldu, <http://www.odatv.com/n.php?n=komsularla-sifir-sorun-yandi-bitti-kul-oldu--0908111200>, İndirilme tarihi: 1 Şubat 2012.
- Yılmaz, N. (2012) Ortadoğu'da eksen mezhep hatına kaydı, Star Gazetesi, 6 Şubat 2012.

kanun hükmünde kararnameler ve kapitalizmin ruhu

İlker Kılıç

**Kapitalizm,
ekonomik
sömürüye
zarar gelmeden
insan hak ve
özgürlüklerini
genişletmenin
olanaklarına her
zaman sahip
değildir.**

Perikles, Atina'ya neden demokrasi denildiğini açıklarken şunları söylüyordu: " Ve biz Atinalılar kamusal sorunlar hakkında kendimiz karar veririz ya da en azından onları doğru kavramaya çalışırız; çünkü tartışmanın iş yapmaya engel olduğunu değil, aksine bir iş yapmadan önce tartışmanın olmamasını bir engel olarak görürüz."¹

Demokrasi fikri ile yasa yapımı arasındaki ilişkiye saldırı sadece bugün değil o zamanda da vardı. Bir farkla: Müzakereye sunulmadan yasaların yapılmasını isteyenler o dönemlerde kendilerini demokrat olarak sunma gereği hissetmiyorlardı. Platon, sıradan insanların siyasal bilgiye sahip olamayacağını öne sürerken beri yandan, nasıl ki sanatını icra eden sanatçıya karşılımlaması gerekiyorsa siyaset sanatını icra eden devlet adamına da hukukun engel olmamasını salık veriyordu. Nazi dönemine hukuksal meşruiyet kazandırmayı amaçlayan Carl Schmitt ile Platon'un devleti yönetenleri aynı yakıştırmayla ana-bileceklerini söylemek yanlış olmayacak: Canlı Kanun.

Hükümdarın fermanlarının yerine, toplumsal sözleşme fikrinden üretilen genel iradenin anlatımı olan "yasa"nın konması, Fransız Devrimince kurumsallaştırılan politik eşitliği simgeliyordu. Sıradan insanın politik kurtuluşu da bu zemin üzerinden kavranabilirdi.² Ancak kapitalist toplum ile demokratik değerler arasındaki ilişki liberal dogmalarla anlaşılabilir. Marx, 1848 Haziran Fransa'sına ilişkin değerlendirmelerinde şunları belirtir: "burjuva egemenliği, bütün engellerden kurtulur kurtulmaz, hemen burjuva terörizmine dönüşmek zorundaydı."³ Marx, yine aynı dönemin politik çekişmelerini göz önünde tutarak Fransız burjuvazisinin iki büyük kesiminin, arazi sahipleriyle sanayicilerin oluşturduğu dü-

zen partisinin amacını şöyle açıklar: "cumhuriyetin çehresini değiştirmek üzere 'Özgürlük, eşitlik, kardeşlik' dövizini yerine ... 'Piyade, süvari, topçu' sözünü getirmek."⁴ Bir kriz yönetim biçimi olan Bonapartizm bu zemin üzerinden yükselir. Kapitalizm, ekonomik sömürüye zarar gelmeden insan hak ve özgürlüklerini genişletmenin olanaklarına her zaman sahip değildir. Özellikle kriz dönemlerinde "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik" hemen "Piyade, süvari, topçu"ya yerini bırakır.

Marx, "Yasalar, siyasal olsun, medeni olsun, ekonomik ilişkilerin iradelerini açığa vurmaktan, sözcüklerle ifade etmekten öteye başka bir şey yapmazlar" derken yasaların içeriğinden bahsediyordu kuşkusuz.⁵ Oysa yasa yapma teknikleri de bundan bağımsız değildir.

Sermayenin kendisini zaman ve mekan sınırlarından kurtarması ile uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması yasama, yürütme, yargı içerisinde yürütmeyi ön plana çıkarırdı. Uluslararası kapitalist ilişkilerin etkili ve güvenli biçimde devamı, hızla karar alabilen, hızla uyum sağlayabilen yürütmenin yasama ve yargı engellerinden kurtulmasıyla mümkün olabilirdi. Cox, küreselleşmeyle birlikte devlet içi iktidarın, küresel ekonomik ilişkilere en yakın kurumlarda yoğunlaştığını tespit eder. Buna göre, devlet başkanları, başbakanlık, dış ticaret ile ilgili kurumlar, hazine ve merkez bankaları diğer kurumların arasından öne çıkar.⁶ Bu süreçte ulusal bürokrasiler de uluslararası politikaları biçimlendiren kurumların bir nevi acentesi durumuna gelir.

Marx, "Modern devletin yönetimi, tüm burjuvazinin ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey değildir" diyordu. Şimdi bu yönetim uluslararası sermayenin ortak işlerini yönettiğinden, önündeki engellerin de kalkması gerekiyor ve

bu süreç sadece Türkiye'ye özgü değil. Hukuk devleti ilkesinden, yürütme ve idarenin siyasal ve yargısal denetiminden geri çekilme bu sürecin önemli bileşenleri. Hitler döneminde liberal devlete saldırının en önemli ideologu Carl Schmitt, 20'li ve 30'lu yıllarda parlamenter demokrasi ve liberalizmin ölümünü ilan ederken aceleci davranmamıştı.⁷ Belki kriz teorisini oluştururken bizim özellikle son yirmi yıldır tartıştığımız temaların bir çoğu gündemde değildi ama özellikle kriz varken müzakerenin değil "siyasal karar"ın belirleyiciliği üzerine vurgusu anlaşılan o ki siyasal dünyamıza hala ışık tutuyor. Siyasal kararı kimin tesis edeceği ise tartışmasızdır. Giorgio Agamben, krizlerle yönetimin I. Dünya Savaşından bu yana doğaüstü olduğunu ve bu süreçte artık liberal yasa ile parlamentoya dayalı yönetim anlayışının terk edildiğini ileri sürer. Dolayısıyla süreç içerisinde yürütmeye dayalı bir devlet aygıtı ön plana çıkar.⁸ Nicos Poulantzas da özellikle 1970 yıllarla birlikte parlamentoların bir çok işlevini yürütme aygıtının ele geçirdiğini belirtir.⁹ Poulantzas'ın yasama ve yürütme üzerine çözümlenmesi kapitalizmin hem ekonomik hem de yönetim sistemi olduğu gerçeğine dayalıdır.

Mali sermaye ve mali piyasalar üzerinden örgütlenen ve gecede trilyon dolarların yer değiştirdiği küreselleşme ve onun pratikleri devletlerin müzakereci değil kararlı yöntemleri benimsemesini koşulluyor. Mali piyasaların krize yatkınlığı, muhatabı olan devletler için parlamentonun işlevsizleşmesi ve yürütmeye dayalı bir modeli benimsemek anlamını taşıyor. Kararnameleri yani otoriter rejimlerin, kriz dönemlerinin rutin pratiğini şimdi de küresel ekonomik ilişkiler dayatıyor. Kapitalizm ile demokrasi arasındaki mesafe daha da açılıyor.

12 Mart Muhtırası sonrası düzenlemelerle anayasal dayanağa kavuşturulan kanun hükmünde kararnameler yürütmenin güçlendirilmesinin önemli bir adımı idi. Ama şunu da akılda tutmak gerekir ki yasaları kamusal müzakereye ve parlamento tartışmalarına olanak vermeden yürürlüğe koymanın çeşitli yolları var. Örneğin Mec-

lis İç Tüzüğü'nde yapılan değişikliklerin bir çoğu muhalefetin müdahalesini asgariye indirmeye yönelik.

Parlamentolar çeşitli açılardan sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalardan biri de M.G. Weinbaum'a ait. Ahmet N. Yücekök, 1983 basımı "Türkiye'de Parlamentonun Evrimi" adlı kitabında bu sınıflandırmayı Türkiye'deki parlamentolara uyguluyor. Weinbaum'un "teslimiyetçi parlamento" olarak adlandırdığı tipi Yücekök, 1983 yılında bakın nasıl açıklıyor:

"Teslimiyetçi parlamentolarda çoğunluğu tatmin edememe korkusu bile yoktur. Bu tür parlamentolar yönetime tamamen teslim olmuşlardır ve ne programları ne de varlık nedenleri, gayeleri vardır. Yönetim yalnızca görünüşte bu tip parlamentolardaki çoğunluğa dayanır. Fakat parlamento hiçbir zaman o yönetimin kaynağı değildir. Tersine o yönetimin sonucu olarak var olur. Çünkü parlamento kimlerin gireceğine yönetim karar verir, seçimleri manipüle eden yönetimdir. Mükâfatlar ve her türlü baskı yönetimin tekelindedir. Yönetim muhalefeti belki topyekûn ortadan kaldırmaz ama parlamentodan, kendi dayanır gördüğü çoğunluk tabanından, çatlak bir ses çıkmasına da izin vermez. Bu tip parlamentolar seremonyal işlevler görerek rejimin meşruiyetine katkıda bulunurlar. Özellikle etnik azınlıkların temsilinde başarılı bir görüntü, ama yalnızca bir görüntü verebilirler."¹⁰

Türkiye'de parlamentonun yapısını anlamak bakımından bu sözlerin bir takım ipuçları verdiğini düşünüyorum. Ayrıca muhalefet milletvekillerinin verdikleri yasa tekliflerinin, görüşülen yasalar için getirdikleri değişiklik önerilerinin kabul oranları da işlevsel bir parlamentoya sahip olduğumuz konusunda şüpheleri artırıyor. Dolayısıyla aslına bakılırsa yasalar da maddi özü bakımından kanun hükmünde kararnamelere oldukça benziyor.

Geçtiğimiz yıl yaklaşık beş ay içerisinde, 6223 sayılı Yetki Kanunu'na dayanılarak, genel seçimden önce 12, sonrasında ise 23 olmak üzere 35 kanun hükmünde kararname kabul edildi. Üstelik bunların bir kısmı meclis açıkken yürürlüğe kondu ve

Küreselleşme ve onun pratikleri devletlerin müzakereci değil kararlı yöntemleri benimsemesini koşulluyor.

Kanun hükmünde kararnamelemler ile devletin piyasa yapısında yeniden tanımlanması ve küresel kapitalizm ile ülke pazarının bütünleşmesinin önündeki engellerin kaldırılmasının hedeflendiğini söyleyebiliriz.

üstelik hemen hiçbir kanun hükmünde kararnamelemlerin gerekliliğine ilişkin genel kabul gören ivedi bir gereksinimden kaynaklanmıyordu. Bu uygulamanın rutinleşeceğini söylemek hiç de abartılı bir yorum olmaz. Kararnamelere bakıldığında büyük çoğunluğunun özü itibariyle ekonomik konulara, teşkilata ve idarenin yetkilerinin artırılmasına yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu tip konulara ilişkin ivediliğe yönelik genel anlayışın artık terk edilmekte olduğunu gözlemliyoruz. Postmodern yazında “zaman” a ilişkin vurguyu hatırd a tutarak şunu söylemek mümkün: Kapitalizmin bugünkü aşaması hukuk ve politika alanındaki “zaman” ve “hız” algılarını tüm den yerinden ediyor. Sürekli bir kriz halindeymiş gibi siyasetin ve hukukun konuları magazin hızında değişiyor.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa yürürlüğe giren kanun hükmünde kararnamelemler ile devletin piyasa yapısında yeniden tanımlanması ve küresel kapitalizm ile ülke pazarının bütünleşmesinin önündeki engellerin kaldırılmasının hedeflendiğini söyleyebiliriz. “Kamu hizmeti” olarak görülen alanlarda devletin daha bir işletmec i yapıya kavuşturulması kimi hizmetlerin ise özelleştirilmesi ya da metalaştırılması söz konusu. Bağımsız idari otoritelerin denetim altına alınması, diğer yandan kimi meslek örgütleri üzerinde kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi de bu kararnamelemlerin getirdiği düzenlemelerden. TÜBA ve TÜBİTAK gibi kurumların kararnamelemler ile hükümetin kontrolüne sokulması da bu beş aylık yasa yapım sürecinin sadece biçiminin değil içeriğinin de otoriter eğilimler taşıdığını gösteriyor.¹¹

Kapitalizm ve demokrasi arasındaki ilişki yine en önemli tartışma konularından biri haline geliyor ve küresel kapitalizmin demokratik olanakları yok ettiğine ilişkin görüş ağırlık kazanıyor. Yeni bir kavramı son günlerde sık sık duyuyoruz: Küresel faşizm.

Dipnotlar

- 1 Thucydides, *The Peloponnesian War*, II.XXXVII.I ve XL. 2-3'den aktaran Ellen Meiksins Wood, *Yurttaşlardan Lordlara, Eskiçağlardan Ortaçağlara Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, çev. Oya Köymen, Ankara, Yordam Kitap, 2008, s. 50.
- 2 Bkz. G. D. Volpe, *Sosyalizm ve Özgürlük*, çev. H. Ataoğlu, İstanbul 1991, s. 22-23.
- 3 K. Marx, : *Fransa'da Sınıf Savaşları*, çev. Sevim Belli, 4. baskı, Ankara, Sol Yayınları, 1996, s. 59
- 4 K. Marx, *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*, çev. A. Acar, 2. baskı, İstanbul, Yorum Yayınları, s. 66.
- 5 Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti*, çev. Ahmet Kardam, 4. baskı, İstanbul, Sol Yayınları, 1992 s. 81.
- 6 Cox, R., “Global Restructuring”, der. R. Stubbs ve G. Underhill, *Political Economy and the Changing Global Order*, Londra, Macmillan, 1994, s. 49.
- 7 Carl Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, çev.: A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi, 2000; *Siyasi İlahiyat, Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev.: A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi, 2000.
- 8 Giorgio Agamben, *İstisna Hali*, çev. Kemal Atakay, İstanbul, 2003.
- 9 Nicos Poulantzas, *Devlet, İktidar ve Sosyalizm*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul, Epos, 2006, s. 243-251.
- 10 Ahmet N. Yücekök, *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlatmentonun Evrimi*, Ankara, A.Ü. SBF Yayınları, 1983, s.53.
- 11 Kadir Sev, “Türk Baharı”, <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/kadir-sev/turk-bahari-51339>, Erişim: 11.03.2012.

IFMC kredi kartınız ile benzin ve markette cazip indirim!

Başvuru için
IFMC yazın,
2273'e
gönderin.

IFMC kredi kartınız ile Finansbank POS'larından yapacağınız 50 TL ve üzeri benzin ve market alışverişlerinize aylık toplam 50 TL'ye* varan %5 indirim fırsatı!

Bilgi ve katılım için BM yazıp 2273'e SMS gönderebilir, 0850 222 0 900'ü arayabilir veya Finansbank ATM'lerinde IFMC kredi kartınızı kullanarak "Size Özel Fırsatlar" butonuna tıklayabilirsiniz.

www.cardfinans.com.tr / 0850 222 0 900

FINANSBANK

*Benzin-Market Programı'na kaydolduktan sonra 1 yıl boyunca üye işyerlerindeki Finansbank POS'larından IFMC kredi kartınız ile yapılacak 50 TL ve üzeri benzin ve market alışverişlerine aylık benzinde 25 TL, markette 25 TL olmak üzere toplam 50 TL'ye varan %5 indirim fırsatı sunulmaktadır. 1 yıl boyunca kazanılabilecek indirim tutarı, kaydolunan programa göre değişmekte olup en fazla 600 TL olabilir. Toptan gıda alışverişleri, ek kartlar, ticari kartlar ve CardFinans University ile yapılan alışverişler programa dahil değildir. Detaylı bilgi www.cardfinans.com.tr'de.

*Farklılık Sizin
Ayrıcalığınızdır*

DETAY

DAĞITIM

Tel.: 0212. 216 01 86 • 213 10 43 • 216 02 31

Fax: 0.212 213 10 44

görüş

profesyonel meslekler ve piyasa

“Kapitalist üretim tarzı –ancak tekelci çağında bireysel, toplumsal ve aileyle ilgili ihtiyaçların tamamına egemen olur; ayrıca bunları piyasaya tabi kılmak suretiyle, sermayenin ihtiyaçlarına hizmet edecek biçimde yeniden şekillenir. Bu gelişmeyi anlamaksızın, yeni meslek yapısını ve dolayısıyla modern işçi sınıfını anlamak olanaksızdır” (Braverman, 2008, s. 257).

Kasım Akbaş

Tekelci kapitalist üretim çağında “ürünler”in ve “emek süreçleri”nin farklılaşması dikkat çekicidir. Ürünlerin ve emek süreçlerinin farklılaşması ise klasik emek süreçlerinin dışına itilen kitlelerin yeni emek alanlarına kayması ile sonuçlanır. Tekelci kapitalizm, yalnızca sermayenin yoğunlaşması değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın her alanının piyasaya açılmasıdır (Akbaş, 2011, s. 71). Dolayısıyla her türlü toplumsal ihtiyacın giderilmesi piyasaya bağlanmışken, bu ihtiyaçların giderilmesi için sarf edilen emek de artık, piyasaya emek arzı şeklinde ortaya çıkar. Söz gelimi gıda sektörünün ortaya çıkışı tam da bu gelişmenin sonucudur. İnsan türünün olağan koşulları içerisinde yemek yeme ihtiyacının piyasaya tabi kılınabilmesi için sermayenin genişlemesi, yoğunlaşması ve yeni kâr alanları arayışına girmesi gerekir. Ancak bir kez bu gelişme yaşandıktan sonra, artık en temel ihtiyaçların üretimi, dolaşımı ve tüketimi piyasaya tabi hale gelir.

Üretim, dolaşım ve tüketimin piyasaya tabi olması ise bunlara ilişkin emek süreçlerinin piyasaya tabi olması, bu kapsamdaki işlerin ücretli emek tarafından görülmesi anlamına gelir. 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca tedricen yaşanan budur. Daha evvel “profesyonel meslek” kategorisinde değerlendirilen pek çok iş görme şekli ücretli emeğe dönüşmüş durumdadır. Klasik profesyonel mesleklerin en bilinenlerinden olan avukatlık da bu sürecin dışında kalmamış, tekelci kapitalizmin gelişimine bağlı olarak giderek, tüm dünyada ücretli emek kategorisine dahil olmaya başlamıştır.

Kaynakça

- Akbaş, K. (2011). *Avukatlık Mesleğinin Ekonomi Politikası*. Ankara: Notabene Yayınları.
Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye*. (Ç. Çıdamlı, Trans.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Tekelci kapitalizm, yalnızca sermayenin yoğunlaşması değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın her alanının piyasaya açılmasıdır.

kâr için sosyoloji

NeŖe Özgen*

İktisat Dergisi - ÇED Raporlarını hazırlayan meslek grupları arasında "halkın hassasiyetinin daha dikkatli incelenebilmesi" için sosyolog yardımı alınması ve bölgenin sosyo-ekonomik durumunun tespit edilmesi öngörülüyor.

Size göre, Ak Parti tarafından genel olarak sosyologlara yüklenen bu rol ile hedeflenen nedir?"

H. NeŖe Özgen - Sosyologlar devlet yandaŖlığını, geçmiŖte, entelektüel kapasitelerinin yüksekliği iddiasıyla ve aydın olma sorumluklarını halka rağmen kullanmakta sakınca görmeyerek yaparlardı. Ŗimdi, amacı kârılık olan bir zemini örtmek için ahlaki meŖruiyet zeminini kullanan devlet otoritesine karŖı nasıl tavır alacaklar? Dünya Bankası'nın *yüksek kârılıktan ödün vermeden yoksulluğu azaltma politikaları* olarak açıkladığı yeni yöntemleri, tam da AKP'nin istediği ahlaki zemini sağlıyor: Sosyal yardımın yoksulluğu gizlemek için kullanımında ya da yatırım projelerine karŖı olabilecek direniŖin engellenmesinde sosyologların yandaŖlıđından faydalanmak, devletin ilk kez baŖvurduđu bir meŖrulaŖtırma yolu. Bundan evvel, *halka rağmen halk için* politikalarını meŖrulaŖtırmak için kullanılan destekler, Ŗimdi *halk adına bizim için kalkınmaya* tahvil ediliyor.

Sosyologlar, bu sürece kamusal büyük alt yapı yatırımlarında çeŖitli değerlendirme ölçütleriyle, 1970'lerden itibaren dahil olmaya baŖlamıŖlardı. 1990'larda ise, ABD'de SIA (Social Impact Analysis) adı ile anılan ve yatırımın sosyal alana etkisini ölçmeye yönelik olarak yeni bir etki değerlendirme analizi ortaya atıldı. 2000li yıllardan itibaren de Türkiye'de de sosyal

alanı etkileyebilecek olan her tür büyük çaplı konsorsiyum, yatırım ve iŖletmelerin planlama ve kurulma aŖamalarında, ÇED Raporlarının yanı sıra sosyologlardan da Sosyal Etki Değerlendirme (SED) raporları istenmeye baŖlamıŖ ve o günden bu yana onlarca SED Raporu hazırlanmıŖtır (BaŖta GAP olmak üzere, kentsel dönüŖüm, kırsal kalkınma, atık yönetimleri, belediye hizmetleri vb.)

SED Raporları; bu deđiŖmelerden etkilenme olasılığı bulunan tüm grup ve tarafların, zararlarının en aza indirilmesini hedefleyecek Ŗekilde hesaba katılmasını ve projelerin 'insan' ve 'sosyal yaŖam alanları' ile birlikte değerlendirilmesini öngören girişimlerdir. Bu raporların hazırlanması, özellikle uluslararası finans gerektiren büyük çapta yatırımlarda, finans kaynağı olan kuruluşların da uluslararası kuruluşların (BM, Finans ve Kalkınma Bankaları, Dünya Bankası vb) sözleşme kuralları gereği olarak yükümlülüğu olduğundan, bu kuruluşlardan ülkeye ve yatırıma dair tüm finans akıŖını ve finansa iliŖkin karar süreçlerini de etkilemekte ve hatta belirlemektedir (Örneğin, Hasankeyf Projesi). SED Raporu'nda, eldeki yatırım kararının Türkiye'nin yürürlükteki yasaları, uluslararası imzalanmıŖ sözleşmelere uyup uymadığı, imzalanan sözleşmelere uygunsuzlukları maddeler halinde sıralamalıdır. Raporun, sürecin sözleşmelere uygun olarak iŖleyip iŖlemediđini denetlemesi, müdahale etmesi ve her aŖamaya iliŖkin değerlendirmeler içermesi beklenir. Mevcut yasalara uygun olan ancak vicdani sorumluluk gerektiren durumlarda da, sosyologlar bilimsel sorumluluklarını tam olarak almalıdır.

* Prof Dr.

Dünya Bankası'nın yüksek kârılıktan ödün vermeden yoksulluğu azaltma politikaları AKP'nin istediği ahlaki zemini sağlıyor.

SED Raporlarının; projelerin süreç ve sonuçlarından -BM kavramları ile söylersek- 'etkilenenlere' ya da -Dünya Bankası kavramları ile söylersek- bu süreç ve sonuçların 'paydaş'larına yönelik değerlendirme ve yorumlarda bulunarak, tüm taraf olanların geri bildirimine sunulması da yine SED Raporlamasından beklenilir. Bu çabanın da dikkatle değerlendirilmesi, geri bildirimlerin dikkate alınması; ve projenin ve inşanın her aşamasının şeffaflaşması bir zorunluluktur, desteklenmelidir.

İktisat Dergisi - SED raporlarında raporlama ölçütleri standart mıdır?

H. Neşe Özgen - 2000 li yıllara geldiğinde ABD ve DB'nin etki değerlendirme analizleri farklılaşmış ve *Yoksulluk ve Sosyal Etki Değerlendirmeye* yönelik olarak yapılmaya başlanmıştır. Bu hususta 2003 yılında DB'nin Yoksulluğu Azaltma Grubu ve Sosyal Gelişme Bölümü tarafından SIA Metodları kitapçığı hazırlanmıştır. Görülmektedir ki, 1990'lı yıllarda DB'nin 'yoksulluğu önleme'ye odaklı kavramsal çerçevesi artık sadece 'yoksulluğu azaltma'ya odaklıdır. Bu durum DB'nin izleme-değerlendirme politikalarına da tamamiyle yansımaktadır. Bu konudaki bilgilere DB'nin web sitesinden de ulaşılabilir.

BM ise, Yeniden Yerleşim İlkeleri'nin, *İnsan Hakları ve Sürdürülebilir Kalkınma İçin Katılımcılık* temelinden hareketle düzenlenmesini savunmaktadır. Bu çerçevede 1992 Rio Zirvesi ve 1996 Habitat Zirvesi ile UNDP'nin 1997 İnsani Gelişme Raporu (HDR) ve İnsani Gelişme İndeksleri (HDI) ve Cinsiyet Gelişme İndeksleri (GDI) temel alınmaktadır. İnsani gelişme indeksinde açıkça tanımlanan konu, "katılımın ve sürdürülebilir kalkınmanın özellikle en çok zarar gören gruplardan hareketle ilerletilmesi" yönündedir.

Nitekim önemli olan SED raporunun yapılması değil, Sosyal Etki ve Değerlendirme mekanizmalarının hangi ölçütlerle değerlendirmelere tabi kılındığı (örn.hangi insani yaşam çerçevelerinin dikkate alındığı, bu yaşam çerçevelerine ait alanların

hangilerinin iktisadi faaliyet alanları hangilerinin kültürel sosyal bütünü sürdürebilecek alanlar olarak değerlendirildiği vb. gibi) ve insan ve kültürün işleyiş bütünlüğünü ölçme ve değerlendirmede hangi kavramsal çerçevelerin kullanıldıklarıdır. Bu ayırım, Dünya Bankası'nın sadece belli oranda paydaşı ve bir tek yoksulları dikkate alan kavramları ile BM'in *İnsani Gelişmeyi* temel alan kavramları arasındaki farklarda açıkça görülür.

İktisat Dergisi - Genel olarak raporlama süreçlerinde, sizin de bahsettiğiniz gibi süreçten çok sonuca odaklanan, dolayısıyla "kalkınma birimleri" olarak ifade edebileceğimiz ölçümlere dayanan bir terminoloji ve tekniğin kullanıldığını görüyoruz. Bu tür kavramlar yaşanan süreci aktarmak için yeterli olabilir mi?

H. Neşe Özgen - Projenin hedefinin sadece kalkınma odaklı olduğunu bildirecek, kavramsal çerçeveyi gizlediğimizde, çeşitli güç ve iktidar kalıpları arasındaki çatışmaları ihmal etme olasılığımız yüksek olacaktır. Ama bunun ötesinde, bu gizlemeler, kullanılan terminoloji ve çeşitli kavramsallaştırmalar da, olası çatışma kalıplarının üstlerinin örtülmesi ve yeni ortaya çıkabilecek olanların da gizlenebilmesiyle sonuçlanır.

Örneğin, SED Raporlamalarında kavramsal sınırlamalar ve doğrulama tekniklerinin temele alınması son derece sakıncalıdır: Gelenek- kültür- sosyal yapı-teknojik fayda-nüfus profili-yüksek çıkar-yüksek kârlılık-düşük verimlilik-iklim-ve çevresel doğal etkiler kavramları totolojik açıklama yollarıdır! Böylesi kavramları temele alarak yapılan SED analizleri, yatırımın failini gizlemeye ve sorumluluğu güç ve iktidar sahiplerinden uzaklaştırmaya yarar.

Ölçekleme üzerinden hareket eden, diğer bir deyişle, beşeri yapıları birer nüfusa, nüfusu da yerleşime ve yönetilecek sayılara indirgeyen SED çalışmaları, eninde sonunda sadece muktedirin yanında yer alırlar.

Yukarıda bahsettiğim İnsani Gelişme Endeksi de, DB'nin aksine göstergelerin 'fi-

Beşeri yapıları birer nüfusa, nüfusu da yerleşime ve yönetilecek sayılara indirgeyen SED çalışmaları, eninde sonunda sadece muktedirin yanında yer alırlar.

**Gençler,
topraksızlar,
kadınlar ve
çocuklara yönelik
özel bir izleme
yapmayan SED
Raporları; en başta
bilim etiğini hiçe
sayıyor.**

ziksel çıktılar' ve 'sonuçlar'la değil, süreçler ve yaratılan 'sosyal etkiler' ile ölçülmesi ve iletilmesi temeline dayalı olması açısından önemlidir. DB'nin her tür eylemde insanı bir 'mikro birim' ve 'iktisadi çıktı' boyutuna indirgeyen, projeleri 'teknisist', 'fiziksel sonuçları hedefleyen' ve 'altyapı ağırlıklı' yorumlayan yaklaşımı, sadece Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmelere aykırılığı nedeniyle değil; aynı zamanda da projeyi destekleyen uluslararası finans kuruluşlarının da ileride aynı eleştirilere konu olabilmesi olasılığından dolayı da terkedilmelidir.

İktisat Dergisi - Proje ve yatırımlardan doğrudan etkilenecek olan insanlarla ilgili her türlü sürecin SED Raporları'na taşınması mümkün müdür?

H. Neşe Özgen - Bir SED Raporu'nun hazırlanması ve izlenmesi sürecinde en önemli husus; etkilenecek grupların analizini yapmaktır. Eric Wolf'un "Değişimden zarar görecektir kimdir/nedir?" Ve "Kim/ne-ler fayda sağlayacaktır?" soruları her zaman temel analiz aracı olmak zorundadır. Böylesi çalışmalarda en başta araştırmamız gereken husus; beşeri birimin mülkiyet kalıplarını ve mülkiyet rejimlerini izlemektir.

Öte yandan, etkilenecek gruplar arasındaki güç çatışmalarını; yerel, ulusal ve uluslararası finans gruplarının müdahale kapasitelerini, etkilerini ve etkileme olasılıklarını; her yerleşim ve beşeri birimdeki güç çatışmalarını; gruplar arasındaki etkileşim kapasitelerini ve değişimin yönlerini incelemeksizin yapılan SED Raporlamalarının başarıya ulaşma şansı çok düşüktür.

SED raporunun başlangıcında "Alternatif projeler/faydalar/yatırımlar/güzergahlar arasındaki tercih nedenlerinin" açıklanması gerekir. SED gibi, taraf olunan devletlerarası sözleşmelerin geçerliliği ve finans desteklerinin karar verme süreçlerinde belirleyici önemi son derece yüksek olan raporların temel şartları; "tarafaların/etkilenenlerin ve/veya paydaşların yaşamsal

koşullarındaki her tür değişiklik hakkında bilgilendirme ve karar mekanizmalarına katılma hakkı ve sorumluluğunun", yani *müdahil katılımçılık süreçlerinin* açıkça gerçekleşmesi zorunluluğudur. Etkilenecek olan beşeri yapının, öncelik en zayıf halkalara verilecek şekilde her aşamada haberdar edilmesi gerekir. Çünkü etkilenecek grupların kendi aralarındaki sınıflamaları da unutmamak gerekiyor: Gençler, topraksızlar, kadınlar ve çocuklara yönelik özel bir izleme yapmayan SED Raporları; en başta bilim etiğini hiçe sayıyor demektir. Yanısıra, bu beşeri yapının her aşamada müdahale edebilmesini mümkün kılmak için gerekli olan tüm mekanizmaların açık tutulması da sağlamalıdır. Özetle beşeri yapının sürece dahil edilmesi, etkilenenlerin "tüm tercih süreçleri bittikten sonra durumdan haberdar edilmesi" ile ikame edilemez. *Müdahil katılımcı mekanizmaların harekete geçirilmesi, SED sisteminin temel lojigidir.*

SED değerlendirmesi, müdahale hakkının teminini sağlayacak örgütlenmelerin programını çizmeli ve örgütsel ve kurumsal model müdahaleler için gerekirse eğitimlik yapmalıdır.

Bu husustaki en kötü örneklerden birisi BTC Konsorsiyumu için 2004 yılında yapılmış 'Katılımçılık SED Raporu' idi. Rapor, etkilenecek olanlara ve *paydaşlara* yollanma şartını şöyle yerine getiriyordu: Rapor tamamıyla İngilizce idi, bırakınız yatırımdan etkilenecek etnik grupların da diliyle yazılmasını, Türkçeye dahi çevrilme ihtiyacı duyulmamıştı; Rapor BTC'den etkilenecek olan yerleşimlerin sadece Valilik ve Kaymakamlıklarına yollanmıştı, yöredikilerin Rapor'dan haberi yoktu ve Rapor üniversitelerde Sosyoloji bölümlerine değil, Mühendislik bölümlerine sevk edilmişti. Ben de Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'ndeki meslektaşlarımın uyarıları sonucunda Rektörlüğün görevlendirme siyle haberdar olabildim.

Sonuç olarak tüm beşeri yapının değişme isteği, Doyum-Uyum-Yönlendirme istek

ve talepleri, beklentiler, geri bildirim ve denetleme mekanizmaları dikkatle incelenmeli ve sınıflanmalıdır. Yerel ve ulusal ölçekteki potansiyel ve darboğazlar dikkatle ele alınmalı; kaynakların ve işlemlerin eşitlik ve adalet ilkeleri doğrultusunda uygulanabilmesi için gerekli uyarı ve öneriler ile denetlemeler mutlaka yapılmalıdır. SED Raporu eşitlik ve ayrılaştırma üzerine bir iyileştirme senaryosuna saptanamaz. Her yörenin ve durumun coğrafi, ekonomik ve kültürel olarak farklı ve benzer sorunlarının anlaşılması, sınıflandırılması, ve bu aşamadan sonra tüm bölge için entegre ve özgün programın çizilmesi gerekmektedir.

İktisat Dergisi - Peki, şimdilerde sosyologların bu sürece dahiline ilişkin birkaç şey söylebilir misiniz?

H. Neşe Özgen - SED Raporlaması için, birkaç sosyologça uyarı da sosyologlara gerekiyor: Meslektaşlarımın, 1970'lerden bu yana türlü kamusal ve özel yatırımlar için onlarca rapor hazırladığını, bunlardan bazılarını üstelik '*Kamusal ve bilimsel faaliyet*' olarak akademik yükseltmelerde kullandıklarını gören bir sosyal bilimci olarak, bu hususa iki çift laf etme hakkını kendime verdim.

Devletle iş görme mekanizmalarının içinde olmak; sosyal yapıyı ve karar alma süreçlerini denetlemek, yönlendirmek vb. çeşitli iktidar alanlarının içinde rol almaya oldukça yatkın ve hevesli bir grup olarak, Türkiye sosyologlarının giderek daha çetin bir sınava doğru yol aldıklarını görüyorum. Bildiğimiz ve yakındığımızın aksine; sosyologlar ordudan sağlığa, içişlerinden adalete, eğitimden günlük hayata kadar pek çok alanda gizli/açık yönlendirici, kavram üretici, politika yayıcı ve iktidara yol gösterici oldular, olmaktadır. Sosyologlar bu süreçte kötü sınavlar verdiler; hemen her dönemde

iktidarların dümen suyunda ilerlediler. Sosyologlar geçmişte bu yandaşlığı entelektüel kapasitelerinin yüksekliğini iddia ederek, aydın olma sorumluklarını halka rağmen kullanmakta kendilerini haklı bularak yaparlardı. Şimdi temeli kârlılık olan bir zemini örtmek için ahlaki meşruiyet zeminini kullanan devlet otoritesine karşı nasıl tavır alacaklar? Dünya Bankası'nın *yüksük kârlılıktan ödün vermeden yoksulluğu azaltma politikaları* olarak açıkladığı yeni yöntemleri, tam da AKP'nin istediği ahlaki zemini sağlıyor: Sosyal yardımın yoksulluğu gizlemek için kullanımında sosyologların yandaşlığından faydalanmak, devletin ilk kez başvurduğu bir meşrulaştırma yolu. Bundan evvel, *halka rağmen halk için politikalarını meşrulaştırmak için kullanılan destekler, şimdi halk adına, bizim için sosyal yardıma tahvil ediliyor.*

Hemen her dönemde Antropoloji, Siyaset Bilim, Sosyoloji bölümleri devletin kendi dümen suyunu gürleneceği odaklar olarak görülmüştür: Bu bölümlerde ayrık otları büyümeden temizlenir, büyüdüğünde de ayıklanır. Şimdi AKP döneminin çok önemli bir 'fazla'sı var: Ahlaki yaptırım ve eylemlerin ahlaki meşruluğu! Bu dönemde sosyal bilimin ahlaka, felsefenin de ilahiyata indirgenmesi bu yeni dönemin temel özelliği. Bu yüzden pıtrak gibi Sosyoloji, Antropoloji, Siyaset Bilim bölümü, özellikle cemaate yatkın-yakın (vakıf veya devlet) üniversitelerinde açılıyor; özellikle bu bölümlere ahlak ve ilahiyatı yaşam biçimi olarak seçmiş öğretim üyeleri bulup çıkarılıp, öncelikli atanıyor.

Şimdi önümüzde zorlu bir sınav var: *Devlet gibi bakmak*'tan şimdye kadar olduğu üzere yine kurtulamayacak mıyız? Sosyal bilim yapma etiğini, bu kez de ahlaka ve onun meşrulaştırdığı finansal kaygılara, kâr hırslarına, insan düşmanlığına kurban verecek miyiz?

Sosyal bilimin ahlaka, felsefenin de ilahiyata indirgenmesi bu yeni dönemin temel özelliği.

türk basınının dönüşümü

Barış Terkoğlu*

**“Devletin
küçülmesi”
söylemiyle iktidar
olan AKP, devlet
sermayeli medyayı
hiç olmadığı kadar
büyüttü.**

Türkiye’de medyanın bir dönüşüm geçirmekte olduğunu söylemek için artık çok geç. Bu süreç hemen herkesin gözlerinin önünde tamamlandı. Dönüşüm elbette Gregor Samsa’nın yaşadığı gibi apansız olmadı. Türkiye’de son 10 yılda gerçekleşen yapısal değişimin basında gerçekleşmemesi beklenemezdi. Oldu ve bitti. AKP, Kasım 2002 seçimlerine girerken onun iktidarına hangi basının destek vereceği belliydi. Başbakan Erdoğan’ın siyasi danışmanı Doç. Dr. Yalçın Akdoğan’ın “bu topraklarda 200 yıldır ilk kez iç dinamiklerle dış dinamikler örtüşüyor” sözleri esnasında basını da tarif ediyordu. Türkiye, Yeni Şafak, Vakit, Zaman, Yeni Asya gibi gazeteler; Samanyolu, Kanal 7 gibi televizyon kanalları her sağ muhafazakâr iktidara verdikleri desteğin fazlasını AKP’ye verdiler. Akdoğan’ın “iç dinamikler” diyerek kastettiği kesimin medyası esasında buydu. AKP’ye verilen diğer destek ise TÜSİAD sermayeli medyadandı. 2001 krizinin sonrasında, Irak savaşının öncesinde gelen AKP iktidarı; bu kesim adına hem Türkiye ekonomisini liberalleştirerek küresel güçlerle bütünleştirecek hem de AB sürecini ve ABD ile tarihi ittifakı kazasız olarak devam ettirecekti. Seçeceği yönü daha çok “dış dinamikler” ile belirleyen medyanın iktidarının ilk yıllarında AKP ile yaşadığı baharın sebebi buydu.

birinci adım: ekonomik zor

Medyadaki değişimin birinci ayağı son on yıla yayılan sermaye dönüşümüyle yaşandı. Kapitalizmin ilkel birikim dönemini hatırlatan el koymalar ile bir grup medya el değiştirdi. Uzan Grubu’na ait Star TV ve Star Gazetesi’ne; bir dönem Aksoy’a ait Cine 5’e yeni hükümetin memurları el koydu. Ardından “bir sana beş bana” kuralıyla

dağıtılarak hükümeti teklifsiz destekleyen yeni sermayeye verildi. Ahmet Çalık’tan Ethem Sancak’a kadar Türk medyası Erdoğan’ı “idol” olarak gördüğünü gizlemeyen bir dizi yeni patronla tanıştı. Bu yeni medya patronu sınıfı Kanal 24, Bugün TV, Tv Net, Beyaz TV, Bugün Gazetesi gibi basın organlarıyla medya gücünü çeşitlendirerek hükümetin sırtına yeni yastıklar koydu. 2002 yılı sonunda Pamukbank ve Yapı Kredi gibi iki bankasına el konulan ve Turkcell hisselerinin bir bölümünü satmak zorunda kalarak çöküşün eşliğine gelen Çukurova Holding’e ait büyük medya grubu, hükümete karşı güdülere sahip yayınlarını törpüleyerek ayakta kalmaya çalıştı. Kemalist muhalefet yapan Kanaltürk televizyonu kapısının önünde bekleyen vergi memurlarının “ikna”sıyla, medyaya hükümet eliyle katılan Koza Grubu’na satıldı. Kısacası basındaki bu ilk dönüşüm ayağı sermayenin taksim edilmesiyle yaşandı. Hem sağ muhafazakâr medya hem TÜSİAD sermayeli medya bu el değiştirmede açık destek verdi.

Bu başlığa eklenebilecek bir ayrıntı daha var. İlginçtir, “devletin küçülmesi” söylemiyle iktidar olan AKP, devlet sermayeli medyayı hiç olmadığı kadar büyüttü. TRT, 9 yıllık AKP iktidarının her açılımına yeni bir kanalla destek verdi. TRT Şeş, TRT Avaz, TRT Arap, TRT Haber şeklinde çeşitlenen yayınlar ile devlet televizyonu dev bir yayın organizasyonu haline geldi. Adeta bir operasyon medyası görünümü kazandı.

ikinci adım: rıza

Yaygın haliyle söylersek “yandaş medya”sını oluşturan AKP, dönüşümün ikinci ayağında büyük sermaye basınındaki aykırı sesleri evcilleştirdi. Başbakan

* Silivri 1 No’lu Cezaevi
B-3 (AH) Koğuşu

Erdoğan miting meydanlarında, grup toplantılarında yaptığı konuşmalarla medya sahiplerini ve gazetecileri tehdit etti. 2008 yılında hava kirliliğinin artmasını haberleştiren Akşam Gazetesi'ne "ya gazeteni kapatacağsın ya yalan yazmayacağını" diye seslenen Erdoğan, Deniz Feneri Davası'nı takip eden Doğan Grubu'nu açıkça boykot etme çağrısında bulundu. Patronlara kendisini eleştiren gazeteciler için "kusura bakma kardeşim bizim dükkânda sana yer yok diyebilmeleri gerekir" diyerek yol gösteren Erdoğan, "bir milyar doları var diyen şimdi içeride" sözleriyle eleştirel kalemlere aba altından sopa gösterdi. Başbakanın gazetecilere karşı "hain", "namert", "ben bu zihniyetle savaşıyorum" gibi sözleri olağanlaştı. Sürecin olağan sonucu gazetecilerin sansürlenmesi oldu. Hükümeti eleştiren yazılar, yolsuzluk haberleri, hatta başka ülke temsilcilerinin AKP yönetimini eleştiren açıklamaları yazı işlerine takıldı. Gazeteler, televizyonlar yaşayabilmek için evcilleşti. Bir kısım gazeteci bu baskı döneminin bir başka yanını, iktidara yakın olmanın ikbal kapısını görerek yandaşlaştı. Pozisyonunda ısrar edenler ise işsiz kaldı. Cüneyt Ülsever, Uğur Dündar, Haluk Şahin, Tufan Türeç, Bekir Coşkun, Necati Doğru, Türker Alkan, Banu Güven, Emin Çölaşan, Ferai Tınç, Oktay Ekşi, Mine Kırkkanat gibi göz önünde olanların dışında sayısı yüzlerle ifade edilebilecek kadar, ortak yönleri sadece "hükümetle işbirliği yapmamak" olan, farklı görüşten gazeteciler işsiz kaldı. Öyle ki Milli Görüş'ün sembol yayın organı Milli Gazete' de bile Afet İlgaz gibi Erdoğan'ı eleştiren yazarlara yol verildi. Kısacası bu ikinci dönüşüm ayağında medya hükümet taraftarlığına rıza göstermeye zorlandı. Gelirleri medya dışındaki sektörlerden gelen patronların buna rıza göstermesi, kapitalizmin doğal yasaları gereği pek zor olmadı. Doğan Grubu'nun başına geldiği gibi neredeyse bütün varlıklar ile karşılanabilecek cezaları bu rıza sürecini çabuklaştırdı.

üçüncü adım: mahkemeler ve tutuklama

Son olarak halen evcilleşmeyenleri bekleyen yer hapishaneydi. Cumhuriyet Ga-

zetesini Ankara Temsilcisi Mustafa Balbay, Kanaltürk'ün eski sahibi Tuncay Özkan, Hürriyet Gazetesi yazarı ve Odatv sahibi Soner Yalçın, Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı İlhan Selçuk, Milliyet muhabiri Nedim Şener, serbest gazeteci Ahmet Şık, Aydınlık Genel Yayın Yönetmeni Deniz Yıldırım, bu dönemde tutuklanan gazeteciler içinde en bilinenler. Bunların yanında büyük çoğunluğu Kürt medyası ve sosyalist basından onlarca gazeteci de cezaevine girdi. Vedat Kurşun ve Baha Okar artık adlarını öğrendiklerimizden bazıları. Ancak, öğrenemediklerimiz çok daha fazla. Bugün Türkiye'de doksanın üzerinde kişi sadece gazetecilik faaliyeti suç sayıldığı için tutuklu.

Kuşkusuz bu tutuklamalarda "devletin paralel anayasası" sayılabilecek "terörle mücadele yasaları" uygulanıyor. Bir kitabı hatta sanat eserini terör suçu sayabilen bu yasalarla, yetkilerinin sınırı olmayan özel yetkili mahkemelerle, hükümet ve cemaatleri dokunulmaz sayan hâkim ve savcılarla, fikir ürünlerini suçlamak, yasaklamak, cezalandırmak artık olağanlaştı. Öyle ki Fetullah Gülen cemaatinin polis içindeki örgütlenmesini anlatan kitabı nedeniyle eski Emniyet Müdürü Hanefi Avcı iki ayrı örgüte yardım ve yataklıkla suçlanarak tutuklandı.

Hükümet ve cemaatleri eleştiren düşünce eserlerini yazanlar mahkemelerde cezalandırılırken, bu şekilde gazeteci ve yazarlar korkutuluyor. Sınırların dışına çıkmamaya zorlanıyor.

dönüşümün sonuçları

Elbette son on yılda AKP iktidarının gerçekleştirdiği medya operasyonunun gazetecilik mesleğine ilişkin çok kolay görünen sonuçları var. İlki ekonomik. Medyanın yaşaması için hayati öneme sahip reklam pastası eşitsiz dağılıyor. Geçenlerde yapılan bir araştırma izlenme oranı düşük bir cemaat kanalının en çok reklam gelirini elde ettiğini ortaya koydu. Reklam gelirlerinin hükümet ve cemaatlere göre bu eşitsiz dağılımını iki farklı tavra sahip gazeteyi yanyana koyarak görmek herkesin yapabileceği basit bir deney.

Bugün Türkiye'de doksanın üzerinde kişi sadece gazetecilik faaliyeti suç sayıldığı için tutuklu.

Ancak otoriter yönetimlerde rastlanabilecek şekilde tek sesliliğin hakim olduğu medya, AKP iktidarı tarafından yaratıldı.

İkinci sonuç doğrudan çalışanları ilgilenmiyor. Tarihin her döneminde basındaki muhalif kalemler ile siyasi iktidar arasında rekabet oldu. Ancak bu sefer durum farklı. Otuz beş yıldır Bab-ı Ali'de bilfiil çalışan ve 40 yılı aşkın bir süredir medya ile akademik olarak ilgilenen Haluk Şahin farklılığı şöyle özetliyor: "AKP, medya sorununu, önceliklerin tersine, eski aktörleri terbiye etmek olarak değil, onları bir şekilde tasfiye edip yerlerine kendi adamlarını koymak şeklinde tanımladı. Bu, aslında, AKP'yi yöneten kadronun Türkiye'nin tüm kilit kurumlarına uyguladığı yöntemden farklı değil. Medyada bunu zamana yayarak, hedef hedef ilerleyerek ama asla geri adım atmadan gerçekleştirdiler." Şahin'in, sözünü ettiği üslubun gazetecinin hayatına yansımaları işsiz kalma tehdidi oldu. Medyanın belirleyenleri ve görünenleri liyakat yerine hükümet ve cemaatle biat ile yaratıldı. Bu sayede gazeteciliğinin politik görüşlerinin çok ilerisinde olduğu konusunda geniş bir mutabakat olan Uğur Dündar, mesleğini yapamıyor. Ancak yeniyetme yandaş bir gazeteci iki gazetede yazıyor, üç televizyonda program yapıyor. Üçüncü sonuç ise doğrudan haberlere ilişkin. Hükümet ve cemaatler adına olumsuz sayılabilecek haberler kamuoyuna ulaşmıyor. Haber alanlar bazı gerçekleri öğ-

renmekten mahrum bırakılıyor. Muhalefeti eleştirme özgürlüğü sınırsız kullanılırken, aynı özgürlüğü hükümet ve cemaatlere karşı kullanmak mümkün değil. Yakın dönemde bir CHP'li vekilin başına geldiği gibi, muhalif bir milletvekilinin sünnetli olup olmadığını haberleştirebilecek kadar ölçüsüz bir basın var. Aynı basından örneğin ekonomideki cari açığın büyüklüğü öğrenilemiyor. Haberlerin dili ve aktarılışında da benzer bir çarpıklık yaşanıyor. İtham eden, yargılayan, suçlayan ve hükümetin diliyle konuşan bir gazeteciliğin basına hakim olduğunu söyleyebiliriz.

Nihayetinde son 9 yıllık süreçte Türk basını köklü bir değişim geçirdi. Ancak otoriter yönetimlerde rastlanabilecek şekilde tek sesliliğin hakim olduğu medya, AKP iktidarı tarafından yaratıldı. Bu yönetimlerin gazeteciliği memuriyet haline getirdiği hatırlanırsa, Başbakan'ın medya patronları ve genel yayın yönetmenleri ile yaptığı "haber nasıl verilmeli" başlıklı toplantıların hedefi daha iyi anlaşılabilir. Yeni Türkiye, yeni polis, yeni yargı, yeni üniversite rejimini yaratanlar gazeteciliği de bu yeni rejimle uyumlaştırdılar. Dinamiklerine baktığımızda köklü bir siyasal dönüşüm gerçekleşmeden basının özgürleşemeyeceğini söylememiz yanlış olmaz.

yokuş yol'da kürtler ve akp¹

Özet

Bu makalede, Kürt Sorununun AKP döneminde nasıl bir seyir aldığı irdelenmektedir. İktidar partisinin tutumları ele alınmakla birlikte, asıl olarak Kürt tarafının içine girmiş olduğu 'manevra savaşı' ya da 'pozisyon savaşı' nın neden ve hangi kaynaklardan beslendiği, bunların Kürt sorununun geleceğinde nasıl bir etkiye sahip olduğu tartışılmaktadır. Yapılan niyet okumaları çerçevesinde, hem Ortadoğu'daki gelişmeler hem de Kürtlerin temsiliyeti iddiasıyla farklı tarafların politik alanı ellerinde bulundurdukları kesimlerin hatırı sayılır miktarda olmasından dolayı, kendi çıkarları öncelikli ve maksimal düzeyde olmak üzere hareket ettikleri, bunu sağlamak için de çeşitli meşruiyet araçlarına başvurdukları görülmektedir.

Ahmet Alış

Anahtar Sözcükler:

AKP, BDP, KCK, Kürtler, Kürt Sorunu, PKK

Abstract

In this article, firstly, the policies of the ruling AKP (Justice and Development Party) vis-à-vis the Kurdish Question is analyzed. In addition to the ruling party's strategies to gain the control over the directions of the perennial Kurdish Question in Turkey, the unceasing maneuvers of the Kurdish side and its source of power are discussed. By looking at the different sources regarding the subject, it is argued that both sides, namely the AKP and the outlawed PKK (Kurdistan Workers' Party), have been striving to maximize their benefits from the struggle and from the political entrepreneurship they have been part of, while taking each other into consideration as changing their policy about any possible solutions, even they want to eliminate one another. In order to achieve their goals, various power struggles and tactics of legitimacy have been employed during the last decade of the AKP rule in Turkey.

Keywords:

AKP, BDP, KCK, Kurds, Kurdish Question, PKK

I. genel bir giriş

Cengiz Çandar, "Dağdan İniş - PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması", isimli raporunda (2011:7) haklı olarak bu raporda, Kürt Sorunu'nun çözümü konusunda bugüne dek hiç kimenin aklına gelmemiş öneriler sunuluyor demektir. Sadece Çandar'ın hazırladığı rapor değil, mesela SETAV tarafından hazırlanan bir çok raporda da, raporların tartışmalı yanları çokça olsa da kamuoyunun nasıl bir bilgi yetmezliği ve kirliliğiyle dolu olduğu da ortaya çıkmaktadır. Yani,

birçok yerde farklı biçimlerde ve bazen dezenformasyon olarak bile olsa Kürt sorunu ve çözümsüzlük nedenleri zaten söylenegelmiş, bilinmektedir. Hatta devlet, II.Abdulhamit'ten beri Kürt meselesini ve onu oluşturan dinamikleri en iyi bilen kurumdur. Hazırlatılan ve çoğu zaman kamuoyundan gizlenen raporların çoğu buna işaret etmektedir. Fakat, 'tasarlanan toplum' düzeyine ulaşmak, 'iktidarı elde tutmak' gibi nedenler için 'bilginin' (gerek sosyolojik ve tarihsel gerekse de istihbarat ağırlıklı politik bilginin) kontrolü,

Bugünkü iktidar partisinin öncü kadrolarının 1970'lerden beridir içinde buldukları siyasi kültürün devlet söylemi diye klasikleşen resmi söylemden çok da farklı olmadığı söylenebilir.

dezenformasyonu Kürt meselesiyle ilişkili entelektüel faaliyetlerde yine de baskın görünmektedir.

AKP'den PKK ve BDP çizgisine gidene kadar hem Türkler hem de Kürtler arasında 'arada kalan' birçok kesimin ve grubun olduğunu hatırd tutmakla beraber, bu yazının odak noktasında 'aradakiler' diyebileceğimiz kesimler ve onların dönüşümleri fazlaca irdelenmemektedir. AKP'nin sadece iktidar olmasından dolayı değil, aynı zamanda merkez sağı birleştirip, islami kesimlerin çoğunluğunu da sistemle bütünleştirmiş olmasından dolayı ve bu bağlamıyla Kürt meselesinin aldığı/alacağı yönde başat bir rolünün gözden kaçmaması gerektiğinden bu yazıdaki ilk odak noktası olduğunu belirtmem gerekir. Aynı şekilde, PKK'nin de ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere, sadece silahlı gücünden dolayı değil, son on yıldaki ideolojik ve siyasi yönelim ve dönüşümleriyle birçok Kürdi oluşumu kendisine eklememesinden ve örgütlenme düzeyinde ve biçimlerindeki belirleyiciliğinden dolayı diğer odak noktası olarak ele almaktayım.

Türkiye'de Kürtler ve AKP için meşru olan ile hukuki olan² arasındaki ilişki söz konusu olduğunda: AKP'nin kendinden önceki bütün hükümetler gibi ilkin hukuki olanı meşrulaştırmaya çalıştığı, çeşitli hukuk kanallarını bu yönde kullandığı, diğer hükümetlerden farklı olarak ise aynı zamanda meşru olanın hukuki olana yansımaları için isteksiz de olsa adımlar attığı bilinmektedir. Bugünkü iktidar partisinin öncü kadrolarının 1970'lerden beridir içinde buldukları siyasi kültürün devlet söylemi diye klasikleşen resmi söylemden çok da farklı olmadığı söylenebilir. Buna rağmen, Kürt tarafının da (legal düzeyde 1990 HEP ve haleflerinin) meşru olduğunu iddia ettiği taleplerinin hukuki olana yenilmemesi ya da kendi hukukuna ulaşması için, 1970'lerden beridir sürekli renk ve ideolojik eğilim değişikliğine gittiği vurgulanmalıdır.

II. yokuş yol'a: kürtler ve kürt sorunu

Bilindiği gibi, Kürt meselesinin hem Kürtler tarafından hem de diğer gruplar tarafından dışa vurumu konjenktürel olarak

değişmektedir. Hamit Bozarslan'ın da belirttiği gibi (2001), 1920'lerde, Kürt hareketi özellikle basın aracılığıyla kendisini en az Kemalistler kadar ilerici ve modernist olarak göstermekteydi. 1970'lerdeki sosyalist ve Marksist okumalar içinde Kürt hareketi kendisinin bu geleneğin asıl taşıyıcı olduğunu iddia ve ispatla geçirirken, bugün özellikle sivil cuma namazlarında gözlemlendiği gibi, İslam'ın ve sosyal muhafazakarlığın alenen siyasete referans olduğu AKP iktidarı döneminde, BDP-KCK-PKK (Barış ve Demokrasi Partisi-Komalen Cıvaken Kürdistan-Partiya Karkeren Kurdistan) çizgisinin hitap ettiği Kürt topluma, yine iktidarın referans kaynaklarından beslenerek (karşı çıkma düzeyinde bile olsa) bu değerlerle bir sorunu olmadığını, asıl kendi yönlendirdiği şekliyle en meşru halin yakalandığını, yıllardır işlenen mağdur olmaşluk siyasetiyle sürdürmektedir.

Bu dönüşüm ve değişim çok doğal, sosyolojik bir olgudur da aslında. Yoksa, retrospektif bakış açılarıyla resmedilen Kürt hareketinin bugün talep ettiği her neyse hep öyle olduğu anlatısı gerçeği yansıtmamaktadır. 1960'lardan başlayarak 1980'lerin sonuna kadar yaklaşık otuz yıl boyunca Kürdi taleplerde bulunan bütün siyasi oluşumlarda genel olarak sosyalizm ve Marksizm etkisinde kalan sınıf eksenli, kalkınmacılık esaslı bir bakış açısının olduğunu belirtebiliriz. 1990'lardan bugünlere, paradigmanın da bu alanda değişmesi ve uluslararası siyasetin soğuk savaş dönemi sonrasını yaşamasından da kaynaklı, daha çok kimlik ve kültürel, siyasi haklar eksenli bir bakış açısının ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür.

Burada, hem Türkiye siyasetinin geneli hem de Kürt meselesi bağlamında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem Amerika destekli dış yardımlar hem de yol ve traktör devrimleri gibi sonradan çok önemli yapısal ve demografik değişikliklere yol açacak olan ekonomi planlarının etkisini görmek mümkündür. Öncelikle modernizasyon da denilen bu iktisadi liberalizm, ister istemez her bölgeye eşit dağılmadığından, marjinal ve 1960'ların terminolojisiyle söylersek, az gelişmiş ülkelerin daha

da az gelişmiş bölgelerindeki yoksulluğu gözler önüne koymaktaydı. Kürtler arasından, 1940'lar ve 1950'lerde görece daha varlıklı ailelerin çocukları İstanbul ve Ankara'ya yüksel tahsil için gelirken, kendi bölgelerindeki imtiyazlı konularına rağmen, Batı kesimlerindeki gelişmişlik onları bu farkın nedenleri konusunda sorgulamalar yapmaya itiyordu.

12 Eylül 1980 darbesinin, öncesinde birçok ilde sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına rağmen, DDKD (Devrimci Demokrat Kültür Dernekleri) ve KİP (Kürdistan İşçi Partisi, PKK ile aynı değil.), TKSP (Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi) ve Özgürlük Yolu, Kawa, Rizgari ve KUK (Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları, KDP yanlısı) gibi 1970'lerin aktif Kürt gruplarının çoğunu hazırlıksız yakalamıştı. Ayrıca, PKK nicelik açısından bunların en küçük olanı olarak partileştiğinde 1978 yılında istisnasız diğer Kürt gruplarının hepsi içerden parçalanmış, ayrışanlar farklı ya da aynı isimlerle örgütlenmişti. Hem 1970'lerin sonlarına doğru beklenmedik şekilde gelişen ve yaygınlaşan bir mobilizasyonun gereklerine cevap verememekten hem de askeri cuntanın ağır sindirme politikalarıyla dağılan ve parçalanan bu gruplar, Avrupa'da birçok yerde örgütlenmeye ve temelde silahlı örgütlenmeye yönelik adımlar atmaya devam ettilerse de 1984 yılında PKK'nin küçük gruplar halinde saldırılarına başlaması ve arkasından hızla kiteselleşmesi Kürt siyasetinde sözü hem legal alanda hem de illegal alanda birtek ona bırakacaktır. Bugün karşı karşıya olduğumuz durum belki de otuz yıllık dönüşümün, ayakta kalmanın politik stratejisinin vardığı son aşamadır.³ 1970'lerde Kürt gruplarının neredeyse hepsi, bu karşılaştırmayı terketmese de arka plana bırakıp, Doğu olarak adlandırılan bölgeyi Kürdistan olarak isimlendirip bunu da bir koloni olarak görmekte ve ulusal bağımsızlık için gerekecek muhtelif yolları tartışmaktaydı. Bunlar arasında, silahlı mücadele hem Kürtleri devrime ve ulusal kurtuluşa götürecekti hem de mevcut sosyo-ekonomik sorunları çözecekti. 1970'lerin sonuna kadar bilinen adıyla UKO'cular (ulusal kurtuluş ordusu) veya Apocular,

1978'de partileşip PKK adını alırken böyle bir fikri kaos ortamından çıkarken daha baştan önce, silahlı mücadelenin gelmesi gerektiğini, bunun hem devlete hem de işbirlikçileri dedikleri belli gruplara karşı yapılmasını amaç edinmişlerdi. Sonradan, aşağıda görüldüğü gibi, siyasi amaçları sürekli hayli değişime uğramıştır. Yine de, diğer tüm gruplar gibi, PKK'nin parti olarak kendisinin ve lider olarak da Abdullah Öcalan'ın merkeze konulduğu, çoğunlukla onların çıkarları doğrultusunda siyaset ürettiği unutulmamalıdır.

III. akp ve iktidar halleri: açılım, trt 6, tek devlet, tek millet, tek iktidar

Literatürde genelde 1980'lerin sonlarından Siyasal İslam geleneği, son on yılda özellede AKP üzerine hayli bir malzeme mevcut olmakla birlikte, burada AKP'yi Kürtlerle ilgili olduğu kadar ele almaktayım. Öncelikle, AKP'nin, her ne kadar Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde birarada ve yekvücut görünse de, birçok farklı sınıfsal çıkarı olan, bazen birarada olmayacak derecede birbirinden farklı siyasi görüş ve ideolojilere sahip kişileri barındırdığı unutulmamalıdır. Bu, aslında kitle partilerinin en belirgin özelliğidir.

Bilindiği gibi hem İkinci Meşrutiyet hem de Cumhuriyet döneminin iktisadi anlamda ulaşmak istediği en önemli noktalardan birisi Müslüman-Türk burjuvazisi ya da sermayedarlarını oluşturmaktı. Şevket Pamuk'un belirttiği gibi (2008), gerek 1930'lardaki devletçilik gerekse de en son kertede 24 Ocak 1980 kararlarından bu yana gelişen ve güçlenen orta sınıf, tarihsel olarak AKP politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Cihan Tugal'ın vurguladığı gibi (2008) 'ılımlı İslam' projesine destek amaçlı Refah Partisi'nin yenilikçi kanadı olarak bilinen sermaye ve yatırım yanlısı ve sonradan AKP'yi kuracak kadrolar arasında Abdullah Gül ve Bülent Arınç gibi isimler Amerika'dan ve Avrupa Birliği'nden destek almaya başlamışlardı. Bu destek, 1 Mart 2003'te ABD'nin Türkiye topraklarını kullanmasına izin verecek tezkerenin meclisten geçmesi üzerine, 2007 yılının sonlarına kadar

akp'nin farklı sınıfsal çıkarı olan, birarada olmayacak derecede birbirinden farklı siyasi görüş ve ideolojilere sahip kişileri barındırdığı unutulmamalıdır.

AKP dönemi boyunca bir iyileşme olmadığı halde, AKP'nin buralarda BDP ile en önemli aktör olmasını da açıklamak gerekir.

ABD ve Türkiye'nin diplomatik ilişkileriyle en az düzeylerde olsa da, Ortadoğu'daki gelişmelere de paralel olarak son birkaç yılda hızlı bir yükselme göstermektedir (bkz. Öniş ve Yılmaz, 2009).

M. Çağatay Okutan'ın Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) üzerine hazırlanmış önemli çalışmasında (2004) bugün devlet ve bürokrasi mekanizmasının tepesinde bulunan, Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, birçok kişinin siyaseti 1970'lerde MTTB gibi, Milli Görüş gibi yerlerden başlayarak yaptıklarını göstermektedir. Gerek MTTB'nin gerekse de MHP tabanındaki Ülkü Ocakları gibi diğer sağ oluşumların, Tanıl Bora'nın çok iyi özetlediği gibi (1998) milliyetçilik, muhafazakarlık ve islam etrafında aslında birbirini tamamladığı ve birbirinden fikri ve siyasi açıdan farklı olmadığı bir alaşım Türkiye'de sağ hareketin özünü oluşturmaktadır.

Ayrıca, Bora (2009) AKP için: 'Milli Görüş politik cemaatinin enerjisine dayanan AKP'nin politik icraatının, ANAP'ın devamı olarak, global-beynelmile merkez sağın Türkiye sürümü olduğunu söyleyebiliriz' analizini yapmaktadır. Yine de, şu aşamada, sadece Milli Görüş değil, 1960'larda tıpkı FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) çevresinde sol⁴ siyaset yapan öğrenci hareketlerine benzer sağ öğrenci hareketinden yukarıda belirtilen MTTB gibi derneklerden gelen kesimlerin, AKP'nin kurmayları ve önemli şahsiyetleri oluşturduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca, Jenny White (2002) haklı olarak, İslami mobilizasyonun siyasi partileri aşan bir yerde durduğunu belirtmekte, aynı zamanda birçok çıkarı ve beklentisi olan farklı grupları bir arada tutan bir oluşum olduğunu, bunun hem AKP'nin hem de selefleri olan Refah Partisi gibi Erbakan tarafından kurulan diğer partilerde de önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.

Mülkiye Dergisi'nin AKP'ye ayrılan sayısındaki (2006) makalelerinde, Güven Bakirezer ve Yücel Demirer (2006: 26-27) şunları belirtmektedir; *'2001 krizini en şiddetli hisseden kesim esnaf ve zanaatkârdı ve 2002 seçimlerinde AK Parti'ye en çok oy veren kesim bunlardı. Dört yıllık iktidar*

pratiğine bakıldığında sermayenin çıkarlarını korumayı tercih ettiği açıkça görülmektedir. AK Parti sermayenin ekonomik çıkarlarını gözetirken, yoksul kitlelerin oy gücüne dayanıyor.'

Burada AKP ile ilgili olarak asıl altı çizilen, yoksulların ve ihtiyaç sahibi insanların kendilerine yakın gördüğü ve bir bakıma (beslendiği orta sınıf gibi) kendisine bağlı ve kendisinden yardım bekleyen, ne gelirse bundan memnun olan bir kitle yaratığıdır. Kürtler sözkonusu olduğunda, yoksulluk ve refah düzeyi bakımından Kürtlerin meskun olduğu bölgelerde AKP dönemi boyunca bir iyileşme olmadığı halde, AKP'nin buralarda BDP ile en önemli aktör olmasını da açıklamak gerekir. Din mefhumunun yanında, iktidar partisi olmasının getirdiği avantajları hem varlıklı kesimlere hem de büyük yoksul kitlelerine dağıtma biçimi ve yöntemleri belirleyicidir.

Daha özeldir Kürtler söz konusu olduğunda, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan (2004: 66-67) İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre en düşük değerlere sahip ilçelerin yer aldığı altıncı grupta bulunan 119 ilçe'den 93 tanesi Doğu ve Güneydoğu bölgelerindedir. Ayrıca, bu gruptaki ilçeler, eğitim göstergelerinin tamamında en düşük değerlere sahiptir. Okur yazar nüfus oranı yüzde 67,55; okur yazar kadın nüfus oranı yüzde 52,95 ve üniversite bitirenler oranı yüzde 3,26 seviyesindedir. Bu oranlar Türkiye genelinde sırasıyla; yüzde 87,30, yüzde 80,62 ve yüzde 9,07'dir. Bu bölgesel fark azalmak yerine daha da artmaktadır. En son, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan (2010) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasında bütün bölgeler arasında en düşük gelir Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. 2010 verilerine göre, Türkler yüzde 20 oranında yoksulluk sınırının altındayken, bu oran Kürtlerde yüzde 53'tür.

Bugün BDP'ye oy veren yüzde 50'lik seçmen kitlesiyle Kürtlerin yarısı, hem bölgesel olarak hem de kişi başına düşen gelir açısından 1960'lar 1970'lerden farksız

olarak en alt grupta olmasına rağmen iktisadi iyileştirmelere yönelik (en azından merkezi hükümetten) taleplerini neredeyse görmemekteyiz. Yoksulluk, son elli yıldır benzer şekilde devam etmesine rağmen, bunun siyasal dile yansımaları farklı olmuştur. Kürtlerin son bir kaç yılda genel olarak daha dini bir terminolojiyle, sivil cuma organizasyonları gibi, islami renkleri ön plana çıkarmasının arkasındaki sebep, yazının ilk kısmında belirtildiği gibi, hegemonik söylemlerin muhalif olan daha küçük grupların pozisyonlarını tam olarak belirlemese bile etkilediği gerçeğidir. Bir bakıma da konjontürün kendisidir. Gündemin, Kürt sorunu özelinde, sürekli yoğun olmakla beraber ve yer yer birbirinin zıttı beyanlarla bir belirsizlik gösteriyor olmasının yanı sıra en azından yazılı metinlerinde AKP'nin Kürt meselesine yaklaşımı açısından somut bilgiler bulmak mümkündür. AKP'nin özellikle önce 2009 Temmuz sonlarında 'Kürt Açılımı' olarak kamuoyuna yansıyan ve sonradan tam adıyla 'Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin muhtevasına yansıyan AKP'nin Kürt sorununa yaklaşımını ele almadan önce parti programında Doğu ve Güneydoğu kısmında da şunların belirtildiğini hatırlamak gerekir:

Bu bölgemizdeki kültürel farklılıklar, partimiz tarafından zenginlik kabul edilmektedir. Resmi dil ve eğitim dili Türkçe olmak şartıyla, Türkçe dışındaki dillerde yayın dahil kültürel faaliyetlerin yapılabilmesini, partimiz ülkemizdeki birlik ve bütünlüğü zedeleyen değil, güçlendiren ve pekiştiren bir zenginlik olarak görmektedir. Bölgenin geri kalmışlığından kaynaklanan kimi olumsuzlukların giderilmesini, bölgeye dönük özel düzenlemeler yoluyla değil, genel demokratikleşme projesi bağlamında düşünmektedir (AKP, 2001).

Aynı şekilde, Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, (AKP, 2010) isimli kitapçıkta kabaca şöyle bir yaklaşım vurgulanmaktadır:

'Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi,' başta terör meselesi olmak üzere, tüm etnik

grupların, mezhep gruplarının, azınlık gruplarının meselelerini ve ekonomik sorunları ele almayı, bu sorun alanlarında iyileştirmeler yapmayı ve sorunları en aza indirmeyi gaye ediniyor Türkiye Cumhuriyeti millet ve devleti ile bölünmez bir bütündür ve böyle kalacaktır. Üniter yapımız etrafında bir tartışma ya da 'Tek devlet, tek millet tek vatan tek bayrak' prensibinden taviz verilmesi asla sözkonusu değildir (AKP, 2010:11-16).

Her ne kadar Kürt sorunu ile terör sorununu birbirinden ayrı gördüğünü ve diğer hükümetlerin görmediği çok boyutlu mücadele gerekliliğini vurgulasa da, bunların ne derece aynı ve ayrı oldukları açıklanmamaktadır. AKP'nin yaklaşımı, kendinden önceki bütün merkez-sağ parti ve hükümetleriyle aynı muhtevaya sahipken, Milli Görüş geleneği ve Necmettin Erbakan'ın başını çektiği siyasi partilerin 'ümmet kardeşliği' adıyla islami referansın etnik olanın önüne alınmasının başka bir şekilde dışı vurumu da ayrıca gözlemlemek mümkündür.

Daha 2005 yılında Diyarbakır'da Kürt meselesinin tanındığını belirten Başbakan Erdoğan'ın, 2009'da açılım sürecine kadar geçen zaman zarfında yerleşik bürokrasiye ve askeri elite karşı güç topladığı, seçimleri zaferle kazanması, uluslararası desteğinin artması 'devlet aklına' yönelmeyi daha da hızlandırdığını belirtmek gerekir. Buna ek olarak, yerleşik kemalist elit ve askeri elit ile girilen iktidar kapma savaşında, en son genel kurmay başkanlarına kadar ulaşan tutuklanmalarla bu gücün karşısında duracak bir muhalefet bırakmak istemediklerini, elde ettikleri siyasi gücü hukuki olana da bu şekilde yerleştirmek istedikleri, en azından yeni anayasa ve başkanlık sistemi tartışmalarında net görülmektedir.

Benzer şekilde, 2007 yılının Temmuz ayında Ergenekon davasından tutuklanmaların başlamasının sonrasında 2009 Nisan ayında, yani daha açılım konusu kamuoyuna bile paylaşılmadan, KCK tutuklanmalarının başladığını, binlerce Kürt siyasetçisinin tutuklanmasıyla Kürtlerin muhalefet yapma güçleri azaltılmaya çalışıldığı vurgulanmalıdır. Bahsi geçen

Kürtlerin son bir kaç yılda daha dini bir terminolojiyle, islami renkleri ön plana çıkarmasının arkasındaki sebep, yazının ilk kısmında belirtildiği gibi, hegemonik söylemlerin muhalif olan küçük grupların pozisyonlarını bile etkilediği gerçeğidir.

AKP'nin bugün geldiği 'açılım' ve 'post-açılım' süreçlerinde ve yaklaşımlarında Kürt hareketini 50 yıl geriden bile takip edemediğini iddia etmek abartılı olmayacaktır.

açılım kitapçığına, parti programına ve çeşitli MGK kararlarına da yansıdığı şekliyle eskiden beri devam ettirilen devlet siyasetinin daha da farklılaştırılmış ama biraz yumuşatılmış haliyle önümüzde olduğunu söyleyebiliriz. Bir bakıma da bu güç konsolidasyonunun önünde 'pürüz' çıkaran ve bunun da hem iç siyaseti (milliyetçi muhafazakar cenahın tepkisi) hem de dış siyaseti oldukça etkiliyor olması (Ortadoğu'daki devlettaşlarına karşı güçsüz görünmesi, Batı'ya karşı da anti-demokratik ve eşitlikçi olmaması) AKP için en mühim konuyu teşkil etmektedir.

Zira, AKP'nin bugün geldiği 'açılım' ve 'post-açılım' süreçlerinde ve yaklaşımlarında Kürt hareketini 50 yıl geriden bile takip edemediğini iddia etmek abartılı olmayacaktır. AKP'nin ve daha genel olarak devlet söyleminin, Tek Parti döneminden sonra Kürtlerin tekrar kamusal alanda görülmeye ve taleplerde bulunmaya başladığı 1960'lardaki TİP (Türkiye İşçi Partisi) ve Kürtlerin yakınlaştığı tarihi deneyime çok uzak olduğunu belirtmek mümkündür. 1960'larda, Mehmet Ali Aybar başkanlığındaki TİP, kimsenin ikinci sınıf vatandaş olmayacağını, anayasaya bağlı ve ona uygun olarak anadili Kürtçe olan insanların kültürel haklarına ulaşacaklarını vaad ediyordu.1970 yılındaki Aybar ve ekibinin tasfiye edilmesinin ardından ve partinin de facto kapanmış olmasıyla birlikte Kürt gençlerinin hem TİP'in kendisine hem de TİP içindeki Doğulu gruba, ya da Kürtlere, karşı aldırılmış oldukları IV. Genel kongreye yansıyan Kürtlerin varlığının kabulü ve (milli) her hakkının verileceğini belirten karara benzer bir yaklaşıma ise hala çok uzak olduğunu görmekteyiz .

Mesut Yeğen'in (2011)'Yeni Kürt filmi' olarak isimlendirdiği süreçle ilgili olarak yaptığı tahlillerin önemli olduğu kanaatindeyim. Özetle, 'Etkili savaş,' 'İtibarsızlaştırma,' 'Budama' şeklinde yol alan AKP'nin Kürt sorununa yaklaşımı 'Kürt meselesini kültürel hakları bireysel düzeyde tanımak ve PKK'lilerin eve dönüşüne göz yummak vasıtasıyla çözmek istediğini ve bunu 'askeri, siyasi, ideolojik ve diplomatik enstrümanların yeni bir içerikle bir arada kullanımına

dayalı orta vadeli bir siyaset yoluyla yaptığını belirtmektedir.

Aşağıda değineceğim gibi, AKP, Kürt tarafının, Habur kapısından ülkeye gelen grubu karşılama biçimi, 14 Temmuz 2011 tarihinde Silvan'da gerçekleşen saldırıda 13 askerin hayatını kaybetmesi öne sürülerek, açılımı tıkadığı/tıkattığını vurgulamaktaydı. Sonradan, aynı dönemde MİT yetkilileri (ki Hakan Fidan, Başbakan adına görüşmeleri yürütüyordu) ile PKK yetkilileri arasında, basına sızdırıldığı kadarıyla 'Oslo Görüşmeleri' olarak anılacak başka görüşmelerin yapıldığı kamuoyu tarafından öğrenildi. Yani, 'Yeni Kürt Filmi' hem ekranlara yansıyan hem de kamera arkası görüntüleriyle aslında birçok boyutuyla eski metodlarla çekiliyordu.

Öte yandan, 2009 başlarında TRT6 isimli Kürtçe yayın yapan kanal açılırken, bir yandan da bölgedeki birkaç üniversitede Kürtçe'nin de yer aldığı bölümler açıldığı bilinmektedir. Bir de AKP'nin 'zararsız ve iyi' Kürt olarak gördüğü bazı muhalif Kürt şahsiyetleriyle meşruiyet kurgusu yaptığı gündeme çokça yansımaktadır. Her ne kadar ilkin karşı çıksa da, bu dönüşümler CHP gibi partileri de etkiledi. Öyle ki, CHP özellikle genel başkan yardımcısı Sezgin Tanrıku aracılığıyla şunları demekteydiler:

*AKP için Kürt Sorunu bitmiş olabilir ama Kürtler için de AKP'nin sahte politikalarının sonu gelmiştir. CHP demokratikleşme projesi ile Kürt sorununun çözüm yolunu, barış ve kardeşliğin zeminini, demokrasi ve özgürlüklerin alanını ortaya koymuştur! CHP bu projesi ile Kürt sorununun barışçı çözümünün en gerçekçi alternatifidir!*⁵

Bu noktada, bu değişimlerin yaşanmasını sadece AKP'ye bağlamanın yanlış olacağını belirtmek gerekir. Devlet ve parti siyasetlerinde genel bir konjontür okuması veya 'muhasabesi' ile kaçınılmaz bir ödün vermekten bahsetmek mümkün.Kürt tarafında gelişen olayların ve siyasi dönüşümlerin belirleyiciliğinin de altını çizmekte fayda vardır. Bu sebeple, Kürt cenahında neler olduğuna kısaca bir göz atmamız lazım.

IV. kürtler, pkk ve pozisyon savaşları: müzakere, boykot, demokratik özerklik, meclise dönüş ve tekrar müzakere çağrısı

PKK'nin bağımsız bir ulus devlet kurma fikrinden, Abdullah Öcalan'ın yönelimleriyle, zaten 1980'lerin sonunda vazgeçtiğini, 1993'teki ateşkes denemesiyle, müzakere yapmak için türlü yollar denemeye başladığını bilmekteyiz. Müzakereden kasıt, birçok örnekte pazarlık yapmak ya da 'devlet' ile masaya oturmak olarak da ele alınabilir. İşte bu noktada, değişen şartlara göre farklı pozisyon almalar olsun, ideolojik ve taktiksel dönüşümler olsun, PKK'nin ve Abdullah Öcalan'ın kendi konumlarını kaybetmemek adına bunları nasıl yürütebilecekleri yaşanan gelişmeler için ipuçları vermektedir.

Ahmet Hamdi Akkaya ve Joost Jongerden (2010), PKK üzerine yazmış oldukları makalede, hareketin ve partinin özellikle Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasını takip eden dönemde, bu da çoğunlukla AKP iktidarına denk gelmektedir, ciddi zorluklarla karşılaştığını, fakat birçok dönüşümler dizisiyle yeniden toparlamayı başardıklarını iddia etmektedirler. Buna paralel olarak, PKK'nin geçirmiş olduğu dönüşümler sonucunda, çeşitli parti ve örgütlerin oluşturduğu bir partiler üstü yapıya dönüştüğünü vurgulamaktadırlar.

Nicole F. Watts'in (2010) çalışmasında vurguladığı gibi HEP (Halkın Emek Partisi) sürecinden başlayarak PKK ile kurulmaya çalışılan mesafenin Kürt siyasi partileri içinde gerginlik yarattığını ve parti içi mekanizmaların demokratik olmadığını vurgulamaktadır. Burada, PKK'nin daha kuruluş yıllarındaki siyasal kültüre kadar geri götürülebilecek ve PKK'nin otuz yıllık zaman zarfında nasıl şekillendirildiği, Öcalan'ın kendi liderliğine diğer yönetici kadroları ve üyeleri nasıl ikna ettiğinde yatan sebepler var. Bu bağlamda, özellikle yüze yakın belediyeyi elinde bulunduran bir hareketin kendi içindeki belirleyici rolü ve çatışmaları dışarıya yansıtılmasa da bir gerginlik yarattığı aşikardır, ama bu gerginlik süregiden çözümsüzlükten dolayı çok da ön planda tutulmamaktadır.

Aynı zamanda, Abdullah Öcalan'ın avukatlarıyla yaptığı yüzlerce görüşme

aracılığıyla, partideki değişmez rolünü bu süreçte daha da güçlendirdiğini görmekteyiz. Cengiz Kapmaz'ın derlediği "Öcalan'ın İmralı Günleri" (2011) isimli görüşme notlarından anlaşıldığı üzere, hem PKK'nin hem de legal oluşumların, DTK (Demokratik Toplum Kongresi) DTP ve sonrasında BDP'nin bir süreye kadar Öcalan'ın belirlediği siyaset çevrevesinde hareket ettikleri görülmektedir.

Sonradan yine Öcalan tarafından KCK (Koma Civaken Kurdistan) olarak değiştirilecek olan KKK (Koma Komalen Kurdistan) yapılanma önerisi, önerinin yapıldığı aynı tarihlerde 16-22 Mayıs 2007'de toplanan Kongra-Gel (PKK'nin isim değiştirmiş hali) 5. Genel Kurulunda kabul edilmişti. Benzer şekilde Öcalan tarafından, önce Demokratik Konfederalizm olarak sunulan çözüm yönteminin ismi Demokratik Özerklik olarak değiştirildikten sonra DTK eşbaşkanı ve bağımsız Van Milletvekili Aysel Tuğluk 15 Temmuz 2011 tarihinde aldıkları özerklik kararını şöyle duyurmaktaydı:

Uluslararası insan hakları belgelerinin tanımladığı haklar ışığında ortak vatan anlayışı temelinde toprak bütünlüğüne ve demokratik ulus perspektifi temelinde Türkiye halklarının ulusal bütünlüğüne bağlı kalarak, Kürt halkı olarak demokratik özerkliğimizi ilan ediyoruz (Radikal, 15 Temmuz 2011).

29 Temmuz 2009 tarihinde Beşir Atalay'ın açıkladığı Demokratik Açılım, muhalefetten tepki alırken, Kürt kanadında belki 'açıktan' müzakere yapılabilir fikrini uyandırmıştı. Yine de DTP, 11 Aralık 2009 tarihinde Anayasa Mahkemesi kapatılacaktı. Öcalan'ın çağrısıyla (bunu O'ndan isteyen de devletti) gelen iki Barış Grubu, Habur sınır kapısında çok büyük çoşkuyla karşılanmıştı. Gerekece olarak en çok bu karşılamalar gösterilse de üç ay kadar sürdürülemeyen açılım, bu sefer yerini 2005 yılında kurulduğu ve başında Sabri Ok'un olduğu iddia edilen KCK operasyonlarında çok büyük tutuklanma ve tasfiyelere bırakmıştı.

Öcalan İmralı'dayken hem parti üzerindeki etkisini devam ettirirken hem de hü-

Demokratik Açılım, muhalefetten tepki alırken, Kürt kanadında belki 'açıktan' müzakere yapılabilir fikrini uyandırmıştı.

AKP'nin yapmak istediği, hukuku kullanıp, Ortadoğu'dakine benzer bir protesto ve mobilizasyonun önünü kesmek, daha başlamadan bunlar için önlemler almaktı.

kümet üzerinde etkili olmak, kendi deyişimiyle 'rolünü oynamak' için zamanlaması hesaplanmış hamleler yaparken haliyle tam bağımsız ve örgüte kulak kapatan bir tavır sergilemiyordu. Bu durum, belki de gelecek yakın zamanlarda partinin 'yürütme konseyinin' kendi başına da hareket edebilmesine zemin hazırlıyordu. 2011'in başlarında Arap Baharı olarak adlandırılan önce Tunusta başlayan ve Mısır, Suriye gibi ülkelere sıçrayan protestolardan, özellikle Kahire'nin Tahrir meydanındaki gösterilerden sonra ANF'nin 29 Nisan 2011 tarihli haberinde Öcalan şunları söylemekteydi:

BDP, DTK ve Kandile "Kendinize güveniyorsanız işte Yemen'deki, Tunus'taki örnekleri görüyorsunuz, ben sizi tutmam" Biz bu diyalog sürecine şans verme adına 15 Haziran'a kadar biraz bekleyip görelim dedik. Ama şimdi yaşananlar ortada. Kendi kararlarını kendileri vermelidirler. CIA başkanı gelip burada beş gün boşu boşuna kalmadı, en önemli gelişme budur. Öyle anlaşılıyor ki Türkiye ve Amerika gizli bir anlaşma yaptı.

Bilindiği gibi bu çağrının akabinde, KCK tutuklanmaları beklenmedik şekilde binlerce kişiyi kapsayacak biçimde genişledi. BDP'nin altı bine yakın üyesi bu operasyonlarla gözaltına alındı ve hapsedildi. AKP'nin yapmak istediği, Özel Yetkili Savcılar yoluyla, birçok örnekte olduğu gibi hukuku kullanıp, Ortadoğu'dakine benzer bir protesto ve mobilizasyonun önünü kesmek, daha başlamadan bunlar için önlemler almaktı. Küçülüp marjinalleşeceği düşünülen PKK ve onun çizgisindeki legal siyasetin, türlü manevralarla gittikçe gelişmesi ve özellikle seçimlerde, BDP yoluyla dolaylı olarak, başarı kazanması AKP'yi en çok kaygılandıran ve istediği tarzda bir çözüm üretmesine engel olarak görülmekteydi.

Öyle ki, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli, Van, illeri için 2011 genel seçimlerdeki ortalama şöyleydi: AKP yüzde 37, BDP (Blok oyları) yüzde 42. 2010'da yapılan anayasa değişikliği

ile ilgili referanduma katılımın bu illerde, boykot kararı alınmasından dolayı sadece yüzde 49 olduğunu da belirtmek gerekir. AKP'nin 2002 genel seçimlerinde ve 2004 yerel seçimlerdeki başarısı, 14 ilin yer aldığı bölgelerde ülke genelinde aynı seyri izlerken, 2007'den beri BDP (selefi DTP) 2009 yerel seçimlerinden 96 belediye ve 2011 genel seçimlerinden de blok adayları olarak 36 milletvekili çıkararak AKP'yi ciddi olarak endişelendirmiştir (bkz. Alış, 2010). Kitlesel tutuklamalar, polis gücünü kullanarak her türlü toplu gösteriyi engellemeler, en son Newrozun 18 Mart'ta kutlanmasını yasaklamak gibi birçok örnekte bu endişe görülmektedir. Başka bir deyişle, yazının başında belirttiğim gibi, iktidar olma gücüyle, hukuki olanın yaptırımını (polis ve mahkeme) meşru olanın yönünü değiştirmek isteği ve beklentisi aynı zamanda AKP'nin tutumundaki radikalleşmeyi de açıklamaktadır.

V. sonuç ve niyet okumalar

Antonio Gramsci'nin terminolojisini kullanarak verdiğim taktiksel değişimlerle tam bir 'pozisyon savaşı' yaşandığını Murat Karayılan'ın (ANF, 18 Şubat 2012) son açıklamalarında daha iyi görmek mümkün: "Düşman saldırıları nasıl olursa olsun, biz de siyasi, ideolojik, örgütsel ve askeri olarak buna karşı durmaya hazırız." Benzer şekilde, devlet kanadında 27 Şubat 2012 tarihli MGK toplantısında alınan kararlarda: "Terörle mücadelenin aynı kararlılıkla devam edeceği, terörün istismar kaynaklarının kurutulacağı, bölücü terör örgütünün Irak'ın kuzeyindeki mevcudiyetinin sona erdirilmesi için somut adımlar atılması gerektiği de bir kez daha teyit edilmiştir,"⁷⁶ diye belirtilmekteydi. Bu da, her iki tarafın hem askeri hem de ideolojik olarak bütün kozlarını kullanacağı çok çatışmalı bir sürece işaret etmektedir.

BDP eşbaşkanı Selahattin Demirtaş yaptığı son açıklamaların birinde sivil kanadın meseleye bakışını özetlemektedir:

Savaş ve çatışma çözüm değil diyoruz. Karşılıklı silahları susturun diyoruz. Ama bir tane AKP'li çıkıp bunu

söyleyemiyor. O zaman savaştan ve kandan onlar besleniyor demek ki. Hükümetin dayattığı savaş gümbür gümbür geliyor, hükümet bu konuda tek söz söylemiyor. AKP'lilere sesleniyoruz. Barış için artık siz de elinizi taşın altına koyun. Bugün söz söyleme günüdür. Ya bugün konuşun, ya da bir daha konuşmayın. Gelin AKP-BDP el ele verelim bu sorunu çözelim.

2011 yılının son günlerinde, 28 Şubat gecesi, çoğu çocuk yaşta silahsız 34 sivil Kürdün ve bir o kadar da katırın F-16'larla bombalanması, yahut Roboski katliamı, hem Türkiye basınının takındığı sessizlik ve haberi nasıl vereceğinden emin olmaması durumundan hem de hükümet kanadında büyük bir sessizliğe yol açmasından, üstü örtülmesi gereken bir hadise olarak kaldı zihinlerimizde. Buna cevap olarak da, en son Başbakan Erdoğan Roboski katliamını gündemde tutmaya çalışmaları (daha doğrusu BDP'yi) 'ölü-sevici' ve 'kalleş' olarak tanımlaması, bununla güvenlik güçlerinin yıpratılmaya çalışıldığını belirtmesi, güvenlik merkezli 'Yeni Kürt Filmi' için bir devamlılık arz etmektedir. Bilindiği gibi, 15 Haziran 2011 seçimlerinden sonra KCK davasından binlerce kişi, hatta bazı yerlerde tüm belediye meclisi tutuklandı, tutuklanmaya devam ediliyor. AKP'nin bu tutuklamalarla çok etkili birşey yapamayacağını farkında olduğu kanaatindeyim. Yine de, hem seçimlerin vermiş olduğu tam iktidar duygusu hem de 'devlet aklıyla' hareket etmenin gereklerinden, Kürtlere millî ve siyasi talepleri sözkonusu olduğunda ödün vermemek bunlardan birisi, bu tercihi devam ettireceğini görmekteyiz.

Hamit Bozarslan'ın 2010 yılında yayımlanan Ortadoğu'daki siyasal kültürle ilgili olarak yazdığı : "Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi", kitabının sonuç kısmında şöyle yazılmaktadır: 'Bir istikrar var, çünkü Washington'un hedefi (İran, Suriye) veya müttefiki (Mısır, Suudi Arabistan vb.) olan otoriter rejimler sürüyor, hatta sağlamlaşıyor.' Çok fazla değil, aynı yılın sonlarında Tunus'tan başlayarak daha sonra Mısır ve diğer Arap ülkelerine sıçrayan protesto ve gösteriler,

oradaki rejimleri yıkmakla kalmayıp, birçok araştırmacının beklemediği bir katılımla kitlesel siyasetin odağı ola gelmektedir. Kürt sorununun geleceği için elimizde belli parametreler varsa da, yapılacak her türlü gelecek öngörüsünün böyle bir 'süpriz' olasılığın yüksek olduğunu belirtmek lazım. İran KDP'sinin 1989 yılında İran'lı yetkililerle müzakere masasındayken vurulup öldürülen lideri Abdurrahman Qasımlo, İran Devrimi gerçekleştiğinde 12.000 dolayında silahlı peşmergesi ve 60.000 kadar da silahlı köylü kitlesiyle, Ortadoğu'daki en büyük ve en çok nüfuz sahibi Kürt hareketinin başındaydı. 1959'da Sovyetlerden dönen Mustafa Barzani ve arkadaşları, kesintilere uğrasa da Irak ve Baas partisiyle olan mücadelelerinde ciddi kazanımlar sağladıktan sonra, 1975 yılındaki Cezayir Antlaşmasıyla yenilgiye uğramış ve hareket ciddi bir kaosu içine sürüklenmişti. ABD'nin Irak işgali ile, Körfez müdahalesiyle başlayan durum somut adımlarla KRG (Kürdistan Bölgesel Yönetimi) olarak oradaki Kürtlere yaramış oldu. Türkiye'nin de Kürt meselesi ve bunun legal ve illegal aktörleriyle uğraşırken diğer Ortadoğu devletleriyle benzer bir siyaset benimsediği, uyguladığı unutulmamalıdır. O da, nihayetinde bu hareketlerin ve aktörlerin tasfiye edilmesi ve ortadan kaldırılması beklentisidir. Belli dönemlerdeki 'ödünler' (concessions) İran, Irak ve bugün Suriye'de olduğu gibi Türkiye'de de istenilen, arzu edilen bir yönelim olmadığı gibi, uzun vadeli devlet aklının ve siyasetinin kurtarımı için atılan zorunlu adımlar olarak açıklanabilir.

Türkiye özeline baktığımız zaman önümüzdeki süreçte nasıl bir yerde duracağımız, tarafların herbirinin etkileyebildiği çok karmaşık bir oyunun nerede tikanacağıyla ilgili olabilir. Bilindiği gibi, Ortadoğu sözkonusu olduğunda, 'büyük güçlerin' eskiden beri çıkar savaşları ve nüfuzları hesaba katılmalıdır. Sadece Suriye'deki kargaşa ve çatışmalara yönelik açıklamalar yapsa da hükümet, genelde oradaki Kürt hareketinin, ki PKK etkisi altındadır, önünün tıkatılması ve muhtemel bir 'statü' kazanılmaması çabasını çokça göstermektedir.

**Ortadoğu
sözkonusu
olduğunda, 'büyük
güçlerin' çıkar
savaşları ve
nüfuzları hesaba
katılmalıdır.**

AKP 2007 ve 2010 yılında iki defa referanduma gitmesine rağmen Kürtlere daha ne istediğini bile sormamıştır.

Ayrıca, Türkiye gibi tek millet tek devlet tek bayrak şiarından zerre ödün vermeye yanaşmayan bir devletin, ve iktidarın en son kertede Kürt taleplerini kendi verdiği ödümler kadarıyla, siyasi taleplerden arındırmak için PKK'yi ortadan kaldırmak isteğinin değişmeyecek olduğu da aşikardır.

Son olarak, PKK ve çevresindeki oluşumlarının nasıl bir yön çizeceğini hesaba katmak lazım. Geçen on yıl içerisinde bu kadar hareketli, hararetl bir süreçten geçiyor olmamızın temel nedeni, bu sürecin dinamik olmayı karşı manevra yapamayanı güçsüzeleştirip, normal zamanlardan çok daha fazla olumsuz etkileyecek olmasıdır. Bitirirken, 1990'ların anlam ve sembol dünyasında büyüyen bugünün Kürt gençlerinin çoğunun siyasi repertuarında PKK ve onun kurguladığı bir dilin mevcut olduğunu ve bu neslin eskilere göre karşılaştırılmayacak düzeyde radikalleştiğini hatırlamak gerekir. 'Gerilla' 'şehit' 'devrim' 'Kürdistan' gibi PKK'nin belki de bugünlerde müzakerelere masasına oturmak için bırakmaya hazır olduğu mefhumlar, yine bir şekilde PKK tarafından canlı tutulmaktadır. Kadınların da saflarını aldığı ve gittikçe genişleyen katımlı kadın siyasetinin nasıl bir yerde duracağı önemlidir. Nihayetinde ya savaşçı ya da savaşçı annesi olarak kurgulanan kadının aslında belirleyiciliği azımsanmalıdır.

Tıpkı AKP gibi ikircikli bir dil kullanan PKK, bir yönüyle gençleri 'gerilla saflarında yer almaya' çağırırken, diğer yandan da 'silah dışında, demokratik yöntemlerle mümkün' bir çözüm talebinde bulunmaktadır. Aynı şekilde AKP'nin ve elinde bulundurduğu devlet mekanizmasının ve söyleminin neredeyse elli yıl geriden geliyor olmasının altı çizilmelidir.

AKP'nin Kürt meselesine yaklaşımında ordu ile farklı, ya da onu hesaba katmayan bir müstakil program geliştirmesi de şu aşamada mevcut değil. Kürtlerin son elli yıllık zaman zarfında girdikleri türlü aktivizmler ve siyasi deneyimlerin yok sayılıp, bu arada yaşadıkları tüm değişimleri, fikri ve pratik bütün savaşımaları görmezlikten gelmek belki de orta vadede tarafları çok daha büyük çikmazlara sürükleyecek gibi.

Başbakan, her ne kadar 'Kürt meselesi bitmiştir' dese de, on yıllık AKP iktidar pratikleriyle aslında Yokuş Yol'un daha başında bile olmadığımızı unutulmamalıdır. Zira, AKP 2007 ve 2010 yılında iki defa referanduma gitmesine rağmen Kürtlere daha ne istediğini bile sormamıştır.

Referanslar:

- Akkaya, A.H. ve J. Jongerden (2010) "2000'lerde PKK: Kırılmalara Rağmen Süreklilik?", Toplum ve Kuram, (4):79-101.
- Alış, A. (2011) "Dersimiz Boykot: Kürtler, Referandum ve Bölge Üzerine Notlar," 17.09.2011http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=660&makale=Dersimiz_yuzde2-0Boykot:yuzde20KuyuzdeFCrtler,yuzde20Referandumyuzde20veyuzde20ByuzdeF6lgeyuzde20yuzdeDCzerineyuzde20Notlar, indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2010) Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, http://www.akparti.org.tr/acilim220110.pdf, indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2001) Parti Programı, http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi,indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- ANF, (18 Şubat 2012)"Karayılan'dan Kürtlere birlik çağırısı," http://www.firatnews.eu/index.php?rupel=nuce&nucelD=58326, indirilme tarihi: 19 Şubat 2012.
- ANF, (29 Nisan 2011) "Öcalan: Çözüm için muhatap bulamıyoruz," http://www.firatnews.org/index.php?rupel=nuce&nucelD=42004 indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) (2008) Parti Programı, http://bdpblog.wordpress.com/parti-programimiz/, indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- Bakirezer G. ve Y. Demirer,(2006) "AK Parti'nin Sınıf Siyaseti," Mülkiye Dergisi, Cilt: XXX, (252): 19-31.
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu (2010) Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere bir Bakış, http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/turkiyede_esitsizlikler.pdf indirilme tarihi: 27 Şubat 2012.
- Bora, T. (1 Mayıs 2009) AKP: "Yeni Merkez Sag,", http://www.birgun.net/research_index.php?category_code=1240395727 indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- Bora, T. (1998) Türkiye Sağının Üç Hali, Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık, Birikim.

- Bozarslan, H. (2010) *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*, İstanbul: İletişim.
- Bozarslan, H. (2002) "Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898–2000)," Bora, T. ve M. Gültekinil (ed.) *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*. Cilt. 4 Milliyetçilik içinde, İstanbul: İletişim, 841–870.
- Çandar, C. (2011) *Dağdan İniş - PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması*, İstanbul: TESEV.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2004) *İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolge/gosterge/2004/ilce.pdf>, indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- Kapmaz, C. (2011) *Öcalan'ın İmralı Günleri*, İstanbul: İthaki, 2. Baskı.
- MGK, (Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği,) (2012) <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basimbildiri2012/27subat2012.html>, indirilme tarihi: 27 Şubat 2012.
- Okutan, M. Ç. (2004) *Bozkurt'tan Kur'an'a: Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), İstanbul Bilgi Üniversitesi*.
- Öniş Z. ve Ş. Yılmaz, (2009) 'Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era', *Turkish Studies*, (10), (1): 7 – 24.
- Pamuk, Ş. (2008) *Seçme Eserleri II: Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Radikal, (24 Şubat 2012) "Demirtaş: Savaş gümbür gümbür geliyor"
- <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1079811&CategoryID=78>, indirilme tarihi: 24 Şubat 2012.
- Radikal, (15 Temmuz 2011) "DTK'dan özerklik ilanı çıktı"
- <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&CategoryID=77&ArticleID=1056366> indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- Tuğal, C.(2008) "The Greening of İstanbul," *New Left Review* (51), Mayıs-Haziran.
- Tuğluk, A. (13 Nisan 2008) "AKP'ye muhalefet ve çatı partisi" *Radikal* 2, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklDetayV3&ArticleID=876130&CategoryID=42>, indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2010), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*,
- White, J. (2002) *Islamist Mobilization in Turkey: A Study in Vernacular Politics*, University of Washington.
- Watts, N.F. (2010) *Activists in Office : Kurdish Politics and Protest in Turkey, Seattle and London*: University of Washington.
- Yeğen, M. (14 Kasım 2011) "Yeni Kürt Filmi," <http://www.stargazete.com/acikgorus/yeni-kurt-filmi-haber-396973.htm>, indirilme tarihi: 13 Şubat 2012.

Dipnotlar

- 1 Turgut Uyar'ın 1970 yılında yayımlanmış olmakla beraber, kanaatimce halen anlamını ve önemini tam olarak koruyan Yokuş Yol'a isimli şiirinden hareketle bu başlığı kullanmaktayım.
- 2 Metinde genel olarak kullandığım şekliyle hukuki olan, devletin ana ideolojisini ve 80 yıllık siyasalarını belirleyen tekçi, dışlayıcı bütün politikalarını, yasalarını kapsamaktadır. Meşru olanı ise, her ne kadar oldukça tartışmalı bile olsa, Kürtlerin varlığı, hak talep edebilecek ruhte sahip oldukları ve seçimler gibi çeşitli kanallarla gösterdikleri irade anlamında kullanmaktayım.
- 3 PKK dışındaki grupların 1990'lardan sonra bir araya gelerek tıpkı PKK çizgisindeki HEP (Halkın Emek Partisi-1990-1991), DEP (Demokrasi Partisi-1991-1994), HADEP (Halkın Demokrasi Partisi-1994-2003), DEHAP (Demokratik Halk Partisi-1997-2005) ve DTP (Demokratik Toplum Partisi-2005-2009) gibi çeşitli legal siyasi partiler kurduğunu ama etki göstermediklerinden oldukça marjinal kaldıklarını belirtmek gerekir. DDP-DBP (Demokrasi ve Değişim Partisi-1995-1996-Demokrasi ve Barış Partisi-1996), DKP (Demokratik Kitle Partisi-1997-1999), KADEP (Katılımcı Demokrasi Partisi-2006--), HAK-PAR (Hak ve Özgürlükler Partisi-2002--) PKK dışındaki ve daha çok 1970'lerin aktif diğer Kürt örgütlerince kurulan siyasi partilerdir. Bu yazıda, aktör olarak yoğunlaştığım kesimler PKK-BDP çizgisi olduğundan, başlıbaşına bir çalışma konusu olan diğer oluşumların/aktörlerin üzerinde durmuyorum.
- 4 Genel bir kategori olarak 'sol' kavramını kullanmaktayım. Yoksa, sonradan yapılan bir çok çalışmada gördüğümüz gibi Neo-Kemalist diyebileceğimiz kesimlerden, milliyetçi-ulusalçı kesimlere kadar çok geniş bir yelpazeden bahsettiğimizi akıldan tutmakta fayda vardır.
- 5 Bkz. <http://www.chp.org.tr/?p=25096>
- 6 <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basimbildiri2012/27subat2012.html>

sosyal adalet öldü, size yönetim verelim! (sermaye egemenliğinde yerel kalkınma uygulamaları)

Hatice ÖZKAN*
Taylan KOÇ**

özet

Bu makalede demokratikleşme ve kalkınma konusunda bir "devrim" olduğu iddia edilen yönetim modeline eleştirel bir yönden yaklaşmıştır. Yönetişimin bir tür sarmal olduğu ve bu sarmalın siyasal ve en önemlisi toplumsal iktidarı hedeflediği, sosyal adalet sorununu görmezden gelerek gelişip varlığını sürdürdüğü göz önünde bulundurularak, modelde sıkça atıfta bulunulan katılım ve yerel demokrasi gibi kavramların son kertede eşitlikçi bir demokrasi içermediği savı ele alınmıştır. Makalenin söylemek istediği özette şudur: İktidarın tabana yayılması anlamına gelecek türden bir katılımcılığın yönetim yaklaşımıyla gerçekleştirilebilmesi ve buradan hareketle sosyo-ekonomik süreçlerin yeniden düzenlenerek sosyal adaletin sağlanması mümkün değildir. Bununla birlikte, neo-liberal ideoloji uyarınca devletin yeniden yapılandırılması olgusu, küreselleşme, yerelleşme ve katılım tartışmalarının bütünsel bir sınıfsal analizle değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Sürecin sınıfsal analizi ise bize, neo-liberalizmin toplumu sermaye sınıfından ibaret saydığını ve katılımcılıkla kastedilenin aslında sermaye kesiminin katılımı olduğunu göstermektedir. Sosyal devlet uygulamalarına son verilmesi, neo-liberal politikaların hemen her alanda uygulamaya konulması ve kapitalizmin doğal sonucu olarak eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler de dahil olmak üzere tüm alanların ticarileştirilmesi, kamu yatırımlarının özelleştirilmesi ve kamu gücünün özel sektöre ve özellikle de küresel sermayeye devredilerek devletin küçültülmesi uygulamaları içinde bulunduğumuz dönemin başlıca özellikleridir. Bu sürecin yoksulluğu önlemesi ve toplumsal eşitsizlikleri giderebilmesi olanak dışıdır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Yerel demokrasi, Katılım, Sosyal adalet, Yerel kalkınma.

abstract

In this article, the governance approach, which is claimed a revolution about democratization and development issues, is going to be criticized. In the governance approach, it is expected both at national and international levels of municipal corporations driven by neo-liberal policies to adopt policies that force public domain to get smaller and private sector capital bigger instead of providing services to reproduce labor power. Especially from 1980s on, in line with neo-liberal policies, public sources have been transferred to capitalist class mainly by privatization and bidding applications. As a result, the action area for the oppressed classes, which was already limited in bourgeoisie democracies, has been reduced even more. Representative democracy and participatory democracy perceive the issue of local democracy according to their own intellectual schemes. Approaches to the problem of local democracy ultimately arrives at the the governance approach that asserts participation as its main argument. However, governance approach falls even behind the representative democracy concerning democracy and local democracy problems. Governance has nothing to do with a participation providing social development and of public sake, due to the power opportunities that it provides to capitalist class, the ruling class of capitalism. It is considered to be an organization pattern of class dictatorship since it assigns decision power to a single class. So, the governance approach is in front of the obstacle to social justice.

Keywords: Governance, Local democracy, Participation, Social justice, Local development.

*Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilimdalı.

**Yrd. Doç Dr., Çukurova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilimdalı.

giriş

Bu makalede demokratikleşme ve kalkınma konusunda bir “devrim” olduğu iddia edilen yönetim modeline eleştirel bir yönden yaklaşılacaktır. Yönetişimin bir tür sarmal olduğu ve bu sarmalın siyasal ve en önemlisi toplumsal iktidarı hedeflediği, sosyal adalet sorununu görmezden gelerek gelişip varlığını sürdürdüğü göz önünde bulundurulduğunda, modelde sıkça atıfta bulunulan katılım ve yerel demokrasi gibi kavramların son kertede eşitlikçi bir demokrasi içermediği gerçeği daha iyi görülecektir.

Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği parlak söylemlerden biri olan ve küresel sermayenin çıkarlarına hizmet eden uluslararası kuruluşlar tarafından dillendirilen yönetim kavramı, bilinçli bir biçimde sosyal adalet konusunu (ve bölüşüm sorununu) görmezden gelmektedir. Sermayenin çıkarlarını geliştirme yönünde sürekli kendini yenileyen kapitalizmin bu cilalı kavramı, yarattığı kalkınma modeliyle toplumdaki sınıflar arasında var olan eşitsizlikleri iyice derinleştirmektedir.

İnsan haklarına saygı, yeterli yaşam standartları, insanca çalışma koşulları, istihdam olanakları, ekonomik güvence, yoksulluğun önlenmesi, içinde yaşadığı toplumun karar alma süreçlerine katılma, toplumsal yaşamın sağladığı sosyal olanaklardan eşit ölçüde yararlanma gibi sosyal adaletin temeli kabul edilen unsurlar, neo-liberal kalkınma anlayışları tarafından tamamen göz ardı edilmektedir. Üstelik bu, tam tersi bir imaj yaratılarak yapılmaktadır. Demokratik bir değer olarak, yönetilenlerin yönetimin karar ve uygulamalarına katılımını ve katılımcılığı geliştirdiği iddiasıyla gündeme gelen yönetim, yeni bir katılım mekanizması önerse de -iddia edildiğinin aksine- demokrasiyi geliştiren ve eşitsizlikleri azaltan bir yapısı yoktur.

Yönetişim yaklaşımı, piyasa güçlerinin ve sivil toplumda buna bağlı olarak gücünü artırmış olan kesimlerin yerel yönetimlerin karar ve uygulamalarına daha etkin katılı-

mını sağlayan, yerelliğe bir sosyal yaşam çevresi olarak bakan kesimleri (orta sınıflar ve ücretli çalışan kesimler) ve kent yoksullarını ise etkisizleştiren bir model olması nedeniyle, temsili demokrasinin de gerisine düşen bir katılım ve eşitlikçi olmayan bir kalkınma modeli olarak değerlendirilmektedir.

sosyal adaletin ortadan kaldırılması

Toplum oluşturulan sosyal sınıflar arasındaki iktisadi dengesizliklerin giderilmesi, ekonomik bakımdan zayıf durumda bulunan sosyal sınıfların, diğer sosyal sınıflara karşı korunması olarak tanımlanabilecek sosyal adalet; özellikle emekçi kesimlerin toplumsal yaşam içerisinde, insan onuruna yakışır bir hayat standardını elde edebilmeleri amacıyla, gelirden adaletili pay almalarını garanti altına almaya yönelik uygulamalar bütünüdür. Bir başka ifadeyle, toplumsal sistemde gelirin bireylere adaletili bir şekilde dağılımıdır. Sosyal adaletin temeli kabul edilen unsurlar ise; insan hakları, yeterli yaşam standartları, insanca çalışma koşulları, istihdam olanakları, ekonomik güvence, yoksulluğun önlenmesi, içinde yaşadığı toplumun karar alma süreçlerine katılma, toplumsal yaşamın sağladığı sosyal olanaklardan eşit ölçüde yararlanma gibi başlıklarla sıralanabilir. Bu noktada sosyal adalet kavramı ile yakından ilintili olan sosyal haklar kavramına da değinmek yerinde olacaktır. Beslenme, barınma, sağlık, güvenlik, eğitim, çalışma, dinlenme, sosyal güvenlik hakkı gibi insanca bir yaşam için gereken asgari koşulları ifade eden bu haklar günümüzde, gelişeceği yerde daraltılmakta, hak olmaktan çıkartılıp birer ayrıcalık haline getirilmektedir. Sosyal haklar kişiye, devletten olumlu bir davranış, bir hizmet veya yardım isteme hakkı tanımaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal haklarda özgürlüğün kullanılmasının kolaylaştırılması söz konusudur. Sosyal haklar belirli hukuki düzenlemeler yapmayı ve okullar, hastaneler gibi sosyal kurumların oluşturulmasını zo-

Yönetişim yaklaşımı, temsili demokrasinin de gerisine düşen bir katılım ve eşitlikçi olmayan bir kalkınma modeli olarak değerlendirilmektedir.

Bütüncül bir kalkınma anlayışı içerisinde politik bir süreç olarak konumlanması gereken sosyal adaleti sağlama çalışmaları, özellikle yerel düzeyde yönetişimci uygulamalarla ve sermaye lehine işleyen süreçlerle birlikte tamamiyle tasfiye edilmiştir.

runlu kılmaktadır. Bu haklara örnek olarak, eğitim ve öğrenim hakkı, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, sendika kurma hakkı, toplu iş sözleşmesi hakkı, grev hakkı gibi hakları vermek mümkündür.

Dünyanın üçte birinin temel beslenme olanaklarından, beşte ikisinin temiz sudan, dörtte üçünün ilk eğitimden sonrasına erişme ve sağlıklı barınma olanğından yoksun yaşadığı günümüzde, egemen iktisat ve siyaset anlayışı ekonominin kaderini olduğu gibi insanlığın kaderini de serbest piyasa mekanizmasının ellerine terk etmiştir. Özelleştirme, sosyal harcamaların kısıtlanması, ulusal bütçelerde eğitim ve sağlığa ayrılan payların azaltılması bu durumun en çarpıcı örnekleridir. Etkileri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, gelişmiş ülkelerde dahi insanların çok büyük bir kısmı tüm hayatlarını sağlıklı beslenmek, barınacak bir konut edinmek, çocuklarının eğitimini ve ailelerine gereken asgari sağlık olanaklarını sağlamak için harcamaktadırlar.

Klasik liberal demokrasinin ekonomik ve siyasal temellerini değiştirmeden sosyal güvenliğin sağlanması, işsizliğin önlenmesi, emeğiyle yaşayanların kısmen de olsa korunması ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesi yoluyla sosyal eşitsizlikleri giderme işlevini yüklenen ve kapitalizmin getirdiği sosyal dengesizlik ve sosyal adaletsizliğe emekçi sınıflardan gelen güçlü tepkinin sonucu olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan sosyal devletin, neo-liberal politikaların hakim hale gelmesiyle birlikte tasfiye edilmesi, sosyal adaletin sağlanması noktasında zaten yetersiz bulunan durumu daha da kötüleştirmiştir. Herkese asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı hedefleyen sosyal devletin çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, eğitim hakkı ve sağlık hakkı gibi unsurları gelinen süreçte bütünüyle yok sayılmaktadır.

Neo-liberal felsefenin hakim olduğu 1980'li yıllardan bu yana, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde, bir yandan yoksulluk-

la mücadelenin önemli bir toplumsal hedef olduğu dile getirilirken, diğer taraftan, sosyal devletin zayıflatılma süreci içinde konut programlarının ve sosyal hizmetlerin kısıldığı ve hatta ortadan kaldırıldığı, yoksulların orta sınıftan değer yargılarına göre "hak eden" ve hak etmeyen" yoksullar olarak sınıflandırıldıkları ve kendi konumlarından sorumlu tutuldukları, yardım görenlerin kendilerine yapılan yardımın gerekli olduğunu ve bu yardımlardan en iyi şekilde yararlandıklarını kanıtlamalarının beklendiği ve sosyal politika uygulamalarında giderek serbest piyasa kurallarının hakim kılındığı bir süreç yaşanmaktadır (Şenses, 2001: 22-23).

Tüm dünyada neo-liberal ekonomik politikalarla beraber devletin sosyal yönünü yok etmeye yönelik girişimler, devletin dezavantajlı yoksul kesimleri koruma eğiliminin budanmasına neden olurken, yoksulları kendi kaderlerine ya da zengin hayırseverlerle gönüllü yardım kuruluşlarının vicdanına terk etmektedir. Bütüncül bir kalkınma anlayışı içerisinde politik bir süreç olarak konumlanması gereken sosyal adaleti sağlama çalışmaları, özellikle yerel düzeyde yönetişimci uygulamalarla ve sermaye lehine işleyen süreçlerle birlikte tamamiyle tasfiye edilmiştir.

yönetişim modeli ve sermaye egemenliği

Neo-liberalizmin yeni siyasal-yönetişel düzeninin kurucu kavramı olarak önerilen yönetişim, kapitalizmin dünya sistemini kapsayıcı üst yapılar olarak kurguladığı Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, OECD, UNDP ve Avrupa Birliği gibi oluşumların resmi söylemleri arasında yer almaktadır (Güzel-sarı, 2003: 18). Kamu gücünün devlet tekelinden alınarak "topluma" devredilmesi iddiasında bulunan ve "demokratikleşme", "minimal devlet", "piyasa dostu devlet" gibi kavramsallaştırmaların arasından sıyrılarak (Bayramoğlu, 2008: 1405), neo-liberalizmin devleti yeniden yapılandırma projesinin en popüler kavramı haline gelen

yönetişimin kullanım alanı, yerel, ulusal ve uluslararası yönetime kadar genişlemiştir. Kavramın kullanım alanının bu ölçüde genişlemesi ve bununla birlikte işletme yönetiminden başlayarak, sosyal bilimlerin pek çok diğer alanına yayılması, kavrama verilen önemin açık bir göstergesidir.

“Yönetişim” veya İngilizce adıyla “*governance*”, özellikle 1990’larda yoğunlaşarak kamu yönetimi pratiğinde ve yazınında yer almış bir kavramdır (Akın, 2003: 3). “*Governance*” terimi, Türkçe’ye İngilizce’den “yönetişim” olarak çevrilmiştir. Türkçe’de terime verilen ad gibi terimin anlamı da çeviri yolu ile atanmıştır. Sözcüğün doğduğu dilde yapılan etimolojik izleme, “*government*” ile eş anlamlı olduğu sonucunu vermektedir. Buradaki anlamıyla sözcük bazı yazarlara göre “daha az yönetim”i ya da “minimal devlet”i anlatan bir kod olarak kullanılmaktadır. Kamu harcamalarını kısıtlama, kamu personelini azaltma, kamu hizmetlerini özel sektör eliyle görme ve özelleştirme uygulamaları *governance* tarzı yönetim olarak ifade edilmektedir (Güler, 2005: 130-131).

Türkçe’ye yönetişim sözcüğü ile yerleşen kavram günümüzde sermayenin toplumsal projeleri için vazgeçilmez bir referans çerçevesi durumundadır. Bu projelerde yönetişim, vatandaşların çıkarlarını birleştiren, farklılıklar arasında toplumsal uzlaşmanın sağlandığı, hak ve sorumluluklarla hayata geçirilen ve tüm süreç ve kurumları kapsayacak bir mekanizma olarak kullanılmaktadır. Yönetişim kavramı, sabit bir çerçevenin içine sığdırılmaktan ziyade, günümüz küresel ekonomi politikasının pratik ve ideolojik alanına yerleştirilmesi gereken bir kavramdır (Sarı, 2005: 693). Kavram, en genel anlamda iktidarın sadece hükümetçe değil sivil toplum ve piyasa aktörleriyle beraber kullanılmasına işaret etmektedir. Yönetişimin bu en geniş anlamından hareketle, yönetime konu olan unsurları şu şekilde tasnif etmek mümkündür: Devlet, sivil toplum ve piyasa. Bu üç unsur, daha somut aktörleriyle birlikte

düşünüldüğünde, bürokrasi, sivil toplum örgütleri ve girişimcilere denk gelmektedir (Bayramoğlu, 2005: 111-113).

Yönetişim modelinde iktidarın “bürokrasi” tarafından tek başına kullanılması reddedilmiştir. Modelde, devlet-toplum uzaklığını aşmak amacıyla üç ana ortaklı bir sistem öngörülmektedir (Güler, 2003: 4). İktidar, üç sandalyeli bir yapıya sahip olacaktır. Sandalyelerin birine şimdiki kadar kamu kudretini tek başına kullanmış olan devlet veya bürokrasi oturacaktır. İkinci sandalyeye ise kamu mekanizmaları ile karşılaştırıldığında yaratıcılığını ve üretkenliğini sayısız kez kanıtlamış olan piyasanın ana unsuru özel sektör oturmalıdır. Ancak, özel sektör “kalkınmanın lokomotif gücü” veya “motoru” olsa da, bu kesimin tüm toplumu temsil ettiği ileri sürülemez. O halde, özel sektör dışında kalan toplum kesimleri için bir üçüncü sandalyeye gereksinim vardır. Ne var ki özel sektör dışında kalan kesimler yüzlerce farklı grup oluşturacak kadar çok çeşitlidir. Bu çeşitliliğin bir ortak paydada buluşması için sermaye dışında kalan tüm toplum kesimleri sivil toplum örgütleri şemsiyesi altında toplanmalı ve bu üçüncü sandalyeye de sivil toplum örgütleri oturmalıdır (Güler, 2005: 158). Yönetişim modeli, bu haliyle taraftarları tarafından çok aktörlü ve katılımcı bir yönetim olarak tanımlanmaktadır. Ancak buradaki katılımcılık yalnızca gücü olanlarla sınırlı tutulmaktadır ve bu güç özel teşebbüs aracılığı ile yani sermaye aracılığı ile kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu formülasyon sınıf diktatörlüğüne dayalı, sermaye yanlısı bir kalıptır. Parasal güce ve özel teşebbüse dayalı olduğu için de topluma sosyal anlamda bir fayda sağlamamaktadır.

Güler’e göre, yönetişim sözcüğü, siyasal ve yönetsel iktidar sahipliğini değiştirmeye dönük bir öze sahiptir. Yönetişim formülü, yani 21. yüzyılın bu neo-liberal katılımcılık modeli, sermayeye açtığı iktidar sandalyesi ile kamu kudretini kapitalizmin egemen sınıfına teslim etmekten başka bir hedefe

Türkçe’ye yönetişim sözcüğü ile yerleşen kavram günümüzde sermayenin toplumsal projeleri için vazgeçilmez bir referans çerçevesi durumundadır.

Kâr maksimizasyonuna dayanan özel sektör işletmecilik esaslarının kamu sektörüne transferi devlet-vatandaş ilişkilerinin şirket-müşteri anlayışıyla yeniden örgütlenmesi sonucunu doğurmaktadır.

sahip değildir (Güler, 2005: 132). Yönetişim kavramsallaştırmasında, ekonomi ile siyaset düzlemleri arasında net bir ayırım yapılmış ve siyasal rejim dışındaki tüm karar alma süreçleri iktisadi ve teknik bir konu olarak tanımlanmıştır. Yönetişim yaklaşımının geliştirilmesinde bu önemli bir aşamadır, çünkü böylelikle, siyasal rejim biçimi hariç, tüm yönetme süreci ve ademi merkezileşme eğilimi, siyasal değil, teknik bir konu olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kamu sektörü reformları kapsamında, devletin işlev ve yetkilerini piyasa ile paylaşmasının gerekliliği vurgulanmaya çalışılmıştır (Bayramoğlu, 2005: 45). Toplumsal uyumun sağlanmasında özel sektör ve kamu sektörünün işbirliğine gönderme yapan yönetişim modeli, asıl olarak kamu sektörünün küçültülmesi ve özel sektöre yetki devrini içermektedir. Özelleştirme ve bununla beraber kamuya ait işletmelerde özel sektöre ait işletmecilik özünün esas alınması yönetişimin gereklerindedir. Kâr maksimizasyonuna dayanan özel sektör işletmecilik esaslarının kamu sektörüne transferi devlet-vatandaş ilişkilerinin şirket-müşteri anlayışıyla yeniden örgütlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla yönetişim, ulus devletin egemenlik alanını¹ sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden çizmek için uygun bir formülasyondur (Sarı, 2005: 696).

Demokrasi ile arasında doğrudan bir ilişki kurularak, demokratikleşme konusunda bir "devrim" olduğu iddida edilen, temsili demokrasinin krizi ve katılımcı demokrasi tartışmaları ekseninde çoğulculuk, kamusal sorumluluk ve rekabet kavramları ile iç içe bir seçenekmiş gibi sunulan yönetişim, adeta bir tür sarmal (içinden çıkılmaz bir durum, helezoni) halini almıştır. Bu haliyle halkın yönetime katılmasını sağlamak şiarıyla siyasal, yönetsel ve toplumsal alanların tamamı üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadır. Bu çaba ile amaçlanan, politik toplumun, sivil toplum tarafından elimine edilmesi

ve sermaye egemenliğinin her zamankinden çok daha fazla kutsanmasıdır.

bölge kalkınma ajansları ve kent konseyleri modeliyle yönetişimci kalkınma

Yönetişim formülasyonunun yukarıda ele alınan özellikleri bir arada değerlendirildiğinde, bu formülasyonun, kamunun yönetimi yetkisinin doğrudan devlet eliyle kamusal mekanizmalara göre değil, devlet-özel sektör-sivil toplum üçlüsünce piyasa mekanizmalarına göre yönetilmesini öngören bir politika olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu formülasyonun özü ise, piyasa odaklı olarak, kamu çıkarlarını sermayenin çıkarları lehine dönüştüren bir içeriğe sahip olan "katılımcılık" ilkesinde yatmaktadır. Tüm diğer ilkeler bu yeni iktidar yapısına uygun araçlar geliştirmeye dönüktür (Güler, 2009: 316).

Yönetişim, kamu yönetimindeki aktörleri değiştirme işlemine "katılımcılık" adını vermektedir. Bu politikanın öngördüğü diğer yönetsel ilkeler ise şunlardır (Güler, 2009: 317): Yönetsel ilkelere açıklık; amaçlara değil sonuçlara odaklanmış ve siyasal esaslı değil, mali esaslı performans yönetimi; kamunun görev ve sorumluluk alanlarında hayata geçirilen hesapverebilirlik; kamu yönetiminin kamu kurumlarınca değil, piyasa tarafından denetlenmesi; yetkilerin üst birimlerden alt birimlere, merkezden yerele ve devletten özel sektöre devri kapsamında yerindenlik.

Türkiye'de yönetişim uygulamaları, bir yandan yönetsel ilkeleri değiştirerek, bir yandan da yeni kurumlar yaratarak uygulamaya konulmuştur. Kamu yönetiminde, tüm yönetsel süreçler ve örgütlenme ilkeleri üzerinde kendisini hissettiren yönetişim yaklaşımına uygun olarak, kurumsal yapılanma bakımından kullanılan mekanizmaların başlıcaları, merkezi düzeyde üstkurullaşma, bölgesel düzeyde ajanslaşma, yerel düzeyde yerel gündem 21 uygulamaları-konseyleşme ve kamu yönetimi genelinde vakıflaşma-dernekleşmedir (Güler, 2009: 318, 323).

Yönetişim yaklaşımı çerçevesinde kurumsal yapılanma bakımından kullanılan mekanizmalardan ajanslaşma-bölge kalkınma ajansı uygulamaları ile konseyleşme-yerel gündem 21 uygulaması, sermaye egemenliğinde yerel kalkınma uygulamalarına en iyi örnekleri teşkil ettiğinden bunlara daha yakından bakmak gerekmektedir.

bölgesel kalkınma ajansları

Toplumsal ilişkileri tek yönlü süreçler merkezinde yeniden yapılandıran neo-liberalizm, “devlet-piyasa işbirliği”, “toplumsal eşgüdüm”, “mekânsal farklılıklar” gibi kavramlar eşliğinde son on yıl içerisinde önemli bir değişim yaşamaktadır. Kapitalist ilişkilerin dünya ölçeğinde işleyişinde önemli roller üstlenen kurumların ajandalarından izlenebilecek bu değişim, önemli ölçüde “kalkınma” sorunsalına odaklanmaktadır. Toplumsal sınıfların tümünü kesen bir “ortak iyi” varsayımı ile yüklü “kalkınma” mefhumuna yönelik bu ilgi, ulus-altı bölge coğrafyalarıyla hem sınırlandırılmakta hem de tanımlanmaktadır. Bu süreçte “bölgesel kalkınma” günümüz kapitalizminin yeniden yapılanma dinamiklerinin temel argümanlarından biri olurken, birçok ülkede mevcut devlet yapısı içerisinde “bölgesel kalkınma ajansı” (BKA) adıyla yeni bir politik-kurumsal biçim oluşturulmaktadır (Gündoğdu, 2009: 267).

Bölgesel kalkınma ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş olan, genellikle kamunun finanse ettiği kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumlarına benzer biçimde kamu gücünü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına devretmeye dönük yönetişimci kuruluşlardır. Ayrıca, devlet-sivil toplum örgütleri-özel sektör işbirliğine dayalı bir yapı olarak yükseltelen yönetişim yaklaşımına, sermayeye doğrudan kaynak aktarımının sağlanması bakımından önemli bir katkı sunmaktadırlar.

Bölgesel kalkınma ajansları, aslında dünyada 1930’lu yıllardan itibaren kurulmaya başlanmış oluşumlardır. Farklı ülkelerde kurulmuş olan bölgesel kalkınma ajanslarının esas varlık nedenleri; bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma ve özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırmak ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler aramak şeklinde özetlenmektedir (Güneşer Demirci, 2003).

Bilindiği gibi küreselleşme süreci beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları ile birçok konuda özgün süreçler ve araçlar geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu süreçte Türkiye’ye de AB tarafından bölge planlarının yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracının da bölgesel kalkınma ajansları olduğu dayatılmıştır. Bu konu ilk kez AB’ye tam üyelik müzakereleri sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesi’nde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir. (Daha sonra yeniden düzenlenen ve 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi’nde kısa vadeli hedefler arasında sayılmaktadır.) Bu çerçevede 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararında, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde üç düzeyde istatistiki bölge birimleri oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma NUTS projesi olarak da bilinmektedir. Bu sınıflandırmada Düzey 3 kapsamındaki istatistiki bölge birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il istatistiki bölge birimini tanımlamaktadır. Düzey 2 istatistiki bölge birimi, Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmıştır ve 26 adettir. Düzey 1 istatistiki bölge birimi ise Düzey 2 istatistiki bölge biriminin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. Bölgesel kalkınma ajansları bu sınıflandırmada merkezleri de belirtilmiş

Küreselleşme süreci beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları ile birçok konuda özgün süreçler ve araçlar geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

Ucuz emek sömürsünün ortadan kaldırılması, sosyal adaletin sağlanması, fırsat eşitliğinin yaratılması ve yoksullukla mücadele edilmesi gibi temel toplumsal konuların, kamunun devreden çıkarıldığı rekabetçi bir kalkınma anlayışıyla sağlanamayacağı açıktır.

olan Düzey 2 kademesinde 26 ayrı bölgede kurulacak birimlerdir. Bu istatistiki bölge birimlerinin oluşturulması AB'ye uyum kapsamında atılan "emin" adımlardan biri olarak düşünülmektedir (Güneşer Demirci, 2003). Bölge kalkınma ajanslarıyla birlikte, bölge kalkınması sorununun, küreselleşen dünyaya uygun bir yönetim üslubu geliştirmeyi hedefleyen yönetim anlayışına yöneldiği açıkça görülmektedir (Şengül, 2003). Bölge yönetimi olarak da ifade edebileceğimiz ve işlevleri ile farklı ülke örnekleri dikkate alındığında büyük ölçüde federatif kurumsal yapının oluşturulmasında da önemli bir adım olarak görülen bölgesel kalkınma ajanslarının oluşturulmasındaki amaç devletin "düzenleyici" fonksiyonunun güçlendirilmesine hizmet etmektir. Bilindiği gibi özellikle yapısal uyum politikaları ile birlikte artık devlet, sosyal devlet anlayışını terk etmekte Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi ulus üstü merkezlere bağlı bir alt düzenleyici rolünü üstlenmektedir. Bu anlamda, küresel kapitalizme eklenme sürecinin tamamlanmasıyla, mevcut sosyal devlet modelinden düzenleyici/yönetişimci devlet modeline geçişi öngören ve ülkenin pazar, devletin tüccar, vatandaşın müşteri haline getirilmesine uygun olarak gündeme getirilen bölgesel kalkınma ajansları da özellikleri itibarıyla sosyal devletten düzenleyici devlete geçişi meşrulaştırıcı bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte, ajansların, kaynak kullanımı ve harcanmasında, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Devlet İhale Kanunu ve Kamu İhale Kanunu gibi denetim mekanizmalarını içerisinde barındıran mevzuat hükümlerine tabi olmamaları², yönetim mekanizmasının önemli söylemlerinden olan şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından ciddi bir çelişkidir. Kalkınma Ajansları'nın kamu-özel sektör ortaklığı anlayışına uygun bir yapıda kurulduğu, normal kamu kuruluşu niteliğinde kurumlar olmadığı, bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olarak faaliyet gösterdiği ve sermayeye doğrudan kaynak aktarımında bulunduğu da dikkate alınacak olursa geliş-

kinin boyutları daha net anlaşılacaktır. Sadece küresel sermayenin çıkarlarına uygun olarak hareket edenlerin ayakta kalabildiği rekabetçi bir ortamda, bölgeler ve kentlerin kendi ekonomilerini sürdürebilmek adına her türlü kaynaklarını ortaya atarak birbirleri ile yarışmaları, "kalkınma"dan anlaşılan şeyin ekonomik yönlü gelişim olduğunu, ekonomik gelişimin de sermaye sınıfına doğrudan kaynak aktararak ve neo-liberal süreçlerle örülmüş rekabetçi bir sistemle sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu çabanın bölgeler arasındaki ve bölge içi sosyo-ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldıracığı savı gerçeklikten uzaktır. Ucuz emek sömürsünün ortadan kaldırılması, sosyal adaletin sağlanması, fırsat eşitliğinin yaratılması ve yoksullukla mücadele edilmesi gibi temel toplumsal konuların, kamunun devreden çıkarıldığı rekabetçi bir kalkınma anlayışıyla sağlanamayacağı açıktır.

kent konseyleri

Yerel Gündem 21, 1990'lı yıllarda, yönetim mekanizmasının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, bu mekanizmanın hem kurumsal hem de kuramsal yönlerinin tamamını içeren bir uygulama olarak gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler öncülüğünde uygulamaya geçirilen bu pratik, yönetimin küreselden yerele uzanan tüm düzeylerini içeren bir katılım mekanizması olarak ön plana çıkmıştır.

1992 yılında, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile çevre ve gelişme konularında dünya ülkeleri ilk kez bir araya gelmişlerdir. "Yeryüzü Zirvesi" olarak da adlandırılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda beş temel belge ortaya çıkmıştır. Bu belgeler, Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'dir. Bu belgelerden en önemlisi olan ve 21. yüzyılın gündemini oluşturmayı amaçlayan Gündem 21, Rio Bildirgesi'ndeki ilkelerin uygulama planı niteliğindedir.

Tüm insanlığın 21. yüzyıldaki ortak hedefi olarak benimsenen “sürdürülebilir kalkınma” kavramı doğrultusunda, 21. yüzyılda çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasına ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasına yönelik ilkeleri ve eylem alanlarını ortaya koyan Gündem 21, dört temel başlıktan oluşmaktadır: Sosyal ve Ekonomik Boyutlar, Kalkınma İçin Kaynakların Korunması ve Yönetimi, Temel Grupların Rolünün Geliştirilmesi, Uygulama Araçları. Katılımcı yaklaşımın, bu küresel eylem planının tamamına yansımış olduğu görülmektedir (Gündem 21 Nedir?, 2009).

Bu çerçevede Gündem 21, 1990’lı yıllardan başlayarak 2000’li yıllar boyunca çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin, kalkınma örgütlerinin, BM kuruluşlarının ve bağımsız kesimlerin yapması gereken etkinlikleri tanımlayan bir eylem planı haline gelmiştir. Bu eylem planını “sürdürülebilir kalkınma” için halkın karar alma süreçlerine katılımını öngörmekte ve sivil toplum kuruluşlarını bu sürecin ortakları olarak kabul etmektedir. Gündem 21’in global, ulusal ve yerel olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Yerel Gündem 21, yerel yönetimleri halka en yakın yönetim kademesi olarak görmekte ve Gündem 21’in yerel ayağını oluşturmaktadır.

Türkiye’deki Yerel Gündem 21 uygulamaları, Yerel Gündem 21 ile öngörülen eylem planını hayata geçirmek amacıyla, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın desteğiyle ve Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı’nın (IULA-EMME) koordinasyonunda başlatılmıştır. Bu kapsamda, 1997 yılı sonlarında, Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Geliştirilmesi Projesi uygulamaya konulmuştur. 2000’li yılların başlarında ise Türkiye’de, belediyeler bünyesinde olmak üzere, kent konseyleri kurulması öngörülmüştür.

Sözü edilen “yerel demokrasinin geliştirilmesi projesi”ni hayata geçirmek amacıyla, Temmuz 2005’te yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile kent konseylerinin

kurulması zorunlu hale getirilmiş ve Ekim 2006 tarihinde de Kent Konseyi Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Kent Konseyleri Yönetmeliği’nde, konseylerin çalışma şekli, kararlarını bağlı oldukları belediyelere bildirmek olarak belirtilmiştir. Buna göre belediyeler, kent konseylerinin almış oldukları kararları meclislerinde görüşüp, kabul etme veya reddetme yetkisine sahiptirler. Dolayısıyla belediyeler ile kent konseyleri arasındaki bağımlılık ilişkisi kent konseylerinin etkili bir katılım mekanizması olamamasına ve konseylerde alınan kararların “tavsiye niteliğinden” öteye geçememesine neden olmaktadır.

Uygulamada, kent konseyleri ve Yerel Gündem 21 gibi yapıların imar planları, kentsel altyapı yatırımları, borçlanma gibi konularda hiçbir etkide bulunamadıkları, yerelitedeki sermaye çevrelerinin çıkarları doğrultusunda belirlenmiş bir çerçeve içerisinde, yalnızca çevresel konuları gündemlerine alıp tartıştıkları, ya da zaten karama bağlanmış yerel politikaların daha iyi nasıl uygulanacağına dair tartışma yapan yerler oldukları görülmektedir.

Bu yeni katılımçılık modelinin temel ilkesi, bir yerel birimdeki her sosyal gruptan yurttaşın veya örgütlü yurttaş gruplarının ve yerel aktörlerin, kendilerini etkileyen konulardaki karar süreçlerine “doğrudan” katılabilmeleri ve “diyalog ve uzlaşma yoluyla” bu süreçlerdeki yerlerini alabilmeleridir (Akin, 2003: 116). Ancak bu katılımçılık modeli genellikle sermaye gruplarının aleyhine olmayan konulardaki kararlara katılımı içermekte ve hiçbir zaman yerelliğin sosyal ve ekonomik boyutlarını belirleyecek bir düzeye ulaşmamaktadır. Kent konseyleri, genellikle kentteki belediye yönetiminin, sanayi ve ticaret odalarının ve sermaye sahiplerinin belirleyiciliğinde faaliyet gösteren yapılar olduklarından ve bu oluşumların nasıl örgütlenecekleri, ne tür faaliyetlerde bulunacakları gibi konular Avrupa Birliği’nin ve uluslararası kuruluşların neo-liberal anlayışları çerçevesinde belirlendiği için, burada sunulan katılım

Yeni katılımçılık modeli genellikle sermaye gruplarının aleyhine olmayan konulardaki kararlara katılımı içermekte ve hiçbir zaman yerelliğin sosyal ve ekonomik boyutlarını belirleyecek bir düzeye ulaşmamaktadır.

Klasik devlet yapılanmasının yönetimle birlikte yerini katılımcı yönetime bıraktığı, böylece kamu, özel ve sivil aktörlere eşit düzeyde fırsat veren çoğulcu ve çok aktörlü bir "katılımcı demokrasi"nin inşa edildiği iddiası gerçeklikten uzaktır.

mekanizması iddia edildiği gibi yerel demokrasiyi güçlendiren bir yapıya sahip değildir. Dolayısıyla, klasik devlet yapılanmasının yönetimle birlikte yerini katılımcı yönetime bıraktığı, böylece kamu, özel ve sivil aktörlere eşit düzeyde fırsat veren çoğulcu ve çok aktörlü bir "katılımcı demokrasi"nin inşa edildiği iddiası gerçeklikten uzaktır. Bu iddianın en net ayaklarından biri olarak kurulan kent konseylerinin en hafif tabirle seçkin ve neo-liberal politikaları meşrulaştırıcı oluşumlar olarak nitelendirilmesi gerekmektedir.

sonuç

Bu çalışmada, katılım olgusundan hareketle "demokratik" sayılması yönündeki ideolojik bombardımana rağmen, yönetim mekanizmasına eleştirel bir yönden yaklaşılmıştır. Yönetişimin bir tür sarmal olduğu, bu sarmalın siyasal ve toplumsal iktidarı hedeflediği ve sosyal adaletin yok sayıldığı bir anlayışla işlediği açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

İktidarın tabana yayılması anlamına gelecek türden bir katılımcılığın yönetim yaklaşımıyla gerçekleştirilebilmesi ve buradan hareketle sosyo-ekonomik süreçlerin yeniden düzenlenerek sosyal adaletin sağlanması mümkün değildir. Bununla birlikte, neo-liberal ideoloji uyarınca devletin yeniden yapılandırılması olgusu, küreselleşme, yerelleşme ve katılım tartışmalarının bütünsel bir sınıfsal analizle değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Sürecin sınıfsal analizi ise bize, neo-liberalizmin toplumu sermaye sınıfından ibaret saydığını ve katılımcılıkla kastedilenin aslında sermaye kesiminin katılımı olduğunu göstermektedir. Kamu gücünün devlet tekelinden alınarak "topluma" devredilmesi iddiasındaki bu yeniden yapılandırma projesi, aslında demokrasi ve katılımcılık adına sermayenin egemenliğinin kesin bir biçimde taçlandırılmasından ibarettir.

Sosyal devlet uygulamalarına son verilmesi, neo-liberal politikaların hemen her alanda uygulamaya konulması ve kapita-

lizmin doğal sonucu olarak eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler de dahil olmak üzere tüm alanların ticarileştirilmesi, kamu yatırımlarının özelleştirilmesi ve kamu gücünün özel sektöre ve özellikle de küresel sermayeye devredilerek devletin küçültülmesi uygulamaları içinde bulunduğumuz dönemin başlıca özellikleridir. Bu sürecin yoksulluğu önlemesi ve toplumsal eşitsizlikleri giderebilmesi olanak dışıdır. Yapılan özelleştirmelerle yoksul halkın yararlandığı, devlet tarafından üretilen hizmet ve malların fiyatlandırması, bu malların ve hizmetlerin piyasa koşullarına bırakılarak ticarileştirilmesi geniş halk kesimlerinin bu hizmetlerden yararlanmasını engellemektedir.

Sosyal devlet anlayışının terk edildiği, devletin Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi ulus üstü merkezlerle bağlı bir alt düzenleyici rolüne çekildiği küresel kapitalizme eklenme sürecinin dayattığı yönetim sürecinin istediği şudur: Ülkenin pazar, devletin tüccar, vatandaşın müşteri haline getirilmesi ve artık ne sosyal haklardan, ne de sosyal adaletten bahseden bir tek kişinin dahi bulunmaması. Görünen odur ki, bu proje tamamlanıncaya kadar neo-liberal saldırılar devam edecektir. Fakat yapılması gereken temel şey, insani değerler etrafında şekillenecek bir toplumsal hayatın kurulması ve bu hayatın başlıca özelliğinin sosyal adalet, fırsat eşitliği ve insanca yaşam standartlarını içermesidir.

Kaynakça

- Akın, Ö. (2003), **Yönetişim ve Katılım: Yerel Gündem 21 Süreci ve Uygulamaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme (Türkiye-Almanya)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayramoğlu, S. (2005), **Yönetişim Zihniyeti**, İstanbul, İletişim.
- Bayramoğlu, S. (2008), "Yönetişim", Fikret Başkaya ve Aydın Ördük (Ed.), **Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü, Eleştirel Bir Giriş**, Ankara, Özgür Üniversite, s. 1405-1423.

- Güler, B. A. (2003), "Devlette Reform", **Mimarlar Odası Sunuşu**, <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf> , Erişim Tarihi: 15 Ocak 2012.
- Güler, B. A. (2005), Devlette Reform Yazıları, Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Liberalizasyondan Siyasi-İdari Liberalizasyona, Ankara, Paragraf.
- Güler, B. A. (2009), **Türkiye'nin Yönetimi - Yapı**, Ankara, İmge.
- Gündem 21 Nedir?, <http://www.habitat.org.tr/gundem21/40-gundem21/47-gundem-21.html>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2012.
- Gündoğdu, İ. (2009), "Sermayenin Bölgesel Kalkınma Eğilim(ler)i: Kalkınma Ajansları Yasası Üzerine Tarihsel-Coğrafi Materyalist Bir İnceleme", **Praksis**, Sayı 19, s.267-302.
- Güneşer Demirci, A. (2003), "Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi**, http://www.yayed.org/resimler/ekler/130_ek.doc , Erişim Tarihi: 22 Ocak 2012.
- Güzelsarı, S. (2003), "Neo-liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 36, Sayı 2, s. 17-34.
- Harvey, D. (2003), **Sosyal Adalet ve Şehir**, İstanbul, Metis.
- Hirst, P. ve Thompson, G. (1998), **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Çağla Erdem ve Elif Yücel, Ankara, Dost.
- Koç, T. (2010), **Yönetişim Sarmalında Bir Kent: Adana. Yerel Demokrasi ve Katılım Söylemiyle İktidarın Kullanımı**, Ankara, Yargı.
- Marx, K. ve Engels F. (1998), **Komünist Parti Manifestosu**, Çev: Yılmaz Onay, İstanbul, Evrensel.
- Resmi Gazete, **Belediye Kanunu**, Kanun Numarası: 5393, Resmi Gazete Tarihi: 13 Temmuz 2005, Sayı: 25874.
- Resmi Gazete, **Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik**, Tarihi: 25 Temmuz 2006, Sayı: 26239.
- Resmi Gazete, **Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun**, Kanun Numarası: 5449, Resmi Gazete Tarihi: 8 Şubat 2006, Sayı: 26074.
- Resmi Gazete, **Kent Konseyi Yönetmeliği**, Tarihi: 8 Ekim 2006, Sayı: 26313.
- Resmi Gazete, **Kent Konseyi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, Tarihi: 6 Haziran 2009, Sayı: 27250.
- Sarı, C. (2005), "Yönetişim", Fikret Başkaya (Ed.), **Kavram Sözlüğü**, Ankara, Özgür Üniversite, s. 693-698.
- Şengül, T. (2003), "AKP'nin Kamu Yönetimi Reformu", **Cumhuriyet**, 5 Kasım 2003.
- Şenses, F. (2001), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İstanbul, İletişim.

dipnotlar

- 1 Hirst ve Thompson, ulus-devletin merkezi işlevinin, "toplulukların düzenlenmesi"ni sağlayarak kendi meşruiyetini sürdürmek olarak değiştiğini ileri sürülmektedirler. Onlara göre, devletler artık daha az ege-men varlıklar olarak işleyeceklerdir. Ulus-devletin esas işlevi, ulus-üstü ve ulusaltı yönetim mekanizmalarının sorumluluklarını tanımlamak ve meşrulaştırmak olacaktır (Hirst ve Thompson, 1998:204).
- 2 Madde 27 - Ajans, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tâbi değildir (Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5449, Resmi Gazete Tarihi: 8 Şubat 2006, Sayı: 26074).

emek denetiminde ve güvencesizlikte köklü değişiklikler

Özet

İrfan Kaygısız*

Sermayenin emek üzerindeki kontrol ve disiplin mekanizmalarının yeniden ele alınması ve bu mekanizmalar aracılığıyla emek maliyetlerinin düşürülmesi hedefiyle 2011 ve 2012 yılında bir dizi hukuksal hazırlık yapıldı. Ulusal İstihdam Strateji belgesi ile çizilen yol haritası üzerinden başlayan süreçte, 2011 ve 2012 yılı, sermaye egemenliğinin artmasını sağlayacak köklü değişiklik girişimlerinin hazırlıkları ile geçti. Bu hazırlıkların bir bölümü sonuçlanarak yasalaştı, bir bölümü de yasa tasarısı olmak üzere çalışma hayatının bütün alanlarına yönelik kapsamlı düzenlemeler içeriyor. Bu hazırlıklar 2012'de sınıf çatışmasının şiddetleneceğine ve emek hareketini de oldukça zor günlerin beklediğine işaret ediyor. Yazıda, 2011 ve 2012 yıllarında işçi sınıfına yönelik hukuksal çalışmalara yer verilmektedir..

Anahtar Sözcükler: İşçi sınıfı, yasalar, strateji belgesi, emek denetimi, kuralsızlık, güvencesizlik

Abstract

A series of legal preparations are made in the years of 2011 and 2012 with the objective of reasserting the control and discipline mechanisms of capital over labour and of reducing the labour costs through such mechanisms. During the process which started over the road map drawn together with the National Employment Strategy document, the years of 2011 and 2012 witnessed the preparations for attempts of radical changes which would expand the domination of capital. A certain part of such preparations are concluded and legalised and the remaining part includes comprehensive arrangements about whole spheres of the industrial relations, including the draft law. Such preparations show that the class conflict will accelerate in 2012 and difficult days are awaiting the labour movement. In the article the legal studies made in the years of 2011 and 2012 about the working class are given place

Keywords: Working class, laws, strategy documents, labour control, deregulations, precarious

1. giriş

Sermaye çevrelerinin son yıllarda ulaştıkları büyük birikim, önemli ölçüde emek maliyetlerinin düşüklüğüne yaslanmakta ve ülke sermayedarları diğer ülkelerle rekabetini de bunun üzerine kurmaktadır. Bu pazarlık gücünün yetersiz kalması üzerine, bir yandan çeşitli teşvik mekanizmaları yeniden devreye konmakta, diğer yandan da emek maliyetlerini daha da azaltıcı, emek verimliliğini, bir başka deyişle nisbi artı-değeri arttırıcı önlemlere öncelik verilmektedir.

İşçi sınıfı ve sendikal hareket Cumhuriyetten bu yana en kapsamlı ve eş anlı değişimlerle yüz yüze. Yapılmak istenilen değişiklikler, çalışma yaşamı ile ilgili neredeyse bütün alanları ve işçi sınıfının farklı şekillerde istihdam edilen bütün kesimlerini kapsıyor. Gerek kapsamı itibarıyla, gerekse de bütünlük arzemesi itibarıyla çalışma yaşamında oldukça köklü değişimi hedefleyen bu restorasyonun özü, istihdamı da geçici işçilik üzerine inşa etmek ve emek hareketini denetim altında tutmak. İster özel

* Birleşik Metal İş Toplu Sözleşme Uzmanı

istihdam büroları eliyle, ister alt işveren (taşeron) ilişkisinin önündeki engellerin kaldırılması ile, isterse yeni esneklik biçimleriyle olsun, kuralsızlık ve dolayısıyla güvencesizlik derinleştirilmek ve yaygınlaştırılmak isteniyor.

Emek hareketi 2011 yılında başlayan ve 2012 yılı ve sonrasına da yayılabilecek yakın tarihin en köklü değişim sürecinde. Bu sürece kriz dinamiğinin de harekete geçmesi eklenirse, yapılmak istenilenler için zemin daha uygun hale gelecektir.

2. sermaye ve devlet denetiminde sendikal düzene devam

AKP'nin el attığı alanlardan biri sendika yasalarıdır; 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla onaylanan anayasada yapılan değişikliğine uyum zorunluluğundan değiştirilmiş gibi görünse de, kamu emekçilerinin yıllardır mücadelesini verdiği "grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklar" talebinin yasal güvence altına alınmasından kaynaklanmaktadır. Yine, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu yerine hazırlanan "Toplu İş İlişkileri Kanunu" tasarısı ise, işçi sınıfının 30 yıla yakın bir süredir verdiği mücadelenin sonucu olarak gündeme gelmiştir. Yasa değişiklik talepleri işçi sınıfının olmakla birlikte, bu durum yapılan değişikliklerin işçi ve kamu emekçilerinin lehine olduğu anlamına gelmemektedir. Tersine, her iki kesim bakımından da, sendikal hareketi denetlemenin sürmesi biçiminde sonuçlanması söz konusudur.

2.1. 2821 ve 2822 sayılı kanunlarda değişiklik: "toplular iş ilişkileri kanunu"

2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu tek kanun altında toplanmış ve 2011 yılı Ekim ayında "Toplu İş İlişkileri Kanunu Tasarısı" adıyla Bakanlar Kuruluna sunulmuş, burada bazı değişikliklere uğrayarak 31.1.2012 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur. Meclis Komisyonlarında da görüşülen tasarı TBMM Genel Kurul gündeminde beklemektedir.

Tasarı ile, sendikal hakların bir bütün ol-

duğu, örgütlenme, toplu sözleşme ve grev haklarının birlikte ele alınması ve bölünmezliği temel ilkesi göz ardı edilmiştir. Sendikal hak ve özgürlükler; işçiler için özgürce örgütlenme, toplu sözleşme yapma ve grev haklarını içerir ve bu haklar sınırlama olmaksızın ve ancak birlikte kullanıldığında amaca ulaşılabilir. Ancak tasarı ile, yasaların özüne dokunmadan, bazı biçimsel değişikliklerle yetinilmiş ve mevcut yasaların ötesine geçememiştir. İşçi sınıfını yasalar aracılığı ile denetim, gündemde bulunan değişiklik girişimi ile de sürmektedir.

1947 yılında çıkarılan ve sendikal tarihe "46 Sendikacılığı" olarak geçen 5108 sayılı Sendikalar Kanunu, sendikal hareketi yasa eliyle denetim altına alma girişiminin ilklerindedir. Bu durum, Çalışma Bakanlığı tarafından Bakanlar Kuruluna sunulan Toplu İş İlişkileri Kanunu'nun (TİİK) Genel Gereğesinde de belirtilmekte ve "1947 yılında devletçi refleks açıkça korunarak 5018 sayılı Sendikalar Kanunu kabul edilmiştir" denilmektedir.

1983 yılında çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu için de tasarının Genel Gereğesinde, "*Milli Güvenlik Konseyi, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile endüstri ilişkiler sistemini devletin denetimi altına almaya çalışmıştır Çalışma hayatına ilişkin bu sendikal model ve toplu sözleşme düzeni çeyrek asrı aşkın bu süreçte sendikal örgütlenmeyi zayıflatmıştır. Sendikal faaliyet alanı daraltılmak suretiyle işçi sendikaları ücret sendikacılığına mahkûm edilmiştir*" demek durumunda kalınmıştı. Ancak, önceki dönemlerde çıkarılan yasalara yönelik bu değerlendirmeye TBMM'ye sunulan tasarının Genel Gereğesinden çıkarılmıştır.

1983 yılında çıkarılan 2821 ve 2822 sayılı yasalar daha taslak halindeyken, TİSK Başkanı Halit Narin işçileri kastederek; "20 yıldır biz ağladık onlar güldü, şimdi gülme sırası bizde" demiş ve 12 Eylül'le birlikte, devlet ve sermaye denetiminde bir sendikal düzen inşa edilmişti.

Meclise sunulan tasarı da, yürürlükte bu-

İster özel istihdam büroları eliyle, ister alt işveren (taşeron) ilişkisinin önündeki engellerin kaldırılması ile, isterse yeni esneklik biçimleriyle olsun, kuralsızlık ve dolayısıyla güvencesizlik derinleştirilmek ve yaygınlaştırılmak isteniyor.

Tasarı ile sendika üyeliği yine sadece bir kısım işçi için tanımlanmaktadır; emekliler, gençler, köylüler, ev işçileri gibi halen çalışan ya da işsizler gibi çalışma ihtiyacı içinde olan geniş bir kesimin sendika kurma ve sendikalara üye olma hakları yoktur.

lunan yasalardan önemli hiçbir farklılık taşımamakta, işçi hareketini denetim altında tutma içeriğini korumaktadır.

Tasarı ile sendika üyeliği yine sadece bir kısım işçi için tanımlanmaktadır; emekliler, gençler, köylüler, ev işçileri gibi halen çalışan ya da işsizler gibi çalışma ihtiyacı içinde olan geniş bir kesimin sendika kurma ve sendikalara üye olma hakları yoktur. Üstelik bazı çiftçi sendikalarının ve ev eksenli çalışanların sendika kurma haklarının olduğu na dair mahkeme kararları varken.

Yürürlükte olan Sendikalar Yasası'nda 28 olarak belirtilen iş kolları 21'e indirilmiştir. Yasaya göre, sendikalar yine iş kolu esasına göre kurulacaktır. Daha önceki tasarılar da yer alan "meslek" ve "işyeri" sendikası kurma düzenlemesi son tasarıda yer almamaktadır.

Tasarıya göre, 15 yaşını bitirmiş (mevcut yasada 16 yaş sınırı bulunmaktadır) işçiler noter şartı aranmaksızın sendika üyesi olabileceklerdir; istifada ve üyelikte noter şartı ise kaldırılmaktadır. Üyelik e-devlet sistemi ile yapılacaktır. Noter şartının kaldırılması olumlu olmakla birlikte, üyeliğin e-devlet aracılığı ile yapılacak olması çeşitli sorunlar yaratabilecek; sendikal örgütlenmeden kurtulmak isteyen işverenlerin, işçilerin e-devlet şifrelerini alarak, onları herhangi bir sendikaya üye yapması ya da özellikle istifa ettirmesi pratikte mümkün olabilecektir.

Çokça tartışılan ve her aşamada üzerinde sürekli değişiklik yapılan düzenlemelerden birisi de barajlardır. Tasarıda işyeri barajı korunmuş, işletme düzeyinde baraj yüzde 40'a düşürülmüş, işkolu barajı da yeniden düzenlenmiştir.

Toplu sözleşme yapma yetkisinin olabilmesi için öncelikle sendikaların iki bin üyesinin bulunması, ardından da yüzde 3 koşulu getirilmiştir. Ancak, yüzde 3 barajı Ekonomik ve Sosyal Konseye (ESK) üye konfederasyonlara (Türk İş, DİSK ve Hak İş) bağlı olan işçi sendikaları için beş yıl süreyle yüzde 1 olarak uygulanacaktır.

Ülke barajının yüzde 10'dan yüzde 3'e ya da 5 yıllık süre için yüzde 1'e düşürülmesi ilk bakışta olumlu bir düzenleme olarak algılanabilir. Ancak tasarı ile, yetkili sendikanın belirlenmesi için Çalışma Bakanlığı

istatistikleri değil, Sosyal Güvenlik Kurumu istatistikleri esas alınacaktır. Halen Çalışma Bakanlığı istatistikleri esas alınarak beş milyon dört yüz bin işçinin işkollarına dağıtılması ile yetki tespiti yapılırken, bu sayı Sosyal Güvenlik Kurumu istatistikleri esas alındığında 11 milyon beş yüz bine çıkmaktadır. Buna ek olarak, işkollarının 28'den 21'e düşürülmesiyle de işkolunda çalışan artmakta ve yüzde 1 bile olsa işkolu barajını geçmek bazı işkollarında olanaksız hale gelmektedir.

SGK istatistikleri esas alındığında ticaret ve büro işkolunda çalışan sayısında anormal bir artış söz konusu olmaktadır. Bu işkolunda çalışan işçi sayısı Çalışma Bakanlığı istatistiklerine göre 436.794 kişi iken, yeni düzenleme ile bu sayı yaklaşık 2,6 milyon kişiyi bulmaktadır. Bu işkolunda halen yüzde 10 barajının karşılığı 43.679 işçi iken, tasarı ile yüzde 1'lik barajı aşmak için gerekli işçi sayısı 26 bine çıkmaktadır. Bu oran elbette ESK üyesi olan 3 konfederasyona bağlı sendikalar için geçerlidir. Eğer bağımsız bir sendika söz konusu ise bu sayı 78 bine çıkmaktadır.

Tarım ve balıkçılık işkolunda mevcut yasa da baraj yokken, tasarı ile bu işkoluna da baraj getirilmektedir.

Son açıklanan 2009 yılı Temmuz ayı istatistiklerine göre; 94 sendika vardır ve Türk İş üyesi 34, DİSK üyesi 6, Hak İş üyesi 9 ve bağımsız 2 sendika olmak üzere toplam 51 sendikanın toplu sözleşme yapma yetkisi vardır. Çalışma Bakanı, yüzde 1 barajı ile 15 sendikanın toplu sözleşme yetkisini kaybedeceğini belirtmektedir.

Bakanlar Kurulu işkolu barajını binde beş ile yüzde üç arasında değiştirmeye yetkili kılınmıştır. Bu da, sendikaları sürekli barajı yükseltme tehdidi ile denetim altında tutmanın bir başka yoludur ve bu yetkinin Bakanlar Kuruluna bırakılması bir ilktir.

Çalışma Bakanlığı tarafından Bakanlar Kuruluna sunulan tasarıda işkolu barajının binde beşe düşürülmesi yer almaktaydı. Tasarının Bakanlar Kurulunda görüşülmesi sırasında, ekonomiden sorumlu bakanlar, işkolu barajının binde 5'e düşürülmesi ile, toplu sözleşme hakkının kolaylaşacağı

ve bunun sonucunda da işçilik maliyetlerinin yükseleceği gerekçesiyle barajın düşürülmesine karşı çıkmışlar ve bu itiraz üzerine baraj yüzde 3'e çıkarılarak meclise sunulmuştur.

İşverenler de, "ülke barajının binde 5'e düşürülmesinin 1980 öncesi yaşananlar nedeniyle, Türk endüstri ilişkileri sistemine zarar vereceği ve mevcut çalışma barışını bozabileceğini" açıklamış¹, bu "kaygı" Türk İş tarafından da desteklenmiş ve bu ikili ittifakta hükümet de yer alarak baraj binde beşten yüzde 3'e çıkarılmıştır.

Toplu sözleşme görüşmelerine ilişkin mevcut yasada yer alan bürokratik işlemler ve süreler tasarıda da neredeyse aynen korunmaktadır.

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumda anayasanın 54. maddesinin yedinci fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır. Bu fıkra şöyledir: "*Siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali işi yavaşlatma, verimi düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.*" Anayasa ile yasaklanan bu hakların işçiler ve sendikalar tarafından kullanılacağı propagandasına² karşın, aynı yasak sürmektedir. Grev kararı şimdiki yasalarda olduğu gibi ancak toplu sözleşme görüşmelerinde uyuşmazlık çıkması halinde alınabilecektir.

Tasarıda şehir içi toplu taşıma hizmetleri ve bankacılık sektörü gibi pek çok işkolunda grev yasakları devam etmektedir. Ayrıca, gerçek anlamda sendikal özgürlüklerden yana olan bir yasal düzenlemede lokavtın bir hak olarak yer almaması gerekirken, lokavt uygulaması da sürmektedir. Tasarı ile, grev yasakları ve ertelemeleri devam ettirilirken "genel sağlığı ve ulusal güvenliği bozucu nitelikte" gibi muğlak, keyfi yoruma açık gerekçelerle grevlerin ertelenebilmesi sürmektedir.

Yeni kanunun çıkarılma gerekçelerinden biri de, ILO Sözleşmelerine uyumdur. Oysa, hazırlanan tasarı ILO Sözleşmelerine ve ILO denetim organlarının kararlarına açıkça aykırıdır. Grev yasakları 87 sayılı ILO sözleşmesine, barajlar ve toplu sözleşme hakkı önündeki engeller de 98 sayılı ILO Sözleşmesine aykırıdır. Tasarının bu biçimiyle yasalaşması halinde ILO tarafın-

dan eleştiriye konu olacağı açıktır. Nitekim ILO tarafından mevcut tasarı değerlendirilmiş ve DISK'e gönderilen değerlendirme yazısında tasarının ILO Sözleşmelerine aykırı olduğu ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

12 Eylül'le hesaplaşma adına yapılan değişiklikler işçi sendikalarını eskiden olduğu gibi yine baskı altına almayı, özgürlüklerini kısıtlamayı, sermayenin ve devletin kontrol ve güdümünde tutmayı hedeflemektedir.

2821 ve 2822 sayılı yasaları tek bir yasa yapıp, araya kimi olumlu düzenlemeleri serpererek, bu yasaların özü değişmiş olmayacaktır. Sendika kurmak ve sendikalara üye olmak, işçilerin özgürce verdiği kararlar çerçevesinde gerçekleşmeden; toplu pazarlık hakkını sınırlandırıp, etkisiz kılmak düzenlemeler ortadan kaldırılmadan; grev ve diğer direniş biçimleri üzerinde sınırlama kaldırılıp ve grevin sadece toplu sözleşme sürecinin sonunda gerçekleşmesi durumuna son verilmeden, sendika yasalarında gerçek anlamda bir değişiklikten söz edilemez.

2.2. 4688 sayılı kanunda değişiklik

Kamu emekçileri sendikalarının kuruluşundan bu yana temel taleplerden birisi, grevli toplu sözleşme hakkının hukuki güvence altına alınmasıdır. Verilen fiili ve meşru mücadeleye, hukuksal mücadele de eklenmiş ve toplu sözleşme hakkına dair önce ulusal mahkemelerde, ardından da AİHM'de davalar kazanılmış; bu hukuksal kazanımlara yıllardır yapılan "toplular görüşmelerin" işlevsizliği de eklenmiştir. Artık, sendika üyesi olmayan bir kamu emekçisinin de "toplular görüşmelerden" beklentisi kalmamış, görüşme süreçleri merak konusu olmaktan da çıkmıştır. Bu gelişmelere ILO'nun eleştirilerini de eklemekte fayda vardır. Yasa değişikliğine kaynaklık eden, önem sıralaması farklı olmakla birlikte esas olarak bu gelişmelerdir. Anayasa değişikliği bu gelişmelerin sonucudur.

12 Eylül 2010'da yapılan Anayasa referandumu kapsamında yapılan değişikliklerden biri de kamu emekçilerinin sendikal haklarıyla ilgilidir. Anayasanın 53. maddesinde yapılan değişiklikle, memurlara "toplular görüşme" yerine "toplular sözleşme"

12 Eylül'le hesaplaşma adına yapılan değişiklikler işçi sendikalarını eskiden olduğu gibi yine baskı altına almayı, özgürlüklerini kısıtlamayı, sermayenin ve devletin kontrol ve güdümünde tutmayı hedeflemektedir.

Hükümet, toplu sözleşmenin içeriğini boşaltmakta; hakem kurulunu bağlayıcı hale getirerek zorunlu tahkim mekanizmasını getirmekte ve dolayısıyla grev yasağını koymaktadır.

hakkı düzenlenmiştir.³ Dolayısıyla anayasa değişikliğine uyum yasaasının çıkarılması ve bu kapsamda, 4688 sayılı yasanın toplu görüşme ile ilgili maddelerinin değiştirilmesi gerekmektedir; bu nedenle de “4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanun Tasarısı Taslağı” hazırlanmış, tasarısı TBMM’de kabul edilmiş ve yasa 11 Nisan 2012 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Yasa, beklentileri karşılamak bir yana, sendikal hakları daha da geriye götürmüş, kamu emekçilerinin talepleri ve mücadelesi şimdilik amacına ulaşmamıştır. 4688 sayılı kanun 2001 yılında çıkarıldığında, o dönemde kamu emekçilerinin fiilen kullandığı haklar nasıl yasa eliyle geriye götürülmüş ise, şimdiki yasa tasarısı da toplu sözleşme hakkını tanıma adına, halen kullanılan hakları geriye götürmektedir.

Toplu sözleşme görüşmelerine, kamu emekçilerini temsilen Kamu Görevlileri Sendikaları Heyeti katılacak; en fazla üyesi bulunan konfederasyonun Heyet Başkanı olarak belirleyeceği bir temsilci ile, her bir hizmet kolunda en fazla üyeye sahip sendikalardan birer temsilci, toplam üye sayıları itibarıyla birinci, ikinci ve üçüncü sırada bulunan konfederasyonlar tarafından belirlenecek birer temsilci olmak üzere toplam onbeş üyeden oluşacaktır. Görüşmelerde anlaşma ya da uyuşmazlık tutanağına imza atma yetkisi sadece heyet başkanındadır. 2,5 milyon civarındaki kamu emekçisi ve emeklileri ilgilendiren konularda sadece bir konfederasyon temsilcisi yetkili kılınmıştır. Dolayısıyla, KESK ya da Kamu Sen masada yer alacak, ancak sözleşmeyi kabul etmeme hakkı olmayacak, tek başına Memur Sen sözleşmeye imza atarsa bu sözleşme sendika üyesi olsun olmasın tüm memurlar ve emekliler için geçerli olacaktır.

Toplu sözleşme görüşmeleri genel ve hizmet kollarını ilgilendiren konular şeklinde iki düzeyde yapılacaktır. İlgili hizmet koluyla ilgili özel/ayrıntı konularda o hizmet kolundaki yetkili sendika temsilcisinin söz ve itiraz hakkı var.

Toplu sözleşmede uyuşmazlık halinde Kamu Görevlileri Hakem Kurulu devreye

girecektir ve bu Kurulun kararları bağlayıcı olacaktır. Ancak Hakem Kurulu da hükümet ağırlıklı olarak yapılandırılmıştır. Kamu Görevlileri Hakem Kurulu 11 kişiden oluşacaktır ve Kurulun 7 üyesi hükümet tarafından atanmaktadır.

Yerel yönetimlerde toplu sözleşme yapmak ise “deveye hendek atlatmaktan” daha zordur. Yerel yönetimlerde toplu sözleşme yapılamayacak, sadece “sosyal denge tazminatı” verilebilecektir. Bunun için de, “Belediye başkanının teklifi üzerine belediye meclisince karar verilecek”, ancak belediye başkanı toplantıya katılmazsa, sendikanın toplu sözleşme çağrısına/talebine karşılık vermezse sözleşme imzalanamayacak; görüşme anlaşma sağlanamazsa da Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurulamayacaktır.

“Denge tazminatı” almanın zorluğu bununla da sınırlı kalmamış, belediyelerde ve özel idarelerde yapılmasına izin verilen sözleşme şu şartlara bağlanmıştır: İlgili kurumun vadesi geçmiş vergi, sosyal güvenlik primi ile Hazine Müsteşarlığına olan borç toplamı gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yüzde10’unu aşmamalı; ilgili kurumun ödeme süresi geçtiği halde ödenmemiş aylık ve ücret borcu bulunmamalı; son yıla ilişkin toplam personel gideri, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin belediyelerde yüzde 30’unu; il özel idarelerinde yüzde 25’ini aşmamalıdır. Herhangi bir biçimde borcu olmayan yönetim bulunması ise neredeyse olanaksızdır.

Yerel yönetimlerde örgütlü Memur-Sen’e üye Bem-Bir-Sen, KESK’e üye Tüm-Bel-Sen ve Türkiye Kamu-Sen’e üye Türk Yerel Hizmet Sen tarafından yapılan ortak basın açıklamasında “Bugüne kadar yüzlerce belediyede ve il özel idaresinde üç sendika tarafından imzalanan toplu sözleşmelerden 65 bin yerel yönetim çalışanı faydalanmaktadır” denilmektedir.⁴ Dolayısıyla, bu yasa ile halen toplu sözleşme hakkını kullanan 65 bin yerel yönetim çalışanı bu haklarını kullanamaz olacaktırlar.

Hükümet, bu yasayla toplu sözleşmenin içeriğini boşaltmakta; hakem kurulunu bağlayıcı hale getirerek zorunlu tahkim mekanizmasını getirmekte ve dolayısıyla grev ya-

sağı koymaktadır. Tüm bu mekanizmalar aracılığı ve aynı zamanda Memur-Sen'in de desteğiyle kamu emekçileri üzerindeki denetimini sürdürmeyi hedeflemektedir.

3. kamu personel rejiminde ileri adım: "torba kanun"

Kamuoyunda Torba Kanun olarak adlandırılan çok sayıda kanunda değişiklik içeren 6111 Sayılı Yasa, 29.11.2010 tarihinde TBMM'ye sunulmuş ve 25 Şubat 2011'de yürürlüğe girmiştir.⁵ Yasanın önemli bir bölümü sermayenin borç ertelemelerine ayrılmıştır. Devlet, sermayedarların borçlarını "yeniden yapılandırmış" ve borçların gecikme faizini vb. affederek ödeme kolaylığı getirmiş; böylece kamu kaynakları sermayeye transfer edilmiştir. Sermayeye destek sadece borçların affi ile sınırlı değildir ve yeni teşviklerle de kaynak aktarımı yapılmıştır.

Torba kanun kapsamında yapılan değişikliklerin önemli bir bölümünü de, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda yapılan değişiklikler oluşturmaktadır. AKP, 9 Haziran 2010 tarihinde 23 maddeden oluşan "Devlet Memurları Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"nı TBMM'ye sunmuştur. Torba kanun gündeme gelince, bu tasarı içindeki tüm maddeler torba kanunun içine konulmuştur. Böylece; iş güvencesi, esnek çalışma, sicil, performans, uzmanlık ve disiplin maddeleriyle kamu personel rejiminin değişiminde önemli bir adım atılmıştır.

Memurun görevine bağlı olarak, çalışma saat ve süreleri ile görev yeri dikkate alınmaksızın çalıştırılması olanaklı hale getirilmiş ve memurların da esnek çalışması sağlanmıştır. Ayrıca, geçici görevlendirme kolaylaştırılarak, bu madde üzerinden de esnek çalışmaya zemin oluşturulmuştur. Zaten, Genel Gerekeçe de belirtildiği üzere, yasanın çıkarılış amaçları arasında "Memurların esnek çalışabilmelerini uygulana-bilir hâle getirmek" de vardır.

Yıllardır, sicil sisteminin kaldırılması gerektiği belirtilip, objektif bir değerlendirme yapılmadığına ilişkin eleştiriler yapılırken, yerine getirilen sistem çok daha subjektif, performans ve disiplin hükümleri içermek-

tedir. Sicil sistemi kaldırılırken, performansla bağlı ücret ilk defa 657 Sayılı Kanunda yer almıştır. Özel sektörde çalışanların bürokraside istihdamına olanak sağlanmıştır. Önemli değişikliklerden birisi de, devlet memurluğundan çıkarma maddesinde yapılmıştır. 657 sayılı Yasanın "Disiplin Cezalarının Çeşitleri İle Ceza Uygulanacak Fiil Ve Haller" başlıklı 125 inci maddesinin E fıkrasına işten çıkarmayı gerektiren suçlar arasına "kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme" de eklenmiştir. Böylece, özellikle sendikal mücadelede yer alan aktivistlerin işten çıkarılması daha kolay hale getirilmiştir. Torba kanunla, bunların yanı sıra 657 sayılı Kanunun çok sayıda maddesinde değişiklik yapılmıştır.

Torba kanunla başlayan ve KHK'larla ilerletilmeye çalışılan kamu personel rejimi değişiklikleri, köklü değişikliklere başlangıç niteliği taşımaktadır. Nitekim, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, "Bundan sonra 657'nin tümünden ele alınıp, personel rejimimizin, çağın gereklerine, Türkiye'nin şartlarına uydurulması konusunda bir çalışma gerçekleştirilecek. İlgili taraflarla bu konu konuşulacak ve mümkün mertebe genel bakış açımız, uzlaşma çerçevesinde bu işi çözmemiz gerekiyor"⁶ demektedir, "46 yıllık 657 sayılı Memur Yasası ile vedalaşacaklarını" söylemekte ve "657 sayılı devlet memurları yasası yaşlandı. Artık emekliye ayrılması gerekiyor" diyerek yapılacak köklü değişikliklerin haberini vermektedir.⁷

Hükümet cephesinden memurlarla ilgili açıklamalara Enerji Bakanı Taner Yıldız da katılmış ve gün ışığından daha fazla yararlanmak ve verimliliği artırmak için memurların mesaisini saat 6-7 civarında başlatmak ve cumartesi günü de çalışma günlerine dahil etmek için hazırlık yaptıklarını söylemiştir.⁸

4. khk ve memurlar

Memurlara yönelik bu dönemki düzenlemelerin bir kısmı da Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. AKP'nin, 6223 Sayılı Yetki Kanunu ile almış olduğu KHK çıkarma yetkisi çerçevesinde meclis iradesi ve denetim yetkisini yok sayarak çıkardığı ka-

Devlet, sermayedarların borçlarını "yeniden yapılandırmış" ve borçların gecikme faizini affederek ödeme kolaylığı getirmiş; böylece kamu kaynakları sermayeye transfer edilmiştir.

**663 Sayılı
KHK ile devlet
hastanelerimizin
yönetim şekli
de özel şirket
yönetimine
dönüştürülmüştür.**

rarnameler arasında, kamu emekçilerine yönelik düzenlemeler de yer almaktadır. 666 Sayılı KHK⁹ ile kamu çalışanlarının mali haklarını düzenleyen birçok kanunda değişiklik yapılarak, kamu emekçilerinin maaş ve ödemeleri yeniden düzenlenmiştir. KHK'larla kamu personel sitemindeki değişiklik yanında, kamunun örgütsel yapısı daha esnek ve piyasa ile daha uyumlu hale getirilmiştir.

Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 663 Sayılı KHK 2 Kasım 2011 tarih ve 28103 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. KHK ile birlikte artık Sağlık Bakanlığı, sağlık hizmeti sunumu ile ilgili görevlerini merkezdeki ana hizmet birimleri ile yürütmeyecektir. Bu görevler ilaç ve tıbbi cihazlar ve görevleri ile birlikte bağlı kuruluşlara devredilmiştir.

Her ilde, o ildeki bütün hastanelerin bağlanacağı Kamu Hastane Birliklerinin üstünde bir Kamu Hastane Birlikleri Kurumu; bir de Aile Sağlığı Merkezleri ve Toplum Sağlığı Merkezlerinin bağlı olacağı Halk Sağlığı Kurumu kurulmuştur. Her iki Kurum bağlı kuruluş haline getirilmiştir.

Kamu Hastaneleri Birliklerinde çalıştırılmak üzere 10 bini aşkın ek sözleşmeli personel alımı yapılmakta, Sağlık Bakanlığının illerde sağlık müdürlüğü şeklinde tek olan taşra teşkilatı, İl Sağlık Müdürlüğü, Halk Sağlığı Müdürlüğü ve Kamu Hastaneleri Birlikleri olarak üçe çıkarılmaktadır. 663 Sayılı KHK ile şimdi devlet hastanelerimizin yönetim şekli de özel şirket yönetimine dönüştürülmüştür. Yeni yapılanmada Genel Sekreter Kamu Hastane Birliğini, Hastane Yöneticisi de bu Birliğe bağlı hastaneyi yönetecektir.

Kamu Hastane Birliklerinde, bütün yöneticilerin de içinde olduğu 10.300 kişi iki ila dört yıl süreli özel sözleşmelerle iş güvencesi olmaksızın çalıştırılacaktır. Her bir çalışanın bir üstündeki amiri tarafından performansı yetersiz bulunursa sözleşmesinin süresi bile beklenmeden fesih edilebilecektir.

Kamu Hastane Birliklerinde görev yapacak sağlık çalışanlarının mevcut statülerini "şimdilik" koruyacakları ifade edilmekte birlikte; Memur ya da 4924 sayılı Yasaya

göre sözleşmeli olan bütün sağlık personelinin, Birliğe dahil hastanelerin hangisinde ne zaman çalışacağına Genel Sekreter karar verecek, gerek gördüğünde bütün personelin yerini değiştirebilecektir.

Kararname ile "sayıca yetersiz" olduğu iddiası ile vatandaşlık koşulu kaldırılıp yabancı hekim ve hemşire çalıştırma yolu açılmıştır. Yoksul ülkelerin sınırlı kaynakları ile yetiştirdiği insanlarını ülkemize taşıyacak bu yöntem sağlık sermayesine ucuz işçi sağlamak için yapılmaktadır.

5. "iş sağlığı ve güvenliği yasa tasarısı" da hazır

İşçi sağlığı ve güvenliği alanında, AKP iktidarı ile başlayan erozyon hızla devam etmektedir. 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu'nun kabulü ile birlikte yıllardır "İşçi Sağlığı ve Güvenliği" olarak adlandırılan kavramdan "işçi" kavramı çıkarılarak "iş sağlığı ve güvenliği" kavramına geçilmiş, 1475 sayılı İş Kanunu döneminde kabul edilmiş ikincil mevzuat "İşçi Sağlığı ve Güvenliği"ne ilişkin Tüzükler yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükten kaldırılan bu tüzüklerin yerine yürürlüğe sokulan Yönetmeliklerin ve Tüzüğün yargı engeline takılması üzerine, AKP iktidarı ikincil mevzuat yerine konuyu bir kanun ile çözüme yoluna gitmiş, 2006 yılında hazırlanan ilk kanun tasarısından bu yana yaklaşık altı yıl süren süreçten sonra kanun tasarısı TBMM'ne sevk edilmiştir. Bu süreçte, bu alanın uzmanlaşmış kurumları TMMOB ve TTB ile konunun muhatapları işçi konfederasyonları dışlanarak etkisizleştirilmek istenmiştir.

Yasa Tasarısı, yürürlükteki yasa maddelerinin ayrı bir yasa metninde toplanması ve dolayısıyla tekrarı şeklindedir, işçi lehine "yeni" olan bir düzenleme bulunmamaktadır. Tasarı, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile çalışma ortamına ilişkin çalışanların sağlığını koruyacak ve iyileştirecek hizmet organizasyonuna ilişkin eskisinden daha olumlu düzenlemeleri içermemektedir.

Tasarıda korunmaya ilişkin yaptırımlar yoktur. Tasarı, işverenleri çalışanların iş güvenliğinin sağlanması ve sağlığının iyileştirilmesi konularında yükümlülük altına sokmaktadır, ancak tüm sorumlulukların

işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı aracılığıyla çalışanlara devredilmesine olanak sağlamaktadır.

Tasarı, 50'den fazla işçisi olan işyerlerinde verilmesi zorunlu olan işyeri sağlık ve güvenlik hizmetini 10 işçi sınırına indirmektedir. 1-9 işçi çalıştıran işyerlerindeki hizmetin faturasını adına prim ödenen işçilere keserken; 10 ve üzeri işçi çalıştıran işyerlerinde ise hizmetin tamamının piyasa koşullarında verilmesinin zeminini hazırlayarak yeni bir pazar oluşturmaktadır.

6. güvencesizliğin sert adımları: ulusal istihdam stratejisi

5 Şubat 2009 tarihli Ekonomik ve Sosyal Konsey toplantısında alınan karar uyarınca, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın talimatıyla "Ulusal İstihdam Stratejisi"ni hazırlamak üzere daimi bir "İstihdam Danışma Kurulu" oluşturulmuş; Kurul ilk toplantılarına Ekim 2009'da başlamış; işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması amacı taşıdığı belirtilen çalışma, ilk olarak 2010 Haziran ayında açıklanmıştır. Daha sonra, 2012 yılı Şubat ayında "Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı (2012–2023)" açıklanmış, bu belgenin ekinde "Eylem Planları"na yer verilmiş ve ardından sektörel eylem planlarının eklendiği ikinci bir Strateji Belgesi açıklanmıştır.

Hükümet Programı'nda işsizlikle mücadelede bahsedilmekte ve yapılması hedeflenen düzenlemeler için UİS'e¹⁰ atıfta bulunmaktadır. Programda, "İşsizliği kalıcı bir şekilde çözmeyi amaçlayan, 22 adet somut hedef ile 102 politika ve tedbirden oluşan Ulusal İstihdam Stratejisini kararlılıkla uygulayacağız" denilmektedir.

2000'li yıllardan sonra Türkiye sermayesinde önemli bir birikim gerçekleşmiş, sabit sermaye yatırımları alabildiğine artmıştır. Yatırımlara yönelik bu birikim önemli ölçüde emek maliyetlerinin düşüklüğüne yaslanmış ve sermaye kesimi diğer ülkelerle rekabetini de işgücü maliyetleri üzerine kurmuştur. Gelinek noktada bu pazarlık gücünün yetersiz kalması ve tek başına emek yoğun bir üretimle rekabet edilemeyeceğinin ortaya çıkması üzerine, bir yandan çeşitli teşvik mekanizmaları yeniden

devreye konmuş, diğer yandan da emek maliyetlerini daha da azaltıcı, emek verimliliğini artırıcı önlemlere öncelik verilmiştir. Sermaye birikim süreci ve bu sürecin kaçınılmaz uzantısı olan kriz nedeniyle işsizlik oranlarının yükselmesi AKP iktidarını işsizlik oranlarını düşürme konusunda adım atmaya zorlamaktadır. AKP, işsizliği istihdam maliyetlerini düşürerek yani işçiliği ucuzlatarak düşürebilmek için çalışmalarını bu yönde hızlandırmıştır. Ulusal İstihdam Stratejisi bu hedefin gerçekleştirilmesine dair bütünlüklü ve kapsamlı değişikliklerin ana çerçevesini belirlemektedir.

Strateji Belgesi ile, işçi sınıfının sermayenin egemenliğinin sınırlanması için uzun ve zorlu mücadeleler ile kabul ettirdikleri kural ve güvencelerin geri alınması, ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Stratejinin hedefinde işçi sınıfının sermayeye bir biçimde kabul ettirdiği ve sömürüyü belirli ölçülerle sınırlayan kural ve güvencelerin ortadan kaldırılması; odağında ise "esneklik" yer almaktadır.

Strateji Belgesini göre, "kronik hale gelmeye başlayan işsizlik sorunlarını çözmek amacıyla dünyanın birçok ülkesinde işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi öncelikli politika haline gelmiştir." İstihdam stratejisinin birinci hedefinin halen var olan esneklik biçimlerinin "etkin olarak kullanılması" ve yeni esneklik biçimlerinin uygulanması olduğu görülmektedir.

Strateji Belgesinin kurgusu şöyledir: Çalışma yaşamının kuralları ve güvenceleri işgücü maliyetlerini yükseltmektedir. Dolayısıyla sermaye daha fazla işçi çalıştırmak yerine daha az işçiyle çalışmayı tercih etmektedir. Eğer kural ve güvenceleri esnek bir yapıya kavuşturur isek sermaye daha fazla işçi istihdam eder denilmektedir. Oysa, hiçbir sermayedar maliyeti ucuzladı diye daha fazla işçi çalıştırmaz.

Kapitalistler arası rekabette öne geçmenin koşulu birim maliyetleri düşürebilmektir. O nedenle kapitalistler sabit sermayeye giderek daha büyük paralar yatırırlar, canlı emeğe olan bağımlılıklarını her geçen gün azaltırlar.

Strateji Belgesinde, temel hedef ve ilke sayılırken, işverenler üzerine ek yük getiril-

Strateji Belgesi ile, işçi sınıfının sermayenin egemenliğinin sınırlanması için uzun ve zorlu mücadeleler ile kabul ettirdikleri kural ve güvencelerin geri alınması, ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

Sermayenin egemenliğini ve sömürsünü sınırlamadan sermaye egemenliğini hedef almadan artırılan istihdam işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının işsizlerinkine yaklaştırılmasından başka anlam taşımaz.

memesi gerektiği belirtilmiş ve “Uygulanacak yeni teşvik politikalarının maliyetlerinin firmalarca değil genel bütçeden ve diğer kaynaklardan karşılanması, böylelikle işletmelerin rekabet gücünün gözetilmesi önemlidir” denilmiştir.

Strateji belgesinin en önemli bölümünü “İşgücü Piyasasında Güvence ve Esnekliğin Sağlanması” başlıklı bölümü oluşturuyor. Belgeye göre, “kronik hale gelmeye başlayan işsizlik sorunlarını çözmek amacıyla dünyanın birçok ülkesinde işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi öncelikli politika haline gelmiştir.” (s.18)

“İşgücü piyasasının esnekliği; işletmelerin ekonomide ve üretim döngüsünde meydana gelen değişiklikler ve dalgalanmalara uyum sağlayabilme, çalışanların ise hayat süreçlerinde değişen ihtiyaçlarına uygun olarak iş ve yaşamları arasında denge kurabilme hız ve ölçüsünü ifade etmektedir.” (s.19)

İşletmelerin ekonomide ve üretim döngüsünde meydana gelen değişiklikler ve dalgalanmalara uyum sağlayabilmesi demek sermayenin kendi belirlediği koşullarda işçi alıp çıkarabilmesi demektir. Çalışanlar değişen ihtiyaçlarına uygun olarak iş ve yaşamları arasında denge kurabilmelerinin hız ve ölçüsü esneklik imiş. Strateji Belgesi, bu nedenle sermayenin toplumun çalışmak ihtiyacında olan, yaşamları çalışmalarına bağımlı kılınmış mülksüzleri üzerindeki egemenlik ve sömürsünü artırmayı hedeflemektedir. Oysa sermayenin egemenliğini ve sömürsünü sınırlamadan sermaye egemenliğini hedef almadan artırılan istihdam işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının işsizlerinkine yaklaştırılmasından başka anlam taşımaz.

Strateji Belgesi, esneklik tehdidini güvence kılıfıyla sunmaya çalışmaktadır. Belgede, “İşgücü piyasalarının esnekleştirilmesinin istihdam koşullarını değiştirerek çalışanlar açısından güvencesizlik sorununu beraberinde getirmesi” diyerek esnekliğin güvenceyi ortadan kaldırdığı kabul edilmekte ancak bu cümleden hemen sonra güvence kavramıyla işi kurtarmaya çalışmaktadır.

Strateji Belgesinin ekinde yer alan eylem planına bakıldığında yapılmak istenilen değişikliklerin şunlar olduğu görülmektedir:

- Belirli süreli iş sözleşmelerinin kullanımının kolaylaştırılması.

- Alt işveren uygulamasına ilişkin kısıtlamalar hafifletilmesi.

- Kısmi süreli çalışanların fazla çalışma yapabilmesine imkan tanınması.

- İş paylaşımı, esnek zamanlı, evden ve uzaktan çalışma gibi esnek çalışma biçimleri için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.

- Özel istihdam bürolarının geçici iş ilişkisi kurabilmelerine yönelik yasal düzenleme yapılması.

- Asgari ücretin belirlenmesinde esas alınan 16 yaş sınırının yeniden düzenlenmesi.

- Kıdem tazminatı fonu kurulması.

Asgari ücret halen 16 yaşını doldurmuş işçiler için ayrı (Asgari Geçim İndirimi hariç net 634,65 TL), 16 yaşını doldurmamış işçiler için ayrı (Asgari Geçim İndirimi hariç net 544,44 TL) belirlenmektedir. Hedeflenen ise asgari ücretin belirlenmesinde 16 yaş sınırının 18 yaşa yükseltilmesidir. Böylece bugün net 634,65 TL alan 16 ve 17 yaşındaki işçi değişiklikle 544,44 TL, dolayısıyla 90 TL daha az asgari ücret alacaktır.

Strateji belgesinin önemli başlıklarından birisini de kıdem tazminatı oluşturmaktadır. Kıdem tazminatının üç temel fonksiyonu söz konusudur. Birincisi, işsiz kalınan ya da emekli olunan dönemde gelir sağlama, ikincisi işten çıkarmayı, özellikle toplu çıkarmaları zorlaştırıcı rolü ve üçüncüsü de işyeri içindeki esneklik uygulamalarını engelleyici ve çalışma koşullarını düzeltici fonksiyonudur. Fona devir ile birlikte, gelir sağlama özelliği zayıflayacak (yüzde 64 oranında bir azalma söz konusu), işverenlerin üretim sürecindeki denetim ve baskısı artacak ve en önemlisi kitlesel işten çıkarmalar kolaylaşacaktır.

Strateji belgesinde, taşeron işçiliğini sınırlayan engellerin kaldırılması, kiralık işçi bürolarının devreye konması, yeni esneklik biçimlerinin yasal hale getirilmesi, part time çalışanların ve geçici olarak çalıştırılan işçilerin daha kolay çalıştırılması gibi yöntemlerle yapılmak istenilen asıl olarak geçici işçilik önündeki tüm engellerin kaldırılmasıdır. Bu durum, kuralsız ve güvencesiz çalışmanın esas haline getirilme girişimidir.

6.1 strateji belgesi=sermaye programı
TİSK, TOBB ve TÜSİAD'ın ilkinin Temmuz 2009 tarihinde yayınladığı ortak raporda şu ifadeler yer alıyordu:

Ücret dışı işgücü maliyetlerinin azaltılmasında OECD ortalaması hedeflenmeli ve takvimli bir program ilan edilmelidir.

İşçi alma ve çıkarma maliyetlerinin ve bürokratik işlemlerinin fazlalığı da işverenleri zora sokmakta, esnek çalışma şekillerinin uygulanmasını engellemektedir. Bu itibarla en kısa sürede kıdem tazminatı konusunun gündeme getirilerek, işletmeler üzerindeki yükün hafifletilmesi gerekmektedir.¹¹

Ekim 2010'da aynı üç örgüt raporu gözden geçirip yeniden yayınlamışlardır. Orada şu ifadeler yer almıştır:

Anılan nedenlerle çalışma yaşamında üretim ve istihdam yapıları, üretimin biçimi, süresi ve yeri de kaçınılmaz olarak değişime uğramıştır. Bu durum işletmeleri ve çalışanları geçmişe göre farklı hukuki ilişkiler kurmaya ve yeni istihdam türlerini uygulamaya yöneltmiş; çalışma mevzuatını da değiştirmiştir. Artık dünyada, klasik çalışma ve iş sözleşmesi türlerinden uzaklaşarak, çağrı üzerine çalışma, kısmi süreli çalışma, iş paylaşımı, geçici iş ilişkisi, evde çalışma, tele çalışma gibi atipik iş sözleşmesi türleri yaygınlaşmakta; yıllık hesaplar, kayan iş süresi, telafi edici çalışma, yoğunlaştırılmış iş haftası, kısa çalışma gibi esnek çalışma süreleri uygulanmaktadır.¹²

Strateji Belgesinin açıklandığı günlerde Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Başkanı Tuğrul Kutadgobilik, "Taleplerimizin yaklaşık yüzde 60-70'inin bu metinde yer almasından memnun olduk" diyerek teşekkür etti ve TİSK temsilcileri tarafından getirilen öneriler ile Strateji Taslağı'nın önerilerinin büyük ölçüde örtüşüğünü belirtti.

TİSK Başkanı, torba yasanın (6111 sayılı yasa) gündemde olduğu dönemde, "Biz Türk İşverenleri olarak, özellikle Ulusal İstihdam Stratejisi'nin hükümetimizce sonuçlandırılarak, orta ve uzun dönemli tedbirlerin uygulanmaya başlanmasının bu

*dönemde büyük önem taşıdığına inanıyor ve Torba Kanun ile getirilen düzenlemele-
rin ülkemiz ve çalışma hayatımız için yararlı sonuçlar doğurmasını diliyoruz."*diyerek¹³, Strateji belgesindeki değişikliklerin bir an önce yapılmasını istemiştir.

IMF'nin 4'üncü Gözden Geçirme Raporu'nda UİS'e atıfta bulunulmuş ve Strateji belgesinin hazırlığından duyulan memnuniyet belirtilmiştir. IMF'nin raporunda, "Bu açıdan Direktörler, artan bir esneklik getiren ve emek piyasasında kimi yapısal sorunlara hitap eden kapsamlı istihdam stratejisi hazırlıklarını memnuniyetle karşılamıştır" denilmektedir.

OECD Türkiye 2010 raporunda da, Türkiye'de iş yasalarının katı olduğu, bunların esnek hale getirilmesi gerektiği, işçilik ücret ve maliyetlerinin yüksek olduğu yer aldı. İşgücü piyasalarına yönelik ilk yapımı gerekenler şöyle açıklanmıştır:

1. İşgücü maliyetleri yüksektir. Yüksek işgücü maliyetleri iş yaratmanın önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. İşgücü maliyetleri arasında ilk sırada yüksek yasal asgari ücret gelmektedir. Türkiye'deki yasal asgari ücret, Avrupa'nın yükselen ekonomilerinin çoğundan daha yüksektir.
- i) İşgücü piyasası düzenlemelerinin, işverenin kıdem tazminatı yükünün, mümkünse kurulacak kıdem tazminatı fonu ile azaltılması ve geçici iş ve geçici iş bürolarının serbestleştirilmesi yoluyla, hem sürekli hem geçici iş sözleşmeleri açısından iş yaratılmasının kolaylaştırılması amacıyla reforme edilmesi.
- ii) Verimliliğin ve yaşam maliyetlerinin daha düşük olduğu bölgelerde, reel asgari ücreti düşürecek biçimde, bölgesel asgari ücret uygulamasına izin verilmesi.

Sermaye örgütlerinin raporları ve başkan/sözcülerinin açıklamaları ile, Stratejisi Belgesi hemen hemen aynı içeriğe sahiptir. Sermaye örgütlerinin hazırladığı raporlar ile Stratejisi Belgesinin dili birebir aynıdır. Kapitalist devletlerin uluslararası birlikleri ve örgütleri işgücü piyasasının esnekleştirilmesi için ısrarlı taleplerde bulunmaktadır.

Sermaye örgütlerinin raporları ve açıklamaları ile, Stratejisi Belgesi hemen hemen aynı içeriğe sahiptir.

Stratejisi Belgesinde yer alan düzenlemelerin hayata geçirilmesi ile birlikte, sermaye örgütleri işçi sınıfı karşısındaki egemenliklerini daha da artırmanın zeminini yakalamış olacaklar.

sonuç:

Stratejisi Belgesinde yer alan düzenlemelerin hayata geçirilmesi ile birlikte, sermaye örgütleri işçi sınıfı karşısındaki egemenliklerini daha da artırmanın zeminini yakalamış olacaklar.

Çeşitli istihdam biçimleri ile parçalanmış emek hareketi, güçsüz ve etkisiz kılınmış sendikal yapılar oldukça kapsamlı bir saldırı dalgası ile karşı karşıyadır. Örgütlenme bugünkünden çok daha zor hale gelecek, sendikal örgütlenme bir bütün olarak zayıflayacaktır. Bu olumsuzluğa karşın, sınıfın farklı kesimlerinin hedefe konması, ortak ve birleşik bir mücadelenin de zeminini yaratmaktadır. Bu saldırının püskürtülememesi halinde, yaşayabilmek için emek gücünü satmaktan başka çaresi olmayanların üzerindeki sermaye hakimiyeti artacaktır.

Kaynakça:

- Cılga, E. (Eylül 2011) "Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile İlgili Son Tasarı Taslağının Getirdikleri", Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS), İşveren Gazetesi.
- Çelik, A. (02.11.2011) "Sendikal Yasalar: Zarf Değişiyor Mazruf Aynı", <http://bianet.org/bianet/siyaset/133804-sendikal-yasalar-zarf-degisiyor-mazruf-ayni?from=bulten>, indirilme tarihi: 20 Mart 2012.
- Çimen, K. Sabri. "Kıdem Tazminatı Hedef Tahtasında", <http://www.militan.net/Index.php?paged=4>, indirilme tarihi: 17 Şubat 2012.
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), "Torba Yasa Hakkında Görüşlerimiz" <http://disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=1056>, indirilme tarihi: 17 Şubat 2012.
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) (08.06.2010) Ulusal İstihdam Stratejisi Taslak Raporuna Dair Görüşleri, DİSK, İstanbul.
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), (24.04.2012) İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tasarısı Üzerine Disk'in Değerlendirmeleri, DİSK.
- Emiroğlu, C. (10.05.2012) "AB 'Uyumlu' Güvensizlik Yasası, Evrensel Gazetesi.
- Ferhan, T. (2007) "Kıdem Tazminatı", Ankara: Türk İş.
- Kutlu, D. "Güvencesizleştirmede ustalık dönemi (1)- Kıdem tazminatına dokunulması ne demek?" http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=38546: indirilme tarihi: 25 Şubat 2012.
- Şakar. M. (2010/4) "Ölçüsüz Taşeronlaşmaya Karşı Önlemlerde Geri Adım: İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı Taslağına Sıkıştırılan Değişikliğin Değerlendirilmesi" Çalışma ve Toplum, 27: 29-35

- Türk Tabipleri Birliği (TTB) (2011 Aralık) T. C. Sağlık Bakanlığı'ndan "Sağlık Holding"e, Devlet Hastaneleri'nden "Şirket Hastaneleri"ne, Ankara: TTB.
- Türk Tabipleri Birliği (TTB), (2012) İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tasarısı Taslağı Üzerine Türk Tabipleri Birliği Görüşleri, Ankara: TTB.
- Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (TMMOB) (Kasım 2011) "AKP'nin KHK'leri ve TMMOB", Ankara: TMMOB.
- "Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı", (Şubat 2012) Yanar, O. (2011.10.27). "AKP'nin Yeni Balonu: Toplu İş İlişkileri Kanunu", Evrensel Gazetesi.

Dipnotlar

- 1 MESS, İşveren Gazetesi, Eylül 2011
- 2 Türk İş Genel Kurulunda hükümet adına konuşma yapan Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, yapılan yasa hazırlığından habersiz biçimde, konuşmasında şöyle demiştir: "Eski anayasada siyasi dayanışma grevi yapılamaz, işgal, direniş, üretim yavaşlatma yasaktı. Biz bunları değiştirdik. Artık siyasi grev, dayanışma grevi yapılabiliyor. Direniş, işgal, üretimi yavaşlatmayı yasal hale getirdik" Evrensel Gazetesi, 8.12.2011
- 3 Anayasada yapılan değişiklik şöyledir: "Toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurabilir. Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükümdedir.
- 4 Toplu sözleşme hakkının kapsamı, istisnaları, toplu sözleşmeden yararlanacaklar, toplu sözleşmenin yapılma şekli, usulü ve yürürlüğü, toplu sözleşme hükümlerinin emeklilere yansıtılması, Kamu Görevlileri Hakem Kurulunun teşkili, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar kanunla düzenlenir."
- 5 <http://www.bembirsen.org.tr/haberdetay.php?fide=2723>
- 6 6111 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu e Diğer Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", Resmi Gazete, 25 Şubat 2011, Sayı: 27857 (Mükerrer)
- 7 Faruk Çelik, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Hürriyet Gazetesi, 11 Kasım 2011
- 8 *Milliyet Gazetesi*, 29.10.2011
- 9 *Radikal Gazetesi*, 14.10.2011
- 10 *Resmî Gazete*, 2 Kasım 2011, Sayı: 28103
- 11 *Resmî Gazete*, 17 Temmuz 2011, Sayı: 27997
- 12 "TİSK, TOBB ve TÜSİAD'ın Esneklik Konusundaki Ortak Görüş ve Önerileri" (Gözden Geçirilmiş Metin), 23 Temmuz 2009
- 13 "TİSK, TOBB VE TÜSİAD'ın Güvenceli Esneklik Konusundaki Ortak Görüş ve Önerileri" (Ekim 2010 İtibarıyla Gözden Geçirilmiş Metin)
- 14 TİSK, İşveren Dergisi, Ocak-Şubat 2011

kıdem tazminatı üzerine

İktisat Dergisi - AKP Hükümeti, çalışma hayatıyla ilgili yasalar kapsamında kıdem tazminatıyla da ilgili yeni bir düzenleme hazırlığı içinde. Bu açıdan özellikle çok tartışılan 'Kıdem Tazminatı Fonu' ve pek gündeme gelmeyen 'her yıl için 1 maaş kıdem tazminatı' süresini azaltma çabaları dikkat çekiyor. Özellikle Fon, finans piyasalarını derinleştirme stratejinin de bir parçası olarak yorumlanıyor. Bu konuyla ilgili nasıl bir değerlendirme yaparsınız?

Betül Urhan - Hükümetin, çalışma hayatının ve dolayısıyla iş yasasının esnekleştirilmesi girişimlerinde, "zamana yayma" stratejisini izlediği görülüyor. Örneğin 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 Sayılı yasanın çıktığı dönemde çok tartışılmış olmasına rağmen yasada kısmen yer verilen veya hiç yer verilmeyen esnek çalışma biçimleri ve özel istihdam büroları gibi uygulamalara ilişkin tartışmalar, günümüze kadar sürekli canlı ve sıcak tutularak ulusal istidam stratejisinde yeniden gündeme getirildi. İşverenler açısından önemli bir maliyet kalemi olduğu, işverenleri bu yükten kurtarmak veya en azından bu yükü hafifletmek gerektiği ileri sürülerek sürekli olarak tartışma konusu edilen ve işçilerin kazanmış olduğu en eski haklardan birisi olan kıdem tazminatına ilişkin tartışma ve girişimlerin ise hızlandığı görülebiliyor. Bu konudaki söylemler ve gelişmeler incelendiğinde, bu hakta önemli kayıpların yaşanacağı açıklıkla ortaya konulabilir. Her şeyden önce kıdem tazminatı, işverenin borcu olmaktan çıkarılıp fonun borcu haline getirilecektir. Bu durum, sendikaların kıdem tazminatının miktarı konusundaki toplu pazarlık olanağını ortadan kaldıracaktır. Böylece mevcut durumda

toplu iş sözleşmeleri yoluyla 30 günün üzerinde belirlenebilen kıdem tazminatının miktarının en fazla 30 günlük ücretle sınırlandırılması söz konusu olacak, toplu sözleşme özerkliği kıdem tazminatı bağlamında ortadan kaldırılmış olacaktır. Tasarıda kıdem tazminatının hesabına esas alınacak ücretin çıplak ücret olarak belirlenmesi, kıdem tazminatına hak kazanmak için gereken bir yıllık sürenin on yıla çıkarılması gibi hak ediş koşullarının daraltılması işçilerin hak kaybına neden olacaktır.

Mevcut durumda kıdem tazminatı için işçinin her çalıştığı yıl için ödenen 30 günlük ücret tutarının 15 güne indirilmesinin de yakın bir zamanda gündeme gelecek olması bir diğer hak kaybı olarak ortaya çıkacaktır. Aslında bunun en önemli işareti işverenlerin fona yatıracağı primin miktarıdır. Mevcut durumda işverenin işçisine ödemesi gereken bir yıllık kıdem tazminatının en düşük tutarı, ilgili işçinin bir aylık çıplak ücretinin yaklaşık olarak yüzde8,3'üne denk geliyor. Bu oran ikramiye ve sosyal yardım ödemeleri yapılan işyerlerinde yüzde9-yüzde11 arasında olduğu söylenebilir. Bu durumda mevcut sistemde işverenlerin işçilere bir yıllık çalışmaları karşılığı olan 30 günlük ücret tutarını ödeyebilmeleri için en az yüzde8 oranında kıdem tazminatı primi ödemeleri gerekir. Taslaklarda ise çalışanlara her bir yıllık çalışması karşılığında 30 günlük ücreti tutarında kıdem tazminatı ödemesi ve bunun için işverenlerin fona yüzde3'ü geçmeyecek oranda prim ödemeleri öngörülüyor. Bu durumda fonun açık vermesi kaçınılmaz olacaktır. Bu açık iki yolla kapatılabilecektir, bu yollardan birisi işverenlerin ödeyecekleri prim miktarının yükseltilmesi, diğeri ise 30 günlük ücret tutarının 15 güne düşürülmesidir. Böyle

Betül Urhan*

İşçilerin kazanmış olduğu en eski haklardan birisi olan kıdem tazminatına ilişkin tartışma ve girişimlerin hızlandığı görülebiliyor.

* Yrd. Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler

Kıdem tazminatı hak ediş koşullarının ağırlaştırılması veya daraltılması, söylenenin aksine kıdem tazminatı hakkını kazanan işçi sayısının sınırlı kalmasına neden olacaktır.

bir açığın diğer kamu fonlarından ve kaynaklarından karşılanması alternatifini ise işverenin katlanması gereken maliyetin kamu kanalıyla topluma yükletilmesi anlamına gelecektir.

Ulusal istihdam stratejisinin her satırına ve hükümetin her söylemine sinen “emek maliyetlerinin düşürülmesi ve esnekliğin daha da yaygınlaştırılması” amacı göz önüne alındığında prim oranlarının yükseltilmesi seçeneği gerçekçi bir tahmin olmaz. Bu durumda, işçinin kıdem tazminatının her yıl için 30 günlük ücreti tutarı üzerinden değil 15 günlük ücreti tutarı üzerinden ödenmesinin gündeme geleceği beklenmelidir. Ayrıca devlet işverenlerin yasal yükümlülüklerden kaçma veya geciktirme davranışlarını engellemeyemediğini itiraf ettiğine göre, fona prim yatırmamaları, primi eksik yatırmaları veya zamanında yatırmamaları nedeniyle fonun finansmanını tehlike düşmesi durumunda eksik ödemenin kurallarını yeniden oluşturacağı söylenebilir.

Milyonlarca işçiyi kapsayacak olan kıdem tazminatı fonunun büyük bir fon olacağı açıktır. Bu tip büyük fonların yaygınlığı, borçlanma araçlarının çeşitlendirilmesi ve piyasadaki kullanılabilir fon miktarını artırması nedeniyle sermaye piyasalarının derinleştirilmesi ve borçlanma maliyetlerini aşağı çekilmesi stratejilerine de hizmet etmiş olacaktır.

Fonda biriken paralar piyasa şartlarında değerlendirilecek ve aktüeryal biçimde yönetilmeye çalışılacaktır. Ancak Türkiye’de bu tür fonların aktüeryal biçimde idare edilmesini zorlaştıran çeşitli unsurlar mevcuttur. Türkiye ekonomisinin iç ve dış dalgalanmalara son derece duyarlı olması ve istikrarı yakalayamamış olması bu fonların idaresini zorlaştıran temel unsurlardır. Belirsizliklerin artmasıyla bono, tahvil gibi doğrudan piyasa dalgalanmaları ve risklerinden etkilenen mali enstrümanlarla değerlendirilmeye çalışılacak olan bu fonun bir süre sonra gelir gider

dengesizliği yaşaması ve açık vermesi muhtemeldir.

Kıdem tazminatı hak ediş koşullarının ağırlaştırılması veya daraltılması, söylenenin aksine kıdem tazminatı hakkını kazanan işçi sayısının sınırlı kalmasına neden olacaktır. En azından 10 yıl ödenmeyip biriken bu fon gelirlerinin iktidarların likit para ihtiyacını karşılayacak bir kaynak ve dolayısıyla siyasilerin müdahalelerine açık olacak. Diğer deneyimlerde görüldüğü gibi fon kaynaklarının amacına uygun olmayan bir biçimde kullanılmasının önü açılacaktır. Nitekim 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Fonu kurulurken fonun siyasi müdahalelere karşı korunmasına yönelik oldukça sıkı yasaklamalar konmasına rağmen, fonun amacı dışında kullanılması engellenememiştir. Örneğin 2009 yılında yapılan yasa değişikliği ile 2008 yılında bir kereye mahsus İşsizlik Sigortası Fonunda biriken paraların bir kısmı amacı dışında kullanılmak üzere hazineye devredilmiş, ardından bu uygulama fonun nema gelirleri üzerinden 2012 yılına kadar devam ettirilmiştir. Nitekim Bağımsız Denetim Raporuna bakıldığında, fon tarafından 01.01.2010-31.03.2010 döneminde tahsil edilen nema gelirlerinin dörtte üçü olan 736.043.007 TL’nin Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki yatırımlara öncelik vermek kaydı ile Hazineye aktarıldığı bildirilmiştir. Tüm bu teknik tartışmaların ötesinde önemli olan, emeğin aleyhine işleyen güç dengeleri sonucunda, piyasalar için bir katılık ve maliyet kaynağı olarak görülen işçi haklarının çeşitli yöntemlerle tırpanlanması veya zaman içinde yok edilmesidir. Dolayısıyla da, sendikaların “dokundurtmayız” dedikleri kıdem tazminatı hakkına yakın zamanda dokunulacağı öngörüsüne karşı ortaya koyacakları tepki veya tepkisizlik bir kez daha belirleyici olacaktır.

görüŖ

2000'lerde kriz ve sınıf mücadelesi

İktisat Dergisi - İŖçi sınıfının mücadelesindeki gerilemenin burjuvazinin kendi iç çeliŖkilerinin politikaya damgasını vurması gibi bir gelişmeyi teşvik ettiğini göz önünde bulundurursak, günümüzdeki mevcut gerilemelerin sermaye-politika ilişkilerine yönelik nasıl bir etkisi olduğunu söylemek mümkün?

Özgür Öztürk - 80 sonrasında hem dünyada hem Türkiye'de neoliberal politikalarla sermayenin emek üzerindeki tahakkümünün derinleştiğini biliyoruz. Sermaye açısından, bu bir yanıla dünya kapitalizminin 1970'li yıllardaki büyük krizini aşmaya yönelik bir hamle, bir yanıla da doğrudan doğruya İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hızlanmış olan gelişme ve uluslararasılaşma dinamiğinin bir ürünüydü. Sonuç, dünya genelinde kapitalist üretimin ve meta ilişkilerinin coğrafi kapsamının genişlemesi, buna bağılı olarak işçileşmenin hızlanması, ancak aynı zamanda işçi hareketinin güç kaybetmesi olarak ortaya çıktı. Çin'in kapitalist gelişme yolu-

nu benimsemesi ve Sovyet Bloğu'nun dağılması da hiç kuşkusuz işçi hareketindeki gerilemeyi pekiştirdi. Bu ortamda politik düzeyde emek-sermaye mücadelesinin daha az, sermaye içi çekişmelerinse daha fazla görünür hale geldiğini söylemek olanaklı. Ancak, burada bir yanlış anlama olmaması lazım: söz konusu olan, temel çelişkinin ikinci plana düşmesi ve bunun yerine bir başkasının başatlık kazanması değıil. Örneğın Türkiye'de, sadece son on yılda "reform" adı altında getirilen yeni düzenlemelere bakmak bile emekle sermaye arasındaki sorunların bu ülkede alttan alta en temel mücadele alanı olmaya devam ettiğini gösterir. Yine de bir yandan işçi hareketindeki genel gerileme, bir yandan da politik düzeyin özgüllükleri, sermayenin çeşitli bileşenleri arasındaki çelişki ve çatışmaların daha fazla görünür hale gelmesi sonucuna yol açmıştır diyebiliriz.

Son otuz yılın başlıca karakteristikleri şöyle sıralanabilir: 1. Neoliberal politikalarla işsizliğin artması, sosyal hakların geri-

Özgür Öztürk*

Bir yandan işçi hareketindeki genel gerileme, bir yandan da politik düzeyin özgüllükleri, sermayenin çeşitli bileşenleri arasındaki çelişki ve çatışmaların daha fazla görünür hale gelmesi sonucuna yol açmıştır.

* Dr. Samsun 19 Mayıs Üniversitesi İ.İ.B.F.

Sermaye bir yandan emek bir yandan doğa üzerindeki tahakkümünü arttırdıkça, yeni alanları meta üretiminin yörüngesine çektikçe, yerküreyi giderek yaşanmaz bir yer haline getirdi.

lemesi, çalışma koşullarının bozulması. Bu neredeyse evrensel bir olgu. Nitekim dünya genelinde ortalama haftalık çalışma saatleri 1950-80 arasında az çok sabitken 1980 sonrasında giderek yükseldi. 2. Reel ücretlerin durağan seyrettiği bir ortamda işçilerin kredi kartı, tüketici kredisi, konut kredisi gibi finansal mekanizmalara bağımlı hale gelmesi. Bu durum reel ücretlerin baskılanmasını ve finansal alanın genişlemesini sağladı, ama son krizde görüldüğü gibi kimi çelişkiler de yarattı. 3. Neoliberalizme eşlik eden muhafazakârlığın daha itaatkâr bir işçi profili yaratması. Bunu biz Türkiye örneğinden gayet iyi bilmekteyiz, ama Malezya, Endonezya gibi örneklerde de görüyoruz. Öte yandan, işçi sınıfının daha itaatkâr hale gelmesinde artan işsizliğin de elbette önemli bir etkisi var. 4. Üretim yapısındaki (esnek üretim, hizmetleşme, taşeronlaşma gibi) dönüşümlerle birlikte işçilerin örgütlenmesinin daha da zorlaşması. Sendikalaşma oranlarının dünya genelindeki azalışında bu çok önemli bir faktör. 5. Uluslararası hareketliliği artan sermayenin büyük bir esneklik kazanması, buna karşılık emeğin uluslararası hareketliliğinin sınırlı kalması. Bu gelişmeler elbette ki işçi örgütlerinin politik etkinliğini epey zayıflattı. Bununla birlikte, değişime yönelik işaretler de yavaş yavaş görülüyor. Özellikle küresel

krizin ikili etkisi söz konusu. Krizle birlikte işçilerin konumu daha da geriledi, işsizlik arttı vs. Ama aynı zamanda neoliberal politikalara karşı bir direniş ve eylem kültürü oluşmaya başladı. Örneğin Tekel eylemi 'bıçağın kemiğe dayandığı' noktada gerçekleşen bir direnişti. Ya da ABD'de Wall Street'le başlayan İşgal (*Occupy*) eylemlerini düşünelim. Aslında genel olarak, sınıf mücadelesinin farklı biçimler, kılıklar altında ortaya çıktığını görüyoruz. Önümüzdeki dönemde işçi hareketinin genellikle popüler meseleler üzerinden canlanacağını düşünüyorum. Bu bir buzulun erimesi gibi yavaş, alttan alta giden, bazen sıçramalar sergileyen bir süreç olacak. Zira sistemin çelişkilerinin artık yönetilemez hale geleceği bir noktaya ilerliyoruz. Son otuz yılın neoliberal politikalarıyla birlikte kapitalist üretim sistemi hızlı bir atılım yaptı, ama kendi sınırlarını da zorlamaya başladı. Sermaye bir yandan emek bir yandan doğa üzerindeki tahakkümünü arttırdıkça, yeni yeni alanları meta üretiminin yörüngesine çektikçe, yerküreyi giderek yaşanmaz bir yer haline getirdi. Dönüşüm ihtiyacı kendini dayattıkça politik inisiyatifin önemi artıyor. Sermaye örgütleri bu nedenle yeni yasalar için bastırıyorlar. Kısacası, oyunun kurallarının yeniden yazıldığı bir dönemin içinden geçiyoruz.

ekonomik gelişmişlik ve bölgesel eğitim farklılıkları

Özet

Bu çalışmada ekonomik gelişmişlik ile eğitim arasındaki bağlantı ele alınmış, konu iki bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde uluslararası karşılaştırmalara gidilmiş, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile eğitim harcamaları ve eğitimin niteliğini belirleyen unsurlar araştırılmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye'de farklı bölgelerdeki gelir, nüfus ile eğitimin arasındaki bağlantıya dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik kalkınma, insani gelişmişlik, eğitim harcamaları, eğitimde eşitlik,

Pınar Feyzioğlu
Akkoyunlu*

Abstract

This article analyzes the relation in between economic development and education. The subject of the study is investigated in two parts. First part deals with the international indicators, economic development level and the educational expenses as well as the factors affecting the quality of education. Second part is about Turkey; it mainly focuses on income, population and education in different regions.

Key Words: Economic development, human development, education expenses, equality in education

giriş

Ekonomik gelişmişlik ile eğitim arasında kuvvetli bir bağlantı olduğu genel kabul görür. Kalkınma, emeğin işgücü saati ve sermayenin değeri ile açıklanmaya çalışılırken, büyüme sürecinde yanıtlanamayan gelişmeler araştırmalara beşeri sermayenin de katılmasına neden olur. Dikkatler insana yapılan yatırımın uzun dönemde ortaya çıkardığı iktisadi etkilere çekilir. Bireylerin eğitim düzeyinin yükselmesi ile toplam üretim

düzeyinin artacağını savunan iktisatçıların çoğalması ile eğitimin ekonomik gelişme üzerindeki etkisi daha fazla araştırılmıştır (Hesapçioğlu, 2008:1-5).

Eğitim sadece beşeri sermaye sayılmakta, topluma yaydığı dışsal faydalardan dolayı sosyal sermaye olarak da kabul edilmektedir. Sosyal sermaye kavramı fiziksel sermaye ve beşeri sermayeden farklıdır. Sosyal sermaye toplumu oluşturan kesimlerin ilişkileri ile ilgilidir; toplu-

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü

Ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede sosyal sorunların çözülememesi sonucu ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişki daha fazla önem kazanmıştır.

mun tümü faydalandığından, kamu mali niteliğindedir; toplumun emek ve zamanı ile üretilir (OECD, 2001:39). Ekonomik gelişme tek başına toplumsal refahı göstermekte yetersiz kaldığı için sosyal sermayeyi de içeren bir gösterge ile toplumların gelişmelerini ölçmek daha anlamlı olur. Ekonomik gelişme süreci içindeki bir ülkede üretim artışı ile birlikte eşanlı sosyal bozukluklar meydana gelebilir. Teknolojik gelişmeler bir takım alanlarda iş kaybına yol açabilir. Bu durumun ortaya çıkardığı yoksulluk, düşük yaşam kalitesi, sağlıksız gelişen çocuklar, yaşlıların karşılaştıkları zorluklar göz önünde tutulmalıdır. OECD 1970 yılında Sosyal Göstergeler Programı başlatmıştır. Bu program, ekonomik büyümenin tek amaç olmadığını, daha iyi yaşam koşulları için bir araç olduğunu belirtir, büyümenin niteliksel boyutuna dikkat çekilir (Akkoyunlu, 2005:46-47). Bu bağlamda, bir ülkede milli gelir artışının yüksek olmasının, o ülkenin gelişmiş bir ülke olarak adlandırılabilmesi için yeterli görülmediği sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu çalışmada ekonomik gelişmişlik ile eğitim arasındaki bağlantı ele alınmış, konu iki bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde uluslararası karşılaştırmalara gidilmiş, ekonomik olarak gelişmişlik düzeylerine göre ülkelerin eğitim harcamaları, bu ülkelerdeki eğitimin niteliğini belirten unsurlar ve eğitim ile ilgili göstergeler araştırılmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye’de bölgesel kalkınmışlık göstergeleri ile ele alınan bölgedeki eğitimin durumuna dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Gerek uluslararası, gerekse ulusal araştırmalarda eğitim ile ilgili belli başlı göstergeler ele alınır. OECD’nin yıllık olarak çıkarttığı “Eğitime Bir Bakış” raporunda, ya da TÜİK veya MEB istatistiklerinde aşağıdaki alanlarda bilgiler toplanır. Aslında bu bilgilere erişebilirlik bile kendi başında ülkenin eğitime verdiği önemi ortaya koyar. Ele alınan konuları kısaca şöyle sıralayabiliriz: Kamu kaynaklarının eğitime ayrılan oranı; merkezi ve yerel idarelerin eğitime sağladığı finansman; eğitimin özel ve kamusal finansmanı; öğrenci başına gerçekleştirilen harcama; derslik başına düşen öğrenci sayısı; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı; eğitim kurumlarına kayıt olma oranı; eğitim kurumlarına devam etme oranı; eğitim kurumlarını terk etme oranı; eğitim yatırımının getirisi; eğitimin ekonomik faydaları; eğitimin sosyal faydaları; öğretmenin geliri; eğitime ayrılan kaynakların hangi alanlarda kullanıldığı; eğitilmiş kişilerin istihdamı; eğitim harcamalarının üretim artışına etkisi. Uluslararası tablolar, genellikle düşük GSMH’lı ekonomilerin bu verilerin hepsini sağlayamadığını kanıtlar.

uluslararası düzeyde ekonomik gelişmişlik ve eğitim farklılıkları

Ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede sosyal sorunların çözülememesi sonucu ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişki daha fazla önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin de ortaya konduğu İnsani Gelişme Endeksi (İGE) incelenmeye değer. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

KRİTERLER			
SAĞLIK	EĞİTİM		YAŞAM STANDARTI
GÖSTERGELER			
DOĞUMDAKI YAŞAM BEKLENTİSİ	ORTALAMA KAÇ YIL OKULA GİDİLDİĞİ	OKULA GİTME BEKLENTİSİ (YIL)	KİŞİ BAŞINA GSYİH

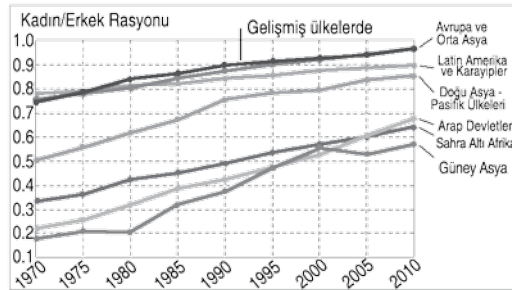
Tablo 1: İnsani Gelişmişlik Endeksi
Kaynak: UNDP, *Human Development Report*, 2010

(UNDP) tarafından ilk kez 1990 yılında yayımlanan "İnsani Gelişme Raporu (İGR)" ile İGE her yıl açıklanmaktadır. 2010 Raporu girişinde Amartya Sen'in belirttiği gibi Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya (GSYİH) rakip olarak doğumda yaşam beklentisi, temel eğitim ve asgari gelirden oluşan İnsani Gelişme Endeksi ortaya çıkarılmıştır (UNDP, 2010: Giriş). İGE üç temel unsuru öne sürer: uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi edinme (eğitim) ve tatminkâr bir yaşamı mümkün kılacak kaynaklara erişim. Bu göstere bize ülkelerin üretimlerinin artışı (GSYİH artışı) ile eğitim düzeylerini karşılaştırma imkânı sağlar.

2010 yılı raporuna göre dünyada eğitim konusunda oldukça yol alınmıştır. 1960 verilerinde dünyada 15 yaş ve üstü nüfus için okula gitme süresi ortalama 4 yıl iken, 2010 yılında bu süre dünyada iki katına, gelişmekte olan ülkelerde ise 1,9'dan 6,4'e çıkmıştır. 1990 yılındaki ilk endekse göre dünyada okullaşma oranı ortalama yüzde 12 artmış, okuryazarlık da yüzde 73'den yüzde 84'e yükselmiştir. Okullaşma ya da okuryazarlığın azaldığı ülke bulunmadığı gibi, eğitim çok daha fazla kişiye ulaştırılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde 65-74 yaş aralığındaki grupta okula gitmemiş kişi yüzdesi 36 iken, aynı tür ülkelerde 15-24 yaş aralığında okula gitmeyenlerin yüzdesi sadece 7'dir. Genç nüfustaki okuma yazma oranının yükselmesi, zaman içinde okuma yazma bilmeyenin kalmayacağı izlenimini verir. Genç nüfus içinde sadece okullaşma oranı yükselmekte, aynı zamanda mezun oranı da artmaktadır. 1991'e göre ilköğretim kurumu bitirenlerin oranı yüzde 84'den yüzde 94'e yükselmiştir. Okula gitme beklentisi toplam yıl açısından ele alındığında, İGE'si düşük olan ülkelerde 1980 yılında 5 yıl iken, günümüzde 8 yıla çıkmıştır. Kız çocukların okula kayıt olma oranında da dünyada hızlı bir artış gözlenir. Ancak halen İGE'si düşük ülkelerde eğitim konusunda atılacak çok adım olduğu da gözden kaçmamaktadır. Eğitimin bu denli önemsenmesinin nedeni demokratik yönetim, yoksulluğun azaltılması, çevre ve sürdürülebilir kalkınma

konularında yol alabilmek için bireylerin eğitilerek bilinçlendirilmesi gereğidir. Veri toplanabilmiş olan 156 ülkeden sadece 87'sinde kızların okullaşma oranı erkeklerle yakın, ya da eşittir. 56 ülkede de cinsiyete göre okullaşma oranı farkı kırsal kesimlerde daha yüksek olmaktadır. Örneğin, Bolivya'da kırsal kesimdeki kız çocuklarının yüzde 35'i okula kayıtlı iken, kentlerde erkek çocukların okullaşma oranı yüzde 71'dir.

Dünyanın birçok bölgesinde genel olarak daha fazla kişi yüksek eğitim kurumuna kayıt olmaktadır. Ortalama olarak ele alındığında, yüksek eğitim kurumlarında kız öğrenci sayısı daha yüksektir (her 100 erkek öğrenciye 132 kız öğrenci yüksek eğitim kurumlarında yer almaktadır). Bu durumun istisnaları da vardır: Sahra Altı Afrika ve Güney Asya'da kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı sırasıyla yüzde 51 ve 75'dir. Gine ve Nijer'de de yüksek eğitimde yer alan kız öğrenciler erkek öğrencilerin üçte biri kadardır (UNDP, 2010:36).

Şekil 1: Dünyada Bölgelere Göre Kız / Erkek Öğrenci Oranı, 1970-2010

Kaynak: Barro ve Lee 2010'dan aktaran UNDP 2010

Eğitime dahil olan nüfus sayısının artmasını eğitimin finansmanındaki kamu payının yükselmesi ile bağdaştırmak yanlış olmaz. Zaten bu durum sosyal sermayenin çoğalması açısından da amaçlanan bir hedeftir. Dünya genelinde ilköğretimdeki öğrencilerin yüzde 92'si, orta öğrenimdeki öğrencilerin de yüzde 85'i kamu okullarına gitmektedirler. 1970 yılında dünyada GSYİH'lerin ortalama yüzde 3,9'u olan kamu eğitim harcamaları, 2006 yılında yüzde 5,1'e yükselmiştir. Genel olarak öğrenci başına ayrılan kaynaklarda artış gözlenir-

Eğitime dahil olan nüfus sayısının artmasını eğitimin finansmanındaki kamu payının yükselmesi ile bağdaştırmak yanlış olmaz.

**Gelişmekte olan
ülkelerdeki
öğrenciler, gelişmiş
ülke öğrencilerinin
elde ettikleri
bilgi birikimine
aynı süre içinde
erişememektedirler.**

ken, öğretmen başına daha az sayıda öğrenci söz konusu olmaktadır. Ancak dünyada bu konuda ülkeden ülkeye çok büyük farklılıklar görülür. Dünya ortalaması için 4.611 ABD doları kabul edilirken, Sahra Altı Afrikası'nda bu rakam sadece 184 ABD dolarıdır; üstelik belirtilen öğrenci başına harcama 1990 yılına göre yüzde 15 artış göstermiştir. Dünyadaki çeşitli ülkelerde öğrenci başına harcanan kaynak farkı gittikçe büyümektedir (UNDP, 2010:39). Öğrenci başına harcanan kaynak büyüklüğündeki fark öğrenci başarısı üzerinde etkili olur. Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki öğrenciler, gelişmiş ülke öğrencilerin elde ettikleri bilgi birikimine aynı süre içinde erişememektedirler. Aynı sınıf düzeyindeki öğrencilerin girdikleri test sonuçlarına göre, gelişmekte olan ülke öğrencileri gelişmiş ülke öğrencilerinin elde ettikleri sonuçların yüzde 20'si civarında daha düşük sonuç almaktadırlar. Yoksul ülke öğrencilerinin test sonuçları gelişmiş ülke öğrencilerinin açık arayla gerisindedir. Gana'da, altıncı sınıf öğrencisi yüz üstünden 25'lik bir başarı sağlaması ile herhangi bir öğrencinin cevapları tesadüfi olarak seçmesi aynı sonucu vermektedir. Bangladeş'teki 11 yaş grubundaki öğrencilerin yarısından fazlası alfabenin harflerini ya da rakamları yazamamaktadır. Doğu Timor'da birinci sınıf öğrencilerinin yüzde 70'i yıl sonunda basit bir metnin tek kelimesini bile okuyamamaktadır.

Eğitim ile uluslararası farklılıklar Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının raporlarından detaylı karşılaştırılabilir. Bu raporlarda ekonomik gelişmişliğin insani gelişmişliğe birebir eşit olmadığı ortaya konulmaktadır. Ancak, veriler gözden geçirildiğinde, kişi başına geliri yüksek olan ülkelerde, en azından ortaöğrenim mezunu olan 25 yaş ve üstü nüfusun toplam 25 yaş ve üstü nüfusa oranının düşük geliri ülkelere göre çok daha yüksek olduğu; yüksek öğrenime kayıt olanların oranında çok büyük farklar olduğu saptanmaktadır. Aynı durum öğretmen başına öğrenci sayısında da kendini belli eder. Kişi başına yüksek geliri olan ülkelerde bir öğretmene 20 öğrenciden daha az öğrenci düşerken, gelir azaldıkça

40, 50, hatta 60'dan fazla öğrenci ile bir öğretmen ilgilenmektedir.

Türkiye UNDP'nin bu raporunda 2010 yılında 83'üncü sırada yer almaktadır. İlk grup ülkelere Çok Yüksek İnsani Gelişmişliğe Sahip Ülkeler denilirken, ikinci grup Yüksek İnsani Gelişmişliğe Sahip Ülkelerdir. Türkiye'nin içinde bulunduğu ikinci grup, rapora dahil olan toplam 169 ülkeden 43 ila 85'inci arasındaki ülkeleri kapsar ve Türkiye yukarıda da belirtildiği gibi, 83. sırada yer alarak bu grubun sonundan üçüncüsü olur. Kişi başına gelir satın alma gücü ile ifade edildiğinden, Türkiye için bu veri 13.358 dolar olarak görülür. Türkiye'de 25 yaş ve üstü nüfusta ortaöğrenim görmüşlerin oranı yüzde 22,3 iken, bu oran İGE sıralamasında birinci sırada yer alan ve kişi başına milli geliri 58.810 dolar olan Norveç'te yüzde 87,3, 23'üncü sırada yer alan kişi başına 29.619 dolar milli geliri olan İtalya'da 46,7; 22'inci sıradaki Yunanistan'da (kişi başına milli geliri 27.580 dolar) 47,4'tür. Bu karşılaştırmalarda İtalya ve Yunanistan özellikle seçilmiştir. Belli bir dönem Türkiye'de gelişmişlik hedefi olarak İtalya alınmıştır. Örneğin Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Türk ekonomisinin 1990'larda İtalya'nın 1972'deki gelişmişlik düzeyine gelmesi öngörülmüştür (Kumbaracıbaşı, 1972:763). Yunanistan ile aramızdaki ekonomik ve siyasal üstünlük ise her zaman önemli olmuştur. Bazı önemli politik kararlara bu yarış yön vermiş, 15 Temmuz 1959'da Yunanistan'ın Avrupa Birliği'nin o zamanki adı olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmak için yapmış olduğu başvurudan iki hafta sonra, yani 31 Temmuz 1959'da Türkiye, AET'ye katılmak için müracaat etmiştir. Türkiye'nin AET'ye müracaatındaki en önemli neden, ülkenin uzun dönemde Avrupa'da kurulabilecek siyasal bir birliğin dışında kalmak istememesi ve Gümrük Birliği'nde Yunanistan'a AET tarafından verilecek ticari taviz ve kredilerden Türkiye'nin yoksun kalmamasıdır. Bu nedenle Türkiye'nin ekonomik – sosyal verilerini Yunanistan ile karşılaştırmak her zaman geçerli olan bir durumdur. Kişi başına milli gelir rakamında ve ortaöğrenim kurumu

mezunları verisinde Türkiye hem İtalya, hem de Yunanistan'dan oldukça geridir. UNDP'nin 2010 Raporunda öğretmen başına ortalama öğrenci sayısı İtalya için 10,4, Yunanistan için de 10,1 verilir. Her ne kadar söz konusu raporda Türkiye'nin ilgili verileri yok ise de, yazımızın sonraki bölümünde ayrıntılı olarak görüleceği şekilde, 10 rakamı Türkiye ortalamasından oldukça uzaktır. 2002'de derslik başına düşen öğrenci sayısı 36 iken, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında 32'ye düşürülmüştür. Dokuzuncu Kalkınma Planında 30'a ulaşmak hedeflenmektedir. (Çubukçu, MEB 2011 Bütçesi Sunuşu).

türkiye'de bölgesel gelişmişlik ve eğitim farklılıkları

Avrupa Birliği üye ülkelerdeki bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltabilmek ve ulusal refahı artırırken bölgesel düzeydeki ekonomik ve sosyal sorunlara çare bulabilmek için gelişmiş ayrıntılı istatistiksel bilgiye gereksinim duyar. Bu amaçla bir aday ülke olarak Türkiye de AB üyeliği için gözden geçirdiği ve uyumlaştırmaya çalıştığı mevzuat dahilinde yeni bir bölgesel istatistik sistemi geliştirmiştir. 2001 yılında TÜİK ve DPT tarafından hazırlanan, Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı Kararı ile 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan ve İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması olarak adlandırılan sınıflamaya geçilmiştir (Taşkan, 2006). Bu sınıflama üç düzeyde yapılmıştır. Birinci düzeyde Türkiye alışılageldiğimiz yedi coğrafi bölge benzeri oniki bölgeye ayrılmıştır. Daha detaylı olan Düzey 2'de ortak sorunlara sahip, sosyoekonomik ve kültürel olarak birbirine yakın, coğrafi olarak benzer özellikler gösteren iller birlikte gruplandırılmıştır. Düzey 3 ise il düzeyindedir. İllerin birim olarak seçilme nedenleri, Türkiye'de temel idari birimin il olması, nüfus, sektörel istatistik verilerin çoğunlukla il bazında derlenmesi, AB ülkelerinden Fransa, İspanya, İngiltere'nin NUTS (Nomenclature d'Unités Territoriales Statistiques) 3 birimlerinin nüfus büyüklüğü ve ele alınan birim sayısı göz önüne alındığında Türkiye için illerin uygun olmasıdır. Her düzeyin diğer

düzey ile bağlantısı vardır ve bir üst düzey kendi içinde coğrafi sınırlar açısından bütünlük oluşturan alt düzey birimlerinin bileştirilmesinden oluşur (Taşkan, 2006). Düzeyler için ayrıntılı tablo makale sonunda verilmektedir.

Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farkları Avrupa Birliği ve OECD ülkelerine göre daha fazladır. Sekizinci Kalkınma Planında yedi coğrafi bölge istatistik verileri ile kişi başına GSYİH endeksi değerinin 1983-1998 döneminde Türkiye ortalamasının 100 olduğunu belirtirken, Marmara bölgesinin 156, Ege bölgesinin 125, Akdeniz bölgesinin 95, İç Anadolu bölgesinin 91, Karadeniz bölgesinin 68, Güneydoğu Anadolu bölgesinin 56 ve Doğu Anadolu bölgesinin 41 olduğuna işaret edilir. DPT'nin yaptığı bir başka çalışmada, 1995-1997 döneminde Avrupa Birliği kişi başı GSYİH endeksi değeri 100 iken, Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Marmara bölgesinin (49), Avrupa Birliği bölgeleri içinde son sıralarda yer alan Portekiz'in Azor (51) bölgesi ile Yunanistan'ın Epir (43) bölgesi arasında yer aldığı gösterilmiştir (Yüceol, 2007:116).

Türkiye'de 2001 yılında kişi başına GSYİH'nin bölgesel farklılıklarını Tablo 3'den izleyebiliriz. Türkiye ortalaması 100 kabul edildiğinde, Marmara'da batı ve doğu kesimlerinin ortalaması olarak 133, Ege'de 120 ve Batı Anadolu'da 109 kişi başına GSYİH düşer. Akdeniz bölgesi 96 ile ortalama çok az fark gösterir. Doğu Anadolu ise Türkiye ortalamasının yarısı değerinde bir kişi başına GSYİH göstergesine sahiptir; kuzeyi ortalamasının yarısının altında (43), bölgenin orta kısmı ortalamasının yarısı kadar (50), güneyi ise az farkla (56) ortalamasının üstündedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında bölgesel gelişim politikalarına önem verir. Bu politikalarla hem bölgelerin verimliliğini yükselterek ulusal kalkınmaya ve istihdama katkıda bulunmak, hem de bölgeler ve kırsal-kent arasındaki gelişmişlik farklılığını azaltmak hedefine hizmet edileceğini vurgular. Bu bağlamda özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzman-

Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farkları Avrupa Birliği ve OECD ülkelerine göre daha fazladır.

İstanbul'u kendi içinde eğitim kurumlarına ayırarak inceleyecek olursak, kentnin iç dağılımında da eşitsizlik olduğunu hemen anlarız.

laşmayı desteklemek, bu amaçla beşeri kaynakları ve sosyal sermayeyi geliştirmek için işgücü eğitim programlarının uygulanmasının gerekliliği belirtir. Özel eğitim programlarının özel sektör, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde olarak kamu kurum ve kuruluşlarınca desteklenmesini amaçlar. Üniversite - sanayi işbirliğinin yerel uzmanlaşmayı besleyecek şekilde gelişmesinin önemli olduğuna işaret eder (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006:100).

2013'e kadar beşeri kaynakların geliştirilmesi için eğitim sisteminin "etkili, erişilebilir ve fırsat eşitliğine dayalı" bir yapıya kavuşturulması Dokuzuncu Kalkınma Planında hedeflenmektedir. "Eğitimde niteliğin artırılması amacıyla, yenilikçilik ve araştırıcılığın geliştirilmesini esas alan müfredat programları ülke geneline yaygınlaştırılacak, etkili bir rehberlik ve yönlendirme sistemi kurulacak, eğitici personelin nitelikleri ile fiziki mekan ve bilgi teknolojisi altyapısı güçlendirilecektir" görüşü ile bölgelerarası eğitim farklılıklarının giderilmesi yönünde amaçlar ortaya konulur (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006:117-8).

Türkiye'de 2025'e kadar eğitim çağındaki nüfusun mutlak olarak azalacağı öngörülmektedir. Bu öngörü nüfus artış hızının yavaşlamasından hareketle yapılmaktadır. Türkiye nüfusu 1970 yılında 35,6 milyon iken, 2000 yılında 67,8 milyon kişiye, 2009 yılında da 72,6 milyon kişiye ulaşmıştır. Demografik öngörüler 2025 yılında Türkiye nüfusunun 90,2 milyona ulaşacağına işaret etmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planında da hedeflendiği gibi, eğitimin niteliğinin artırılması açısından nüfus artış hızının yavaşlaması bir fırsattır. 2000 yılında yüzde 16,6 olan nüfus artış hızının 2010 için yüzde 12,3 2020 için yüzde 9,2 2025 için de yüzde 8,1 olması beklenmektedir. Türkiye'de genç nüfusun mutlak olarak artışı önce duracak, ardından da toplam nüfus içindeki payı azalacaktır. Eğitim çağındaki nüfusun oran olarak daralması gençlere daha nitelikli eğitim verilebilmesi imkânını orta-ya çıkaracaktır (Gürlesel, 2008:5-7).

Eğitim sisteminin tüm bölgelerde eşit derecede etkin ve verimli olabilmesi için bölgelerarası demografik benzerliklerin daha fazla olması beklenir. Oysa bölgelerdeki nüfus yoğunluğu, doğurganlık oranları, göç alma ya da verme niteliği, kentleşme birbirinden farklıdır. Tablo 3'de Türkiye'deki bölgesel farklılığı gözler önüne seren bir takım göstergeler bulunmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi, kişi başına GS-YİH bölgelerarası eşit dağılmamaktadır. Benzer şekilde, nüfus yoğunluğu da eşit değildir. Yeni sınıflandırmada tek başına bir bölge kabul edilen İstanbul 2009 yılında toplam nüfusun yüzde 18'ini barındırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve derslik başına düşen öğrenci sayısı çok yükselir. Bu yüksek oranla İstanbul bölgesi öğretmen/öğrenci oranında Güneydoğu Anadolu bölgesi ile aynı durumdadır. Ancak İstanbul'u kendi içinde eğitim kurumlarına ayırarak inceleyecek olursak, kentnin iç dağılımında da eşitsizlik olduğunu hemen anlarız. Derslik / öğrenci açısından İstanbul'da Güneydoğu'dan daha da yüksek bir oran sergilenmektedir. Merkezi yönetimden ilk ve ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrenci başına yapılan harcamalar dikkate alındığında da bölgelerarası karşılaştırmada İstanbul yine yoğun nüfusu dolayısıyla en olumsuz tabloyu sergiler. İstanbul'dan sonra gelen en olumsuz gösterge Güneydoğu Anadolu'dur. Akademik seçici liseler, genel liseler, mesleki ve teknik liseler, imam hatip liseleri, özel eğitim meslek liselerinden okul terk etme oranında da İstanbul ve Güneydoğu Anadolu benzerlik gösterir.

Ancak ilk ve orta eğitim çağındaki nüfusu değil de, on beş yaş üstü nüfusu inceleyecek olursak, Doğu Anadolu kuzey - orta - güney bölgelerinin tümüyle okuryazarlıkta en düşük oranı (sırasıyla yüzde 76 -75- 74) sergiler. Yeni kuşaklar arasında okuma yazma çok daha yüksek oranda gerçekleşmekte, okullulaşma oranları bunu açık şekilde ortaya koymaktadır. Tablolarda ele alınan okullulaşma oranlarında brüt ve net değerler görülür. Brüt okullulaşma oranı, belli bir öğretim düze-

yinde fiilen okuyan öğrenci sayısının söz konusu öğretim düzeyi çağındaki toplam nüfusa oranıdır. Net okullulaşma oranı ise belli bir öğretim düzeyinde fiilen okuyarlardan, o öğretim düzeyi çağında olan öğrencilerin söz konusu öğretim düzeyi çağındaki toplam nüfusa oranıdır (Gürlehel, 2008:17). İlköğretimdeki net okullulaşma kapsamında bölgelerarası fark çok yüksek değildir. Ancak aynı durum ortaöğretim için söz konusu olmaz. Batı Marmara yüzde 78,3 ile ortaöğretimde en yüksek okullulaşmayı gerçekleştirirken, Güneydoğu Anadolu'da bu oran sadece yüzde 43,5'tir.

sonuç

Ekonomik kalkınma uluslararası ve ulusal düzeyde başta GSYİH olmak üzere belli göstergelerle ölçülür, gelişimi takip edilir, karşılaştırmalar yapılır. Ancak ekonomik kalkınma sağlanırken, sosyal ve beşeri değerlerde aynı derecede iyileşme gerçekleştirilemeyebilir. Bu nedenle salt üretim ve milli gelir göstergeleri ele alınmaz, bunların yanı sıra başta eğitim olmak üzere farklı alanlardaki göstergelerle de ülkeler mercek altına alınır. Her ne kadar ekonomik kalkınma insani gelişmişlik ölçüsü ile birebir paralellik göstermese de, yapılan inceleme sonucu ekonomik kalkınmanın özellikle eğitim konusunda olmazsa olmaz koşul olduğu görülür; ancak yeterli koşul değildir. Bir başka ifadeyle, ekonomik kalkınma sağlamamış ülke veya bölgenin eğitim konusunda bireysel ve toplumsal refah yükseltmesi mümkün görünmez. Tablo 2'den izlenebilecek uluslararası göstergeler bunu açık şekilde ortaya koymaktadır. Türkiye verileri incelendiğinde bu durum çok daha net ortaya çıkmaktadır. Kişi ba-

şına cari gelir hesaplarında Türkiye ortalaması üzerinde cari geliri olan İstanbul eğitim ile ilgili birçok göstergede Türkiye ortalamasının yarısı kadar kişi başına cari geliri olan Güneydoğu Anadolu bölgesi ile benzerlik arz etmektedir. Bu verilerle, ekonomik kalkınmanın tek başına insani gelişmişlik için yeterli olmadığını net bir şekilde görülür. Türkiye nüfusunun yüzde 18'ini barındıran İstanbul bölgesinin kendi içindeki gelir bölüşümünün eşitsizliği, en kalabalık sınıflara İstanbul bölgesinde rastlanmasına neden olmaktadır.

Dünya genelinde, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslararası kuruluşlar yayımladıkları istatistikler ile dikkatleri ekonomik gelişmenin ülkeler içinde eşit dağıtılmaması durumuna çeker. Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitimi geliştirici girişimleri vardır ve önemlidir. Ancak Türkiye'de eğitim farklılıkları sadece eğitim bakanlığının üstesinden gelebileceği bir konu olmaktan uzaktır. Nüfus yoğunluğu, nüfusun yaş grupları arasındaki dağılımı, bölgenin göç verir ya da alır olma durumu, bölgesel özellikler göz önüne alınmadan, eğitim harcamaları için ne kadar kaynak aktarılırsa aktarılsın, mezun olan öğrencilerin nitelikleri bölgeden bölgeye değişmeye devam edecektir. Bu nedenle sadece eğitim kurumlarına eşit kaynak aktarıp girdi eşitliği sağlamaya çalışmak yerine, görece olumsuzlukları olan bölgelere pozitif ayrımcılık yaparak bölgenin özelliklerinden ötürü kendine ayrılan kaynakları etkin ve verimli kullanamayan gençlerin performanslarını yükseltmeye yönelik, mezun (çıktı) kalitesinde yükselmeye yol açacak politikalar benimsenmelidir.

Türkiye'de eğitim farklılıkları sadece eğitim bakanlığının üstesinden gelebileceği bir konu olmaktan uzaktır.

İGE Sıra	ÜLKE ADI	GSYİH (\$, Satın Alma Gücü aritesi) 2008	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (yüzde, 15 yaş ve üstü) 2010	Orta-Öğrenimli Nüfus Oranı (yüzde, 25 yaş ve üstü) 2010	İlköğretim Kurumuna Kayıt olma Oranı (yüzde, net) 2001-2009a	Orta-öğretim Kurumuna Kayıt olma Oranı (yüzde, net) 2001-2009a	Yüksek-Öğretim Kurumuna Kayıt olma Oranı (yüzde, brüt) 2001-2009a	Okul Terk Oranı (yüzde, İlk-öğretim Kurumu, Tüm sınıflar için) 2005-08a	Öğrenci Öğretmen Oranı (öğretmen başına öğrenci sayısı) 2005-08a
1	Norveç	58.810	---	87,3	98,4	96,6	75,9	0,2	---
2	Avustralya	38.692	---	73,4	97	87,5	75	---	15,8
3	Yeni Zelanda	25.438	----	67,9	99,2	90,8	79,1	---	17,1
4	ABD	47.094	----	89,7	91,5	88,2	81,6	1,5	14,3
5	İrlanda	33.078	----	64,1	96,9	88,1	61,2	---	17,8
6	Lihtenştayn	81.011	----	---	89,3	65,2	31,2	18,2	9,5
7	Hollanda	40.658	----	67,4	98,5	88,6	60,1	1,7b	---
8	Kanada	38.668	----	79,6	99,5	----	62,3b	----	----
9	İsveç	36.936	----	80,3	93,8	99,1	74,5	0,1	10,7
10	Almanya	35.308	----	97,2b,c	98,2	----	----	4,4	18
11	Japonya	34.692	----	71,9	100	98	57,9	----	18,8
12	Kore Cumh.	29.518	----	75,3	98,6	96,4	96,1	1,6	24,1
13	İsviçre	39.849	----	71	93,5	84,7	47,2	----	18,1
14	Fransa	34.341	----	55,7	98,5	98,3	54,7	2,0b	20,3
15	İsrail	27.831	----	61,8	97,1	87,6	60,4	0,4	17,2
16	Finlandiya	33.872	----	70,5	96,3	96,8	93,8	0,2	15,9
17	İzlanda	22.917	----	54,8	97,1	90,3	72,3	----	----
18	Belçika	34.873	----	47,7	97,8	86,9	62,1	12,8	12,6
19	Danimarka	36.404	----	68,1	95,6	89,6	80,3	7,9b	----
20	İspanya	29.661	97,6	46,9	99,7	94,3	68,5	0,1	13,1
21	Hong Kong	45.090	----	62,7	93,5	75,2	34,3	0	----
22	Yunanistan	27.580	97	47,4	99,4	91	90,8	1,8	10,1
23	İtalya	29.619	98,8	46,7	98,6	92,4	67,1	0,4	10,4
24	Lüksemburg	51.109	----	78,1b,c	95,5	83	10	13,5	13,1
25	Avusturya	37.056	----	70,1	97,9	----	50,3	2,2	12,9
30	Andora	38.056	----	50,9b,c	80,1	71,4	11	----	----
35	Kıbrıs (Rum)	21.962	97,8	58,7	99	95,1	36,2	1,6	15
40	Portekiz	22.105	94,6	27,5	98,9	87,9	56,9	----	11,7
45	Şili	13.561	98,6	51,8	94,4	85,3	52,1	5,1	26,2
50	Romanya	12.844	97,6	79,1b,c	93,9	73	58,3	6,7	16,3
55	S. Arabistan	24.726	85,5	48,8b,c	84,5	73	29,9	3,6	----
60	Sırbistan	10.449	----	----	97	89,6	48,7	1,6	----
65	Rusya	15.258	99,5	----	----	---	75	4,8	----

Tablo 2: Uluslararası GSYİH, İGE ve Eğitim Göstergeleri Karşılaştırması

Kaynak: UNDP, HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2010, Tablo 1 ve 13'den düzenlenmiştir.

İGE Sıra	ÜLKE ADI	GSYİH (\$, Satın Alma Gücü aritesi)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (yüzde, 15 yaş ve üstü)	Orta-Öğrenimli Nüfus Oranı (yüzde, 25 yaş ve üstü)	İlköğretim Kurumuna Kayıt olma Oranı (yüzde, net)	Orta-öğretim Kurumuna Kayıt olma Oranı (yüzde, net)	Yüksek-Öğretim Kurumuna Kayıt olma Oranı (yüzde, brüt)	Okul Terk Oranı (yüzde, İlk-öğretim Kurumu, Tüm sınıflar için)	Öğrenci Öğretmen Oranı (öğretmen başına öğrenci sayısı)
2010		2008	2010	2010	2001-2009a	2001-2009a	2001-2009a	2005-08a	2005-08a
70	İran	11.764	82,3	29,5	99,7	75,1	36,1	12,2b	20,0b
75	Venezuela	11.846	95,2	27,7	90,1	69,5	78,1	19,3	16,2
80	Jamaika	7.207	85,9	42,1	85,1	76,7	19,3b	12,8b	29,1
81	Tunus	7.979	78	23,1	97,7	65,8	31,6	5,9	17,3
82	Ürdün	5.956	92,2	54,2	89,1	83,7	37,7	0,9	12,2
83	TÜRKİYE	13.359	88,7	22,3	93,9	71,2	37,1	5,8	----
84	Cezayir	8.320	72,6	25,9	94,9	66,3	23,9	7,1	----
85	Tonga	4.038	99	----	99	66,2	6,4 b	9,1	----
86	Fiji	4.315	----	41,9	91,2	79,1	15,4	5,4	26,1
87	Türkmenistan	7.052	99,5	----	----	----	----	----	----
88	Dominik Cum	8.273	88,2	27,6	80	57,7	33,3b	31,2	19,6
89	Çin	7.258	93,7	38,4	----	---	22,1	0,4	18,3
90	El Salvador	6.498	84	19,4	94	55	24,6	24,3	33,3
95	Bolivya	4.357	90,7	29,3	93,7	69,9	38,3	19,8	25,1
100	Moğolistan	3.619	97,3	80,2b,c	88,7	82	49,8	5,1	31,6
105	Namibya	6.323	88,2	----	89	54,4	8,9	23,4	29,4
110	Güney Afrika	9.812	89	57,9	87,5	71,9	---	23,0b	----
115	Nikaragua	2.567	78	25,4	91,8	45,2	18,0b	51,6	29,2
120	Doğu Timor	5.303	----	----	75,9	31,4	15,2	----	37,4
125	Pakistan	2.678	53,7	16,8	66,1	32,5	5,2	30,3	40,7
130	Gana	1.385	65,8	28,7	73,9	46,4	6,2	40,0b	32,2
135	Madagaskar	953	70,7	----	98,5	23,8	3,4	57,5	47,2
140	Komor Adaları	1.176	73,6	---	72,9	---	2,7 b	28,3b	30,2
145	Haiti	949	61,b	13,3	----	----	----	---	----
150	Zambiya	1.359	70,7	25,7	95,2	49	2,4 b	21,4	63,4
155	Afganistan	1.419	----	6,4	----	26,8	1,3 b	---	----
160	Mali	1.171	26,2	3,7	71,5	8,6	5,4	20,9	51,4
165	Mozambik	854	54	3,2	79,9	6,2	1,5	56,3	64,1
169	Zimbabve	176	91,4	33,4	89,9	38	3,8 b	---	---

Tablo ile ilgili notlar: Sıralamada 1 – 42 Çok Yüksek, 43 – 85 Yüksek, 86 – 127, Orta, 128 – 169 Düşük İnsani Gelişmişlik Endeksine sahip ülkeler olarak kabul edilmektedir. a: belirlenen dönemde içinde en yeni veri, b: belirtilenden bir yıl öncesine ait veri, c: UNESCO Institute for Statistics, Correspondence on Education Indicators, Montreal, Kanada, 2010

Tablo 2: Uluslararası GSYİH, İGE ve Eğitim Göstergeleri Karşılaştırması

Kaynak: UNDP, HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2010, Tablo 1 ve 13'den düzenlenmiştir.

Bölge	Cari fiyatlarla kişi başına düşen GSYİH (milyon TL) 2001 (1)	Türkiye ortalaması ve bölgeler - kişi başına GSYİH oranı (2001)	Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre toplam nüfus 2009 (1)	Toplam nüfusun bölgelere dağılımı (yüzde) 2009 (1)	Nüfus yoğunluğu (km ² 'ye düşen insan sayısı) 2000 (1)	Okuma yazma durumu (kadın erkek toplamı, 15+ yaş) 2009 (1)
TÜRKİYE	2.569 TL	100	72.561.312	100		45.942.369
TR1 İSTANBUL	3.711 TL	144	12.915.158	18	1.928	8.657.823
TR 2 BATI MARMARA	2.907 TL	113	3.129.772	4	46	2.273.724
TR3 EGE	3.082 TL	120	9.517.153	13	100	6.636.058
TR4 DOĞU MARMARA	3.959 TL	154	6.701.343	9	118	4.625.613
TR5 BATI ANADOLU	2.802 TL	109	6.875.349	9	89	4.699.902
TR6 AKDENİZ	2.472 TL	96	9.252.902	13	98	5.794.075
TR7 ORTA ANADOLU	1.917 TL	75	3.831.373	5	46	2.389.630
TR8 BATI KARADENİZ	2.068 TL	80	4.512.288	6	67	2.958.734
TR9 DOĞU KARADENİZ	1.730 TL	67	2.526.619	3	89	1.626.490
TRA KUZEYDOĞU ANADOLU	1.114 TL	43	2.198.061	3	35	1.122.517
TRB ORTADOĞU ANADOLU	1.297 TL	50	3.638.401	5	48	1.786.419
TRC GÜNEYDOĞU ANADOLU	1.437 TL	56	7.462.893	10	88	3.371.384

Tablo 3

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 15 ve üstü toplam nüfus 2009 (1)	Okuma yazma durumu yüzde (kadın erkek toplamı, 15+ yaş) 2009 (1)	Öğrenci başına düşen harcama - merkezi yönetim (okul öncesi eğitim ve ilköğretim) 2009 (2)	Öğrenci başına düşen harcama - merkezi yönetim (Genel Ortaöğretim) 2009 (2)	İlköğretimde net okullulaşma oranı (kız erkek toplamı, yüzde) 2009 - 2010 (2)	Ortaöğretimde net okullulaşma oranı (kız erkek toplamı, yüzde) 2009 - 2010 (2)	Ortaöğretimde okulu terk oranı - resmi ve örgün ortaöğretim (akademik seçici liseler, genel liseler, mesleki ve teknik liseler, imam hatip liseleri, özel eğitim meslek liseleri - yüzde) 2008 - 2009 (2)	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, ilköğretim 2009- 2010 (2)	Derslik başına düşen öğrenci sayısı, ilköğretim 2009 - 2010 (2)
53.550.830*	86	1.390 TL	2.083 TL	98,2	65	11,3	22	32
9.750.518	89	874 TL	1.379 TL	99,7	70,2	10,7	28	46
2.526.386	90	1.558 TL	2.399 TL	99,2	78,3	11	18	23
7.471.435	89	1.484 TL	2.385 TL	98,8	71,6	13,5	18	26
5.144.684	90	1.319 TL	2.140 TL	99,2	77,7	11,3	21	30
5.209.637	90	1.504 TL	2.076 TL	99,2	75,2	11,3	20	32
6.742.639	86	1.356 TL	2.050 TL	98,3	66,6	11,3	21	31
2.813.684	85	1.641 TL	2.611 TL	97,2	66,3	11,3	18	23
3.491.940	85	1.740 TL	2.788 TL	97,7	68,1	11,1	17	23
1.949.959	83	1.764 TL	2.871 TL	96,5	73,8	10,4	16	22
1.477.975	76	1.573 TL	2.467 TL	96,7	44,7	10,8	21	28
2.388.401	75	1.497 TL	2.263 TL	94,8	46,9	11,2	23	34
4.583.572	74	1.153 TL	1.640 TL	97,2	43,5	10,6	28	44

(1)TUIK verileri

(2) ERG verileri

*Yabancılar kapsama alınmamıştır

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS)

1. Düzey	2. Düzey	3. Düzey	1. Düzey	2. Düzey	3. Düzey
TR	Türkiye				
TR1	İstanbul	TR100	İstanbul		
TR2	Batı Marmara	TR211	Tekirdağ	TR81	Zonguldak
	(Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	TR212	Edirne	TR812	Karabük
		TR213	Kırklareli	TR813	Bartın
	TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	TR221	Balıkesir	TR82	Kastamonu
		TR222	Çanakkale	TR822	Çankırı
				TR823	Sinop
TR3	Ege	TR310	İzmir	TR83	Samsun
	TR31 (İzmir)	TR321	Aydın	TR831	Samsun
	TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	TR322	Denizli	TR832	Tokat
		TR323	Muğla	TR833	Çorum
	TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	TR331	Manisa	TR834	Amasya
		TR332	Afyonkarahisar		
		TR333	Kütahya		
		TR334	Uşak		
TR4	Doğu Marmara	TR411	Bursa	TR90	Trabzon
	TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	TR412	Eskişehir	TR902	Ordu
		TR413	Bilecik	TR903	Giresun
	TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	TR421	Kocaeli	TR904	Rize
		TR422	Sakarya	TR905	Artvin
		TR423	Düzce	TR906	Gümüşhane
		TR424	Bolu		
		TR425	Yalova		
TR5	Batı Anadolu	TR510	Ankara	TRA	Kuzeydoğu Anadolu
	TR51 (Ankara)	TR521	Konya	TRA1	(Erzurum, Erzincan, Bayburt)
	TR52 (Konya, Karaman)	TR522	Karaman	TRA2	(Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)
TR6	Akdeniz	TR611	Antalya	TRB1	Malatya
	TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	TR612	Isparta	TRB12	Elazığ
		TR613	Burdur	TRB13	Bingöl
	TR62 (Adana, Mersin)	TR621	Adana	TRB14	Tunceli
		TR622	Mersin	TRB2	(Van, Muş, Bitlis, Hakkari)
	TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	TR631	Hatay	TRC1	Gaziantep
		TR632	Kahramanmaraş	TRC11	Gaziantep
		TR633	Osmaniye	TRC12	Adıyaman
TR7	Orta Anadolu	TR711	Kırıkkale	TRC13	Kilis
	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	TR712	Aksaray	TRC2	(Şanlıurfa, Diyarbakır)
		TR713	Niğde	TRC21	Şanlıurfa
		TR714	Nevşehir	TRC22	Diyarbakır
		TR715	Kırşehir	TRC3	(Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)
	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	TR721	Kayseri	TRC31	Mardin
		TR722	Sivas	TRC32	Batman
		TR723	Yozgat	TRC33	Şırnak
				TRC34	Siirt
				Top	12
					26
					81

Kaynakça

AKKOYUNLU Pınar Feyzioğlu, **Eğitim ve Ekonomi**, Filiz Yayınevi, İstanbul, 2005

ÇUBUKÇU Nimet, **MEB 2011 Bütçesi Sunuşu**
<http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=8271#>

Doğrul Aç Naci, Mustafa Özer, **Türkiye’de Eğitim Harcamalarının Farklı İllerin Üretim Düzeyleri Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi**, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 2009,9(18):215-230 ISSN:1303-8370

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), **Dokuzuncu Kalkınma Planı** 2007- 2013, Ankara, 2006

ERG (Eğitim Reformu Girişimi), **Eğitim İzleme Raporu 2009**, Sabancı Üniversitesi; İstanbul, Temmuz 2009

HESAPÇIOĞLU Muhsin, Y. İnandı, **Eğitimin Finansmanı: Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma**, TÖDER Eğitim Yayınları, İstanbul, 2008

GÜRLESEL Can Fuat, **Türkiye’nin Kapısındaki Fırsat: 2025’e Doğru Nüfus, eğitim ve Yeni Açılımlar**, ERG, Sabancı Üniversitesi; İstanbul, 2008

KUMBARACIBAŞI Onur, Uluslararası Ekonomik Kıyaslamalarda “Kişi Başına Düzeltilmiş Sosyal Hasıla Kriteri” ve Türk Ekonomisine İlişkin Bir Deneme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Online ISSN 1309 – 1034, 1972, s.757 - 769

OECD (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı), **The Well-Being of Nations, The Role of Human and Social Capital, Education and Skills**, Paris, 2001

TAŞKAN Pınar, **İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Sunumu**, DPT, Ankara, 2006

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), **Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler** <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3642&metod=IlgiliGosterge>

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), **Human Development Report, 2010**
<http://hdr.undp.org/en/mediacentre/>

YÜCEOL Hüseyin Mualla, **Türkiye’de Bölgesel İşgücü Hareketleri, İşsizlik Ve Ekonomik Kalkınma**, “İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, ISSN: 1303-2860, Cilt:9 Sayı:1 , Ocak 2007,

CENDEREDKİ MEDYA TENCEREDKİ GAZETECİ

Ertuğrul Mavioğlu, İthaki Yayınları

1.basım, 264 sayfa, Mayıs 2012

Yeni medyanın, Türkiye’de son yıllarda yaşanan “yeni rejim” tartışmalarının tam ortasında bir yerlerde olduğu gerçeğine dikkat çekmek gerekiyor. Yargıda, eğitimde, poliste, askerde, hatta futbolda bile önemli değişimlerden söz ediliyorsa medyada olup bitenleri de bu zeminde ele almak öne çıkarmak gerekiyor. Bu sektör, iktidarla büyük sermayenin önemli bir ilişki alanıdır ve bu ilişkiselliğin her zaman dikkate alınması gerekir.

Ertuğrul Mavioğlu, gazetecilik mesleğinin dününü ve bugünü; Türkiye’nin toplumsal, siyasal, ekonomik değişim ve dönüşümleriyle paralel bir biçimde ele aldığı son çalışmasında demokratik toplumların haber alma özgürlüğünün güncel durumunu irdeliyor. Devraldığı bütün olumsuz yükleri taşımayı sürdüren yeni medya merak edeni, sorgulayanı, soruşturana, itiraz edeni bünyesinde barındırmaz oldu; muhalif tutumlarında ısrarcı olan gazeteciler tutuklandı. Bu tutuklamaların, gazeteciliği layıkıyla sürdürmeye çalışanları sindirme amaçlı olduğunu belirterek ibret-i alem olsun mantığıyla yapıldığına dikkat çekiyor Mavioğlu. Kitabın ele aldığı dönem ağırlıklı olarak 2007 sonrası. Yazara göre, geçmişte medyayı yönetmek iyi ya da kötü medya patronlarının işiydi ve siyasetteki dengeler, iktidarların medya üzerinde sınırsız hakimiyet kurmasına imkan tanımadığından görece bir bağımsızlık alanı oluşmasına imkan tanıyordu. Şimdi ise iktidar, televizyonlarda kimlerin program yapacağını,

gazetelerde kimlerin yazı yazacağını hatta haber merkezlerinin nasıl dizayn edileceğine kadar müdahale eder oldu. Bu, medyanın yönetiminin tümünden iktidarın eline kalması demektir ki, iktidarın toplum adına denetlenmesinin yok olması anlamına gelmektedir. Türkiye’de iktidar medyayı teslim almış durumda ve bu arızalı durumun nedeni, medyanın sahiplik yapısıdır yazara göre. Haberin çok pahalı, rekabet koşullarının çok sert olduğu göz önüne alınırsa medya alanının çok karlı olmadığı görülecektir. Çok da karlı olmayan bu alanda büyük sermayenin dolaşması ise düşündürücüdür. Medyanın büyük sermayenin elinde, diğer tüm yatırımlarını güçlü kılmak için kullandığı bir silah olduğu bilinir. Ancak bugünü dünden farklı kılan bir durum olarak büyük sermayenin elindeki medya gücü önemli ölçüde iktidar geçmiştir. Bu, kimi kez vergi cezalarıyla, kimi kez el koyma yoluyla, kimi kez hükümetin medya patronunun farklı alanlardaki yatırımlarına çomak sokmasıyla gerçekleşmiştir.

Mavioğlu, egemen güçlerin medyasına alternatif olarak “gerçeği” talep edenlere bir tür kooperatif medyası üretmenin mümkün olduğunu her zaman göz önünde bulundurmak gerektiğini de ekliyor ve Almanya’daki Tageszeitung’u örnek veriyor: Tageszeitung, kuruluş sermayesini tabana yaymış güçlü bir kooperatif medyasıdır.

Arif ARSLAN

METALAŞMA VE İKTİDARIN BASKISINDAKİ ÜNİVERSİTE

Derleyenler:

Fuat Ercan ve Serap Korkusuz Kurt

Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1. Basım, 648 sayfa, Aralık 2011

Kapitalizmin genişleme eğilimi, nitelikli emek ve bilgiyi önemli kıldığı oranda bilgi biçimi ve bunun üretilme koşullarını hızla değiştiriyor. Eğitimin en önemli uğrağı üniversiteler, hızla kapitalizmin mantığı dolayımında biçimlendiriliyor. Eğitim ticarileşip metalaşırken sermaye için bir yeniden değerlendirme alanına dönüşüverdi. Ötekilerden farklı bir "sektör" olarak eğitim, sadece meta üretmeyip insan tipleri de ürettiğinden, eğitim alanının metalaşması, toplumsal geleceğini de belirleyecek bir potansiyele de sahiptir. Fuat Ercan ve Serap Korkusuz Kurt'un derlediği elimizdeki kitap, geldiğimiz noktada eğitimin/üniversitenin farklı yönlerini farklı bakışlarla analiz eden yazılardan oluşuyor. Değerli bilim kişisi Hasan Ünal Nalbantoğlu'na adanan kitap, onun "yuppie akademisyen" olarak nitelediği akademisyenin (homo academicus) akılsal/ruhsal hallerini irdelediği uzun ve felsefi derinlikli makalesine de yer veriyor.

Fuat Ercan, bir toplumsal ilişki olan yükseköğretimin taşıdığı iktidar ilişkilerinin ve maddi yeniden üretim koşullarının değişmeye başladığını belirterek "girişimci" rektörler aracılığıyla üniversitelerin "marka üniversite" olmanın rekabetine girdiklerine vurgu yapıyor. Ercan'a göre eğitim politikaları hem ulusal hem de uluslar arası aktörlerin sıkça kullandıkları "bilgi toplumu", "rekabet", "nitelikli işgücü", "verimlilik", "standartlaşma", "yaşam boyu eğitim" gibi kavramlar üzerinden yeniden şekillendirilen bir sürece sokulduğu gibi, bu kavramlar, eğitimdeki dönüşüm sürecini meşrulaştıran da bir işlev görmektedir. Sermayenin TUSİAD, MÜSİAD gibi temsili kurumları raporlarında eğitime, hem sermayeye esneklik kazandıracak hem de katma değerini arttıracak şekilde nitelikli bir işgücü yetiştirilmesi açısından, işlevsel bir konum yükleyerek, eğitim ve istihdam politikaları arasındaki ilişkiyi kurarak yaklaşmaktadır. Eğitime yönelik taleplerin yalnızca sermaye

kesimlerince dile getirildiğini söylemek yetersiz olur; Türk-İş ve Türk Eğitim-Sen gibi sendikaların da sermaye ile aynı doğrultuda; eğitimden beklentilerini, nitelikli işgücü talepleri çerçevesinde dile getirdikleri gözlenmektedir. Bu kurumlar, sorgulamaksızın, bilgi toplumuna geçişin yeni fırsatlar yarattığı iddiasıyla eğitimle diğer sektörlerin politikalarının bütünleştirilmesi ve eğitimin çalışma hayatıyla ilişkilendirilmesi yönlü talepler ortaya koymuşlardır.

Thomas More'dan Bologna Süreci'ne eğitimin/üniversitenin tarihsel "amaç"lılığındaki değişim, bilim ve eğitimin metalaşması karşısında üniversitelerin tutumları, yükseköğretimin karşılaştığı neoliberal tehditler, bilimsel bilgi üretmenin sermaye-iktidar gölgesinde mümkünlüğü, eğitimdeki metalaşma ve emek sömürsünün meşrulaştırılmasında dershanelerin rolü, bilim ve teknoloji politikaları, öğretim elemanlarının sendikal mücadele deneyimleri, AKP'nin eğitimi gerileştirme ve üniversitelerin karşı çıkışları, istihdam politikalarının yaşam boyu eğitim ve sürekli eğitim konularıyla ilişkisini konu alan makalelerin sınıfsal ilişkiyi politik bağlamıyla ele aldıklarını belirtmek gerekiyor. Eğitimin, "çocukları geleceğe değil, geçmişe hazırladığı" (Judson) ve "karlılık yaratmadığı" eleştirisine karşılık tam da öyle olması gerektiğine vurgu yapan, üniversitelerin karlılık prensibine göre düzenlenmesine karşı "bilimin itaatsiz olana ihtiyaç duyduğunu" gösteren makaleleri içeriyor bu derleme. "Ölçülmek istemeyen bilim insanları", müteşebbis üniversite anlayışından hoşnut olunmadığını ve bunu "tarihe bir not düşmek" amacını da güdüyor. 30 makaleyi kapsayan bu derlemenin, eğitimi, özelinde "üniversite"yi, sermayenin stratejisiyle ilişki içinde analiz eden hem en hacimli hem en bütünlüklü çalışma olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Arif ARSLAN

iktisat dergisi OKUNUR!

ESKİ SAYILAR DA OKUNUR

“EDİNEBİLECEĞİNİZ SAYILAR” hakkında bilgi almak için lütfen irtibata geçiniz.

sayı	konu	sayı	konu
436	AVRASYA'DA YENİ DENGELER	483-484.....	SEÇİME GİDERKEN AKP İKTİDARI
437	DEĞİŞEN TOPLUM – DEVLET – SINIF İLİŞKİLERİ	485-486.....	BANKALAR, BİRİKİM VE YOLSUZLUK
438	FINANSAL LIBERALİZASYON; BÜYÜME Mİ, KRİZ Mİ?	487	SİYASAL YELPAZE YENİDEN ŞEKİLLENİYOR
439	MERKEZİ YÖNETİM YERELLEŞİYOR MU?	488-489.....	TÜRKİYE’NİN GELECEĞİNİ DÜŞÜNMEK
440	CUMHURİYET’İN 80 YILI	490	İKTİSADİ DÜŞÜNCENİN TARİHİNE BAKMAK
441-444	ÇALIŞMA HAYATI YENİDEN DÜZENLENİYOR	491	KÜRESELLEŞME, GÖÇ, SOSYAL POLİTİKA
445-450.....	CUMHURİYET’İN 80 YILINDA YURT VE DÜNYA	492-493.....	2007’DEN 2008’E TÜRKİYE’Yİ KONUŞMAK
451.....	PAUL SWEEZY’NİN ARDINDAN	494-495.....	ÜRETİMİN VE EMEĞİN DEĞİŞEN YAPISI 1
452	1980’DEN GÜNÜMÜZE SANAYİLEŞME	496-497.....	GEÇMİŞTEN GELECEĞE TÜRKİYE VE DÜNYA
453	HOMO ECONOMICUS	498.....	ÜRETİMİN VE EMEĞİN DEĞİŞEN YAPISI 2 VE GREV
454	TÜRKİYE-AB: BİR İLİŞKİNİN ANATOMİSİ	499	SERMAYE BİRİKİMİ AÇISINDAN KENTSEL DÖNÜŞÜM
455	GELİŞMENİN EKONOMİK SORUNLARI	500	BİRİKİM VE YEREL SİYASET
456	İKTİSAT’TA GEÇEN 40 YIL	501	KRİZİ KONUŞUYORUZ
457-458	YENİDEN ŞEKİLLENDİRİLEN DÜNYA VE TÜRKİYE	502	1908’İ YENİDEN DÜŞÜNMEK
459-460.....	KÜRESEL DÜZENDE DÜNYA EKONOMİSİ	503-504-505 ..	KRİZİN NERESİNDEYİZ ? KRİZİN DEĞİŞİK YÜZLERİ
461-462.....	ELEŞTİREL İKTİSATÇILARIN GÖZÜNDEN İKTİSAT VE TÜRKİYE	506-507.....	PİYASA KRİZ VE KENT
463-468.....	ARSADAN BORSAYA FUTBOL	508-509-510.	SU, KAPİTALİZMİN KISKACINDA
469	KADIN GÖZÜYLE YENİDEN BAKMAK	511-512	TAŞLAR YERİNDEN OYNARKEN 2010 TÜRKİYE’SİNDE SİYASET EKONOMİ KURUMLAR
470-471	ENFLASYON HEDEFLENMESİ	513.....	SOSYAL HAKLAR ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK
472-476	İKTİSAT VE YOKSULLUK	514.....	LIBERAL MUHAFAZAKAR POLİTİKADA KADIN
477	TARIMDA SANCILI DÖNÜŞÜM	515-516.....	SEÇİME DOĞRU TÜRKİYE’DE SİYASET
478.....	SOSYAL GÜVENLİKTE DERİN DÖNÜŞÜM	517-518.....	GEÇMİŞİN MİRASI GELECEĞİN BEKLENTİSİ ARASINDA TÜRKİYE
479-480.....	TASFIYENİN ARDINDAN SOSYAL POLİTİKA	519.....	SON DÖNEM KALKINMA TARTIŞMALARI, DEĞİŞEN DÜNYA DEĞİŞEN PARADİGMALAR
481-482.....	İKTİSAT EĞİTİMİNDE 70 YIL		

GALİPDEDE CADDESİ BİRLİK APARTMANI NO: 24/1 34420 TÜNEL-BEYOĞLU-İSTANBUL

TEL. : 0212 252 61 30 – 292 60 64 FAKS: 292 60 85 E-MAIL: iktisatdergisi@gmail.com

iktisat dergisi®

MALİYE SAYISI ÇAĞRI METNİ

İktisat Dergisi'nin maliye temalı yeni sayısında, kamu maliyesinin tarihsel kökenleri ve gelişimi ele alınmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda İktisat Dergisi'nin yeni sayısı, maliye alanında teorik çalışmalarla şekillenecektir.

Bu sayıda, özellikle ortak mallar (commons) konusundaki çalışmalarıyla 2009 Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan Elinor Ostrom'un çalışmalarını ele alan bir genel çerçeve yazısı yer alacaktır. Bu tema üzerinden gerçekleştirilecek olan yuvarlak masa toplantısında ise ortak mallar konusunun, maliye teorisi, maliye eğitimi ve hatta maliyenin diğer bilimlerle ilişkisi bağlamında eleştirel ve destekleyici görüşler çerçevesinde tartışılmasını hedefliyoruz. Bu konuda çalışmaları olan araştırmacıları, tarihini ileride ilan edeceğimiz yuvarlak masa toplantımıza davet ediyoruz. Bu sayıda yuvarlak masada ele alınacak olan konuları destekleyici yazılara yer vermek istiyoruz. Hem maliyenin bir disiplin olarak ortaya çıkışı, araçları-aktörleri ile diğer disiplinlerle ilişkilerini hem de kamusal alan, kamusal mallar ve bu çerçevedeki diğer tartışmalı maliye konularını ele alan yazılara yer vermeyi hedeflemekteyiz. Böylece, bu çerçevedeki kuramsal ve güncel yazılar sayımızda yer alacaktır. İktisat Dergisi'nin maliye temalı yeni sayısı için gönderilecek her yazı hakem sürecine girecektir. Makaleler için son teslim tarihi 15 Kasım 2012'dir.

OTONOM YAYINCILIK

Marx'ın Kapitali'nin Oluşumu

Roman Rosdolski

Çeviren: Cumhur Atay, Münevver Çelik

Bazı kitapları okurken yanından geçersiniz, bazılarının da içinden geçersiniz. İçinden geçtiğiniz kitaplar, sizin yolculuğunuzdur, sözcükleri, cümleleri, kavramları yanınızdan akıp gitmez, onlarla hemhal olursunuz, durdurursunuz, sorular sorarsınız, konuşarak dost olursunuz. İşte Roman Rosdolski'nin Marx'ın Kapital'inin Oluşumu kitabı dost bir kitaptır.

Hem iki paylaşım savaşını, hem Ekim Devrimi'ni, hem devrimin kurşuna dizildiği dönemi, hem faşizmin Nazi toplama kamplarını, hem de yirminci yüzyılın ilk yarısındaki Marksist tartışmaları/polemikleri birebir yaşayan Rosdolski, kendi çıktığı Marx yolculuğuna sizi de götürür. Aynı anda iki yolculuğa çıkarsınız, hem Rosdolski'ye hem Marx'a. Peki Rosdolski'yi Marx'ı yeniden okumaya ve yorumlamaya iten şey nedir? Bunun yanıtını sanırım en iyi yine kendisi verir ve "Marksist kuramcıların...Hitler ve Stalin terörünün kurbanı olmasından" sonra "Marx'ın teorisini... siyasal pratik için canlı bir kaynak olarak göreceği yeni bir neslin geleceği umuduyla" bu çalışmayı yazdığını belirtir.

Marx'ın Kapital'inin Oluşumu, Marx'ın politik ekonomi teorisinin ve yönteminin izlerini sürer. Kapital'deki kavramlar geriye dönük olarak, Marx'ın Alman İdeolojisi'ne, Ekonomi Politigin Eleştirisine Katkı'ya, Artı-Değer Teorileri'ne, Felsefe'nin Sefaleti'ne ve en önemlisi Grundrisse'ye gidip gelerek okunur. Rosdolski, Marx'ın eserlerinin içinde gezerek, bu kavramların ve kategorilerin gelişmelerini, değişimlerini, bağlamalarını, kuruluşlarını ve ele alınış yöntemlerini, hiçbirini atlamadan, kendince haksızlık etmeden, saptırmadan büyük bir titizlikle inceler. Bu incelemede en büyük vefayı ise Grundrisse'ye gösterir. Kitabının adının Marx'ın Kapital'inin Oluşumu olması, okura hemen Kapital'i çağırırsa da, bu yanlış olmamakla birlikte, Rosdolski'nin çok kapsamlı bir Grundrisse okuması yaptığı açıktır. Batıda bile çok geç bir tarihte yayımlanmış olan Grundrisse'nin, Rosdolski tarafından böylesine öne çıkarılmış olması, Kapital'in bütün ciltlerinde analitik bir tarzda sunulmuş olan kavramların ve kategorilerin, Grundrisse'de hepsi derinlemesine incelenmiş olmasa bile, incelenirken kusursuz bir diyalektik yöntemle ele alınmasından ötürüdür. Bu anlamıyla Rosdolski bize, Grundrisse okunmadan Marx'ın kavramlarını ve kategorilerini anlamamanın hep eksik kalacağını anımsatır ve bizi okumaya davet eder.

Marx'ın değer, artı-değer, sermaye, emek, ücretli emek, meta, değişim değeri, kullanım değeri, kriz, üretim, dolaşım, yeniden üretim vb. bütün kavram ve kategorilerinin, yine Marx'ın bütün eserleri içinde nerede, nasıl ve hangi bağlamlar içinde ele alındığını bu kitapta bulmak mümkün. Bu yüzden Marx'ın Kapital'inin Oluşumu, aynı zamanda çok ciddi bir Marksist referans kitabı niteliği taşımaktadır.

ciltli

Öte yandan bu kitap, Rosdolski'nin, iki dünya savaşı sonrasında ya akademiye sıkıştırılarak darlaştırılan ya da ekonomi politige indirgenerek sığlaştırılan Marksizmin içine girdiği krizin çözümü için attığı sessiz bir çığlıktır. Bu sessiz çığlık, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Marksizmin krizine Marksizmin içinden çözüm bulma arayışına girenler tarafından fark edilmiştir.

Otonom Yayıncılık, bu kitabı bu topraklarda, Rosdolski'nin sessiz çığlığına ses veren ve Marx üzerine muhabbet eden bir okumaya katkı sunmak üzere yayımlamıştır.

otonom

yayıncılık

www.otonomyayincilik.com

[facebook@otonomyayincilik](https://www.facebook.com/otonomyayincilik)

[twitter@otonomyayin](https://twitter.com/otonomyayin)

Firüzağa Mh. Çukurcuma Cd. Yazıcı Çıkma N:2 Beyoğlu, İstanbul

Tel: 0212 244 87 09

Faks: 0212 244 87 88

Emek Tartışması

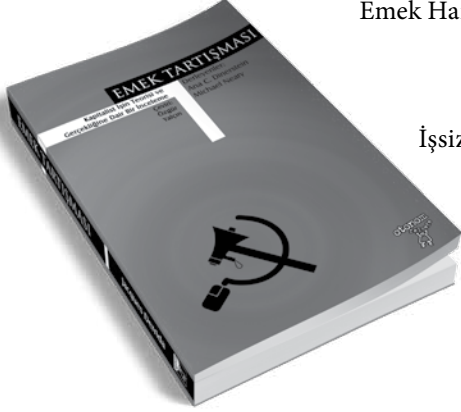
Kapitalist İşin Teorisi ve Gerçekliğine Dair Bir İnceleme

Çeviren: Özgür Yalçın

Emek sorununa hem geleneksel Marksizmin hem de post-modern Marksizmin bakış açısından farklı bir yerden bakan kitap, soyut-somut emek, işçi sınıfı, devrimci özne, devrimci bilinç, sömürü, işçi sınıfı örgütleri gibi temel kavramları yeniden ele alıp yorumluyor. Bu yorumun ekseninde ise “kapitalist iş” duruyor. Emek Tartışması kitabı, kapitalist işi ve kapitalist işe dayalı toplumsallığın kuruluşunu ve işleyişini derinlemesine inceliyor. Kitabı derleyenlerin “karşılığı parasal ücretle ödenen...özgül bir emek biçimi” olarak tanımladıkları kapitalist iş, kapitalist değer üretme ilişkilerinin genişletilmesi ve derinleştirilmesinin sürekliliğini sağlayan temel olarak ortaya konuyor. Kapitalist iş olmaksızın ne kapitalist değer üretimi ne de bu değer üretimini güvence altına alan toplumsal ilişkilerin kuruluşu mümkün olabilir. “İnsan etkinliği”nin, bütünüyle kapitalist işe dönüşmüş olması, yani ancak “parasal ücret” karşılığında kabul görür hale gelmiş olması, günümüzde kapitalist iktidar ilişkilerinin tüm toplumu tahakküm altına almış olduğunu gösterir. Kapitalist iş zararlıdır, insanı yaşatıyormuş gibi görünür ama öldürür.

İçindekiler:

- Buradan Ütopya: Emek Tartışmasına İlham Kaynağı Bulmak (**Ana C. Dinerstein ve Michael Neary**)
Sınıf ve Sınıflaştırma: Emeğe Karşı, Emeğin İçinde ve Ötesinde (**John Holloway**)
Sınıf Mücadelesi ve İşçi Sınıfı: Meta Fetişizmi Sorunu (**Simon Clarke**)
Marksizmin Darlaştırılması: Simon Clarke’ın Yorumları Üzerine Bir Yorum (**John Holloway**)
Sermaye, Emek ve İlksel Birikim: Sınıf ve Kuruluş Üzerine (**Werner Bonefeld**)
Emek ve Öznellik: İşçi Sınıfı Bilincinin Sınırlarını Yeniden Düşünmek (**Graham Taylor**)
Hayek, Bentham ve Küresel İş Makinesi: Fraktal-Panoptikon’un Ortaya Çıkışı (**Massimo De Angelis**)
İş Hala Temel Mesele! Yeni Bir Dünya için Yeni Bir Dil (**Harry Cleaver**)
Emek Hareket Eder: Toplumsal Hareket Sendikacılığı Kavramının Bir Eleştirisi (**Michael Neary**)
Canlı Ateşin Yakıtı: Emek-Gücü! (**Glenn Rikowski**)
Maddiliği Geri Kazanmak:
İşsizlik ve Emeğin Görünmeyen Özneliği (**Ana C. Dinerstein**)
Hareket-Halindeki-Değere-Karşı:
Emek, Gerçek Tahakküm ve Kapitalizme Karşı Mücadeleler (**Ana C. Dinerstein ve Michael Neary**)

Irak, Afganistan ve Çağımızın Emperyalizmi

EYLÜL'DE
TÜM KİTAPÇILARDA

Aijaz Ahmad

Çeviren: Kubilay Geçikli, İsmail Avcu

Neoliberal sermaye birikimi sürecinde, tüm dünya sermayenin kendi tahakkümünü fütursuzca, kan ve şiddetle kurup işlettiği bir savaş alanına dönüşmüş durumda. Bu kitap, daha dün gibi hatırladığımız Irak ve Afganistan işgallerine ve oradaki halkların direnişine dair Aijaz Ahmad’ın gün gün kaleme aldığı makalelerden oluşuyor. Bu makaleler, ABD öncülüğünde uluslar arası askeri ve sivil kurumların, AB’nin, BM’nin, NATO’nun topyekun bir işgali nasıl gerçekleştirdiğini, dünya halklarını nasıl tehdit ettiğini, nasıl yalanlar üzerine kurulu bir savaş politikası uyguladığını belgeleriyle gözler önüne seriyor. Bugün aynı savaş senaryosunun Suriye’de devreye sokulmuş olması bu kitapta yazılanları daha da önemli hale getiriyor. Sürekli savaşın coğrafyası, dünyanın kanayan yarası Ortadoğu’yu anlamak isteyenler için önemli bir kitap.

ABONELİK FORMU

Ad Soyad:

Adres:

TC Kimlik No:

Telefon / Faks:

Abone bedeli tutarı:

.....Bankası'na yatırdım, makbuz fotokopisi ektedir.

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisadi İşletmesi

Garanti Bankası Harbiye Şubesi

HESAP NO: 078-6299680

IBAN: TR93 0006 2000 0780 0006 2996 80

Nakit ödemek istiyorum.(İstanbul için geçerlidir.)

Kredi kartı hesabıma borç kaydediniz.

Visa Master - Euro Card Diners Club

Kredi Kartı No:

Son Kullanma Tarihi:

Kart Sahibi:

İmza:

İFMC Tel : (0212) – 252 61 30

İFMC Faks : (0212) – 292 60 85

Yıllık abonelik bedeli 60 TL.

İFMC Üyeleri, öğrenci ve öğretim üyeleri için 50 TL.

SAĞLIĞINIZI GÜVENCEYE ALIN

HAYATI KESİNTİSİZ YAŞAYIN

Sağlık sorunlarının ne zaman, nerede karşınıza çıkacağını bilemezsiniz. MAPFRE GENEL SİGORTA, beklenmedik durumlara karşı sizi ve sevdiklerinizi güvence altına alan Sağlık Sigortaları ile hep yanınızda.

MAPFRE | GENEL SİGORTA

Hayatı kesintisiz yaşayın

ADRIEN BRODY

INFORMATION 444 37 36 (444 1888)

UNCONVENTIONAL CHIC LACOSTE

Lacoste.com